

19052

ЖАҚАН
СЫЗДЫҚОВ

ЖАҚАН СЫЗДЫҚОВ

ТАҢДАМАЛЫ

өлеңдер
мен
поэмалар

«ЖАЗУШЫ» БАСПАСЫ
А л м а т ы — 1978

019052

- С94 Сыздықов Жақан.
Таңдамалы. Өлеңдер мен поэмалар. Алматы, «Жазушы»,
1978
472 бет.

Қазақ совет әдебиетінің алғашқы өкілдерінің бірі, белгілі ақын Жақан Сыздықовтың бұл жинағына оның советтік дәуірдің әр кезеңінде жазылған таңдаулы өлеңдері мен поэмалары енгізілді.

Қаз2

70403—106
С 402(07)78 103—78

© «Жазушы», 1978

ДӘУІРІНЕ ДАБЫЛШЫ БОЛҒАН

Қазақтың байырғы тарлан ақыны Жақан Сыздықовтың есімі сонау жиырмамыншы жылдарда хат танып, өлең оқи бастаған менімен буындас жас еспірімнің құлағына ерте шалынды. Біздер мектепте Жақан өлеңдерін жаттап өстік.

Ескіше Ақмола губерниясында туып өскен Жақанның әлеуметтік сана-сезімі, ақындық әуестігі ертерек оянса керек. Жас Жақан революциядан кейінгі шақтағы ауылдағы партия, совет қызметіне ертерек белсене араласады. Жиырмамыншы жылдардың бас кезінде Жақан Қызылжар қаласында шығатын «Бостандық туы» газетінде қызмет атқарып, өлең, мақалаларын жариялай бастады. Өлеңдерінің идеялық беріктігіне, мақаласының шындықты бұрмалаушыларға қарсы бағытталғанына қарағанда, Жақан Сыздықов өзі аға тұтқан революционер, ардагер ақын Сәкен Сейфуллиннің жолында, кейін Сәбит Мұқановпен үндес болғанға ұқсайды. Өзінің сол тұста жазған «Сынға мін» атты мақаласында («Бостандық туы», 1923 жылы) Сәкеннің «Асау тұлпар» атты өлеңдер жинағын мұқата сынаған бір әдебиетшіге қарсы шығып, Сәкен өлеңдерін қызғыштай қорғайды. Тап сол тұста «Қызыл Қазақстан» журналында Сәбит Мұқановтың Сәкенді жақтаған «Сынға сын» деген мақаласы жарияланған еді. Мұндағы айтпағым — коммунист Жақан ақын жастайынан әдебиетте ауа жайлыларға ымырашылдық жасамай, партиялық-идеялық дұрыс бағытта болған.

Қазақ Совет поэзиясының өркендеу жолына көз жіберсек, Сәкен, Сәбит, Бейімбет, Ілияс-сынды тұлғалар алғы сапта тұрады. Сол қатарға іле-шала қосылған дарынды жастар — Асқар, Жақан, Ғали, Тайыр болса керек. Біздің поэзиямыздың жиырмамыншы-отызыншы жылдардағы өркендеу бағытында бұл ақындардың келелі шығармалары аса елеулі қызмет атқарды. Бұлардың елгезек, өміршең жырларында — революция дауылының екпіні, ауылдағы тап тартысының ереуілді үндері, даланы жаңғыртқан жаңа құрылыстардың дабылдық дүбірі — шежіре тізілгендей айқын сайрап тұрады. Біз, осылардың ізін басқан бір кездегі жас ақындар, сол жыршы ағалардан өмірді, дәуірді қалай жырлауды үйрендік.

Мен Жақан ағай творчествосын әрқашан қадыр тұтып келемін. Жақан — уақыт дабыстарына дәйім шапшаң үн қосқан елгезек, әсерпаз ақын.

Жарты ғасырдан астам уақытта, өзінше тұтас дәуірдей ұлан-ғайыр мерзімде советтік заманның мәнді уақиғаларын талмай жырлаған бұл тарлан ақынның өлең-жырларында — советтенген ауылдың, таптық майданға түскен ауылдың, қырына трактор келіп, белесіне заводтар орнаған даланың дүбірлі — әуендері еседі, заманымыздағы ұлы уақиғалар — испаниядағы азамат соғысының, неміс фашистері-

нің басқыншылығына қарсы Ұлы Отан соғысының отты жалындары елес қағады.

Жақан Сыздықов кезінде дүние жүзіндегі саяси-әлеуметтік құбылыстарға көбірек зер салған ақын. Бұл тарапта Жақан жазған «Түркия түнегінде», «Лақтырылған бөбек», «Ел бар сонау алыста», «Маймыл ертегісі» (мұны парсы ақыны Әбілқасым Лахутидан аударған) саяси-әлеуметтік мәнділігімен әлі де капиталистік елдерде, империализмнің сойқандық әрекеттері әлі де өршіп жатқан жерлердегі қаналған, азап шеккен ел жұрттың бишаралық сиқын сезіну үшін қажетті шығармалар.

Жақанның тарихи аңыздарға негізделген жыр-дастандары да өзінше бір сала тартымды жырлар. Аударма саласындағы еңбегі де аз емес. Грузиннің халық жыры «Арсен», татардың ұлы ақыны Ғабдолла Тоқайдың таңдамалы өлеңдерін аударуы Жақанның әдебиетке қосқан жақсы үлесі болып табылады. Әсіресе, түрік тектес халықтардың ортақ аңыз жыры «Көрұғлы» дастанын қазақ тілінде жасап шығарғаны — майталман ақынның өте бағалы еңбегі.

Өзінің ұзақ ғұмырын халық мұратына, партия идеясына түгелдей арнаған еңбекші жұрттың бұл тарлан жыршысы жасы ұлғайса да, ұзақ сырқат шырмаса да, өз өмірін, өз жырын көңіліне дәйім медет тұтып еді.

Тудым үйде үңгіріндей суырдың,
Туғаннан-ақ іңгөладым, жыр құдым.
Орман, тоғай, жапан дала құлазып,
Мұңы болған әнші көкек, бұлбұлдың...
Болса-дағы түстім ізге жалықпай,
Өз жолымды, өз бетімді анықтай.
Қанат қақтым, бала құстай талпындым,
Кейде биік, кейде төмен шарықтай,
Мен дауылда ауылменен сілкіндім,
Бұғалықты үзіп бірге бұлқындым.
Айбынды ту желбіреді алдымда,
Алқынбадым, алға тарта ұмтылдым!

Жақан ағайдың бұл жан сырына әбден сенеміз. Кеше ғана арамыздан кеткен тарлан ақын халқына, жас оқырмандарға сол өнегелі жырларымен дәйім қадырлы бола бермекші.

Қалижан Бекхожин

ΘΛΕΗΔΕΡ

ТРИБУНАДАН СӨЗ

Сөз берілді!

Сөйлеймін биікте мен.
Қанаттана шырқаймын биікке мен.
Мейрім кең досыма, жүрегім — жаз,
Мінезім бар жауыма илікпеген.

Сөз берілді!

Сөйлеуге шарықтап бір,
Кілтін бұрап жүректен құйылып жыр.
Компартия деген сөз көңілге орнап,
Күннен күшті сәулелі құяды нұр.

Нұр төгілген Лениннің тұлғасынан,
Мен Ленин деп жаңғыртып,
құлаш ұрам!
Бір тұтас Коммунистер Армиясы,
Жол көрсеткен әлемге шың басынан.

Ғасырларда болмаған бұдан бұрын,
Биіктердің биігі — менің шыңым.
Алуан сала мұхиттың тарауындай
Компартия Советтер Одағының
Мүшесіміз.

Даңқы зор көкке ұласқан,
Қайта жасап өмірді, қадам басқан,—
Коммунизм сәулетті сарайының
Салтанаты көз тартып құшады аспан.

Коммунистер деген сөз қуатты айдын,
Мен әлемнің көгіне қанат жайдым.
Жарқыраған жұлдыздай қатар тізіп,
Төбесінде жайнаймыз Гималайдың.

Айбарлана ұштасқан біздің күштің,
Қайта құрып, жасартқан жердің үстін.
Деген сөз: коммунистер партиясы,
Шыңында жарқырап тұр Эльбрустың.

Коммунистер!— деген сөз — эверстен,—
Биік сөз. Теңдесі жоқ беделі үстем.
Соққанда күркіреген толқынымен
Қара күштер күл болған ерегіскен.

Балауса жаңа орман жапырағының,
Тыңдасаңыз сылдырын, әсем үнін,
Коммунистер!— деген сөз күй тербейді,—
Таң жазында, желімен кешкіқұрым.

Шағалалар шалықтап, бірде төніп,
Теңіздердің толқыны өркештеніп,
Коммунистер!— деген сөз бетінде ойнап,
Құттықтайды күмістей інжі сеуіп.

Тулаған көктің толқып кемеріне,
Толықсып келгенінде кемеліне.
Коммунистер!— деген сөз жазылғандай,
Нұрланған ажары айдың бедеріне.

Мұндай жұлдыз туды ма көкте бұрын?
Білді ме жер, көк құшқан әлем шыңын.
Оқимыз біз туының бедерінен:
«Компартия Советтер Одағының!»

Сөз берілді: сөйлеуге биікте мен.
Жауынгерлік басымды иіп төмен.
Арымменен ант берем партияға,
Досыма жаз, жауыма илікпеген.

Бір тұтас Компартия тұлғасына,
Аспан астын жаңғыртып құлаш ұра.
Біртіндеп басқышына шығамыз біз
Ең биік Коммунизм шың басына.

Бақыт десек — партия нұрлы күнін,
Тұлға десек — партия бірлігінің,
Туына
 дақ түсірмей, өрлейміз біз,
Гүлдеуіне халықтың достығының.

Қанат қағып,
 Саяңда батыр өстік,
Сен нұсқаған жолдарды өттік. Кештік.
Сеніменен соғады тыным алмай,
Мөлдір, таза жүрегім коммунистік!

ЖАРҚАЙЫҢ

Айдыңды аңғардайын жалтыр мұзың,
Мен оның еледім бе мұзды-сызын.
Қар басқан жарқабақта жалғыз қайың,
Бауырында ойнатқандай ұл мен қызын.

Келгендей жар бойынан тартып жарық,
Қайтқанда түнделете ойын соғып.
Қолымды Опа шешем уқалайтын,
«Қалқам-ау, қалыпсың,— деп,—

мұздап, тоңып...»

Айтатын шешем ертек ерінбей-ақ,
Домбыққан екі қолдан жерінбей-ақ.
Көзіме көрінетін үйдің іші.
Сәндеткен әсем сарай төріндей-ақ.

Искейтін анам менің маңдайымнан,
Мен, сірә, табам ба енді ондай адам.
Сырларын салушы еді ол сандыққа орап,
Қайтқанда Атбасарға Жарқайыңнан.

ЕСІҢДЕ МЕ?

Кеше, қазақ, не көрмедің, көріп ең,
Не көрмедің құса болып, өліп ең.
Сыймап едің еркін сайран далаңа.
Жауыз патша құрық салды, беріп ең.

Кеше, қазақ, қайғы түсті, шуладың,
Симап едің еркін сайран далаңа.
Ен даланың берекесін шайқалтып,
Есіңде ме?... Қамағаны қалаға?..

Кеше, қазақ, қайғы түсті шуладың,
Күні кеше, зарлы мұңмен уладың.
Күндіз күлкі, түнде ұйқы көре алмай,
Есіңде ме?.. Бетті жаспен жуғаның.

Кеше, қазақ, не көрмедің, көрдің ғой,
Жауыздардың тепкісінде өлдің ғой.
Болыс пен би, сары ала знак ауылнай,
Не сұраса даяр қылдың, бердің ғой?

Кеше, қазақ, еркің кетті, сабылдың.
Көзің жасты, жүрер жолдан жаңылдың.
Малың талан, күнің қаран жабырқап,
Есіңде ме?.. Неге бұлай шабылдың?

Кеше, қазақ, азаматың айдалды.
Дәрменің жоқ, тіл күрмелді, байланды.
Айтсыз күні құрбан шалып, сыйынып,
Есіңде ме?.. қан сасытқан майданды.

Кеше, қазақ, қарсы тұрдың, айдалдың,
Асты, кесті, әзірейілі байлардың.
Ен далада мейірімі жоқ пристав,
Аралады, жаралады, байландың.

Кеше, қазақ, не қылып ед жандарал.
Жандаралы, бұйрық жазды жан алар.
Сарыарқаға сары уайым төнгенде,
Ойлап па едің бастан қайғы таралар?!

Кеше, қазақ, жарық көрмей тарығып,
Бой күйез боп, солғын тартып, жабығып.
Күдер үзіп дүниеден, мал-жаннан,
Арып, ашып, қайғы кернеп, қамығып.

Кеше, қазақ, көрдің тұрмыс азабын,
Алтын иық, төрелердің мазағын.
Төрт аяғы тастөбеңде ойнаған,
Есіңде ме?.. Қара шаруа, қазағым!

Кеше, қазақ, қара бұлт түндері,
Тоқтау салып кісендеді жігерді.
Көздің жасы, бетің жуған заманда,
Есіңде ме?.. Сол жасыңды кім көрді?..

Кім құрғатты сорғалаған жасыңды?
Кім жеткізді, шын теңдікке басыңды?..
Ұлы Октябрь,—

Бостандыққа жеткізіп,
Қара тұман, тұнық бұлт ашылды.

Ұмыттың ба, кешегі өткен күніңді,
Ұмыттың ба, қан жылаған үніңді,
— Ұмытқан жоқ,
Әлі есінде... Есімде...
Тарих сені бағаламақ бүгінгі.

Бүгін тарих бағалады сол күнді,
Қайғы, қапа, зары-мұңы, мол күнді,
Қазақ елі ұмытқан жоқ, есінде,
Мен де ұмытпай отырмын ғой ол күнді.

ШАЛКӨДЕ СУРЕТІ

Былқылдақ, сазға біткен қара қиғақ,
Қымыздық, қыз саумалдық, жылан қияқ.
Кеудеде жаның болса ән қосасың,
Шайқалса ақ үкісі басын бұлғап.
Шетінен елік жортып, қабан шауып,
Ақ бөкен, тау текесі аттай тулап.
Қызғалдақ, таң қурайы, ерменесі,—
Нақыштап Шалкөдені қойған сырлап.
Пүліштей мың құбылып, жүз түрленіп,
Көрікті алғандай-ақ айдан ұрлап.

Отырсаң Шалкөденің аңғарында,
Еріксіз көз түседі жан-жағыңа.
Біресе екпін көңіл жоғары өрлеп,
Өзіңді ұқсатасың қаңбағына.

Дардамбы бетегесін жазып тастап,
Қарлы асу, дөңес-дөңес, қырқас тастақ.
Тіп-тік боп екі тұстан ұштасқанда,
Шыққандай асау озып, ат ойқтастап.
Күшті екпін,
екпін күшті.

Туын алып,—
Күй тартып еңбек көші шықты бастап,
Жазықтың шымыр біткен қыртыс жері
Жатады бетегені басқа жастап...
Ақтасты түзу-қисық екі бөлек,
Түзуді кесіп түсіп сайға бөлеп.
Қисықтың қою орман қарағайы,
Жарасып әсемдеген нулы түбек...
Жоғары жүрген сайын қысаң тартып,
Құзданған басы жартас, тастан түлеп.

Айғайтас Шалкөденің төресіндей,
Әмірін айғайменен беретіндей.
Ақкерді, Жайдақ, Кетпен, Дардамбыны,
Оқшия шекесімен көретіндей.
Аспанға ақ сұңқардай самғап барып,
Асаудай осқырынып тебетіндей.
Еркелеп ордаңдаған тау текесі,
Тәжім қып бөктерінде шөгетіндей.
Тентек су Шалкөдені шыр айналып,
Төсінен кәусер бұлақ төгетіндей.
Шалкөде — төсі жайлау.

Бауры құрақ.
Бұлағың жылтылдаған бейне сынап,
Кең бұлақ, Кетпен суы, Қисық суы,
Жарыса, етегіңнен шықты шұбап...
Бұлақтың қыз беліндей қысаң жері,
Әсем-ау, тастағандай белді қынап.
Сылдырап, мың бұралып, тоқсан толқып,
Сусынды қандырады мұзды бұлақ.

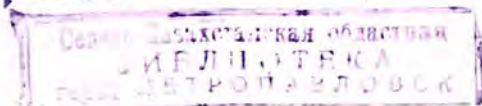
БАС КӨРІКТІ!..

Баса көр, ұста,
көрікті!
Шоқ жайнасын желіңнен,
Демікпе, көрік, демікпе,
Гулесін екпін лебіңнен.
Азығың сенің көмірден,
Жемсауың құрыш темірден,
Баса бер, ұста,
көрікті,
Жасарып, жайнап өмірмен!
Баса бер, ұста!

Тез, самға!
Желдете лепті көрікті,
Соғылып төске сом балға
Сом темір шоққа еріпті.
Өмірің жайнап көрікті,
Ерікті саған беріпті,
Гулесін екпін лебіңнен
Баса көр, ұста, көрікті!
Сақина,

жүзік
жез пышақ,
Бұл күнде сенен қаламас
Заманы өткен...

Тым ұсақ,
Кәдеге жүзік жарамас.
Суарылсын сом темір,
Соқсын екпін лебіңнен,
Азығың — от, шоқ көмір,
Гуілдеп қайрат желіңнен.
Соғылсын балға,
соқ төсті,
Жырлайын бірге сенімен!

019052

БІР АУЫЛНАЙДЫҢ БАЯНДАМАСЫ

Меріміз қалтада болды,
Аузымыз марқада болды.
Өздеріңе белгілі
Кеңсеміз Жаңқада болды.

Қағаздар дорбада болды,
Он-он бес жолдама болды.
Қолымыздан келгені
Әйтеуір, сол ғана болды.

Өткен жаз, топалаң болды,
Шабынды Қопадан болды.
Білдіруге қол тимей,
Апалаң-топалаң болды.

Жүз малға куәлік берілді,
Шабындық, егістік бөлінді.
Қол қойылып,
 мөр басып,
«Сенеміз осыған...» делінді.

Он бестей ауыл қарайды,
Бәрі де бізден тарайды.
Халыққа ренжіген жоқпыз,
Әйтеуір, «үлкенге» санайды.

Хатшымыз Қабай болды,
Шабарман Жабай болды.
Шарт қағаз жасаған
Бес-алты-ақ малай болды.
Шөп шықты,
 жауын болды.

Бұ да бір тәуір болды.
Азырақ үй құлап,
Күздігүні дауыл болды.

Бәрін де жеткіздік,
Доклад еткіздік.
Бес жүз екі номерден
Кінегеден өткіздік.

Он-он бір қаулы да болды,
Қойғыздық қаулыға қолды.
Атекең мен Құтекең,
Азырақ даулы да болды.

Былтыр судья келді,
Хатшымыз қасына ерді.
Атекеңдегі Балташтың
Еңбекақысын алып берді.

Фельдшер Миколай кепті,
Лауына екі сары ат жекті.
Екі әйелдің ішін қарап,
Он балаға шешек екті.

Өткен күз боласнай келді,
«Состав» боп,
 Қасына ерді.
«Абыройсыз емесің...» деп,
Ол-дағы мақтауын берді.

Сайлау да жақын қалды,
Мезгілі жақындады.
Бір-екі жыл ауылнай болдық.
Кім біледі?..

 Жақын қалды...

Парадан адал жүрдім
Байға қырын, жаман жүрдім.
Жалғыз-ақ Көшен отағасының
Кер атының майын міндім.

БИ-АҒАМА

(Б. Ж. Майлинге)

Көрейін деп күнде барып тұрамын,
«Дәл өзімнің меншікті бір тұрағым.
Әдет болып маған да бір қалар ма,
Сол қолыңмен қара шашты бұрауын...

Бәрінен де сұлу екен қаламың,
Қаламыңның мол сыңрына қанамын.
Менен көрме, ардақты аға, Би аға,
Бір барғанда «ұрланады» таяғың.

Еркелетіп, басындырған өзіңіз,
Ия!

Солай!..

Еркелейтін кезіміз.
Жүрегімнен орын алған ұялап,—
Ақылыңыз, тәрбиеңіз, сөзіңіз...
Кішіпейіл.

Жомарт қолды ағамыз,
Қыс өтпестей, қадірменді арамыз,
Себебі не?

Ақылды аға!

Неге олай?—

Қалай болсын, сізді іздеп табамыз?

Жазылыпты қағаздарың, будақтап,
Әңгіме де, өлеңдер де шумақтап.
Күнде естимін, қуанамын, нансаңыз
Жалғыз мен бе?

Күллі жұртың тұр мақтап!

Тұлға біткен сабырлықтың кеніндей,
Атағың бар Алатаудың өріндей.

Қырды басып сырға ұласып, сырласып,
Сөз дарқаны — Көкшетаудың көліндей.

Мақтануға әсте аяқ баспайтын,
Мінезің бар не абыржып, таспайтын.
Дарыныңды суреттемей тұра алман
Сөздің кілтін бұрап-бұрап тастайын.

Буға сақтап, сыр дегенді шашпайтын,
Жарастықты өз қалпынан аспайтын.
Үлгі беріп,
өнеге айтып жастарға
Бәріне аға, жолға сілтеп,
бастайтын.

Шын жүректен қуанатын үлгі алса,
Серпілетін, мадақтайтын жүлде алса.
Аршалы мен өзеніндей Әйеттің
Толқитұғын тәтті жырлар толғанса...

Қызғануды, қысылуды білмейтін,
Көлденеңді құлағына ілмейтін.
Кесапатын жұрт алдына әйгілеп,
«Ыбырайды... сұмырайды...» түйрейтін.

Кең алқаптың айдынындай бейілің,
Мәуелеген мейіздейін мейірің.
Жаны құрдас қатардағы құрбыға,
Көргенім жоқ Би ағаңның кеюін

«Мақтадың» деп ұрса көрме ініңді,
Абайсызда айтып қалдым шынымды.
Дәл өзіңдей аға туса арман не?
Кешіріңіз!

Оқыңыз да жырымды.

Еркелетіп, мәпелеген өзіңіз.
Інілікпен еркелейтін кезіміз.
Оралымды ой, өрнек тілдің ұстасы,
Тағы кешір!

Ағат болса сөзіміз.

ШҮҮ, ҚАРАГЕР, ЖАНУАР!

Бораған от көк түтін,
Ажал аран ашқанда..
Жалынды леп, ызбары үн,
От лауылдап, шашқанда.
— Шүү, қарагер, шүү,— деді,
Қарагер қыза, гуледі.

— Көктен төніп қара құс,
Жарылғанда миналар,
Қарагерім, құстай ұш
Кезің бір келді сыналар.
— Шүү, қарагер, шүү — деді,
Қарагер қызды, гуледі.

Құйқылжыды құландай,
Пәрменімен қаракер.
Желден жүйрік бұландай,
Сауырынан ақты тер.
— Шүү, қарагер, шүү — деді,
Шапқан сайын гуледі.

Екіленіп қызғанда,
Тұяғы жерге тимеді
Орғып жардан, сыздан да,
Саз балшықтай иледі
— Шүү, қарагер, шүү,— деді,
Қызды жануар, гуледі.

Күлте құйрық, тоқпақ жал,
Ауыздығын шайнады.
Қызғаннан соң жануар
Шырақтай көзі жайнады.

— Шүү, қарагер, шүү,— деді,
Қаракер қыза, гүледі.
Ор қояндай бүкшиіп,
Ағындады қарагер.
Қамыс құлақ тікшиіп,
Көбік атты қызу тер.
— Шүү, қарагер, шүү,— деді,
Қаракер қыза, гүледі.

Қарагермен гүледі,
Ер жауынгер Сәулебай,
— Шүү, жануар, шүү,— деді
Ерге жолдас аты сай.
— Шүү, жануар, қарагер,
Бәйге алдында қыза бер!

Сайды өрлей, құлдырап,
Асып кетті белесті өр.
Сағымдай боп бұлдырап,
Бұлаң қақты қарагер.
— Шүү, жануар, жан атым,
Шүү, қарагер, қанатым.

ІНІМ ЕДІҢ

Ия, сен көңіл ашар інім едің,
Тынысым, таймас тағам, тыным едің.
Сусағанда шөлімді қандыратын,
Кей кезде қанаттанар жырым едің.

Көрмегелі көп болды дидарыңды,
Бұлдай көрме, қызғаншақ, жиғаныңды.
Елемеймін, сірә дә, айта көрме,
Мен үшін өз «жаныңды қиғаныңды».

Қоңырайып, кей кезде, салқындайсың,
Көлгірсің, біресе жарқылдайсың.
Төрт жылда төбеңді бір көре алмаймын,
Кез боп қалсақ аңқаусып, аңқылдайсың.

Таймас тағам, тынысым, тыным едің,
Осындай бір жұмбақ інім едің.
Әссалаумағалайкүм!

Амандық па!

Айналайын, әйтеуір, тірі ме едің?..

ЖЕТІ ШАТЫР

Тұп-тұйық,

ымырт мезгіл,

Ертіс көлбеу,

Ақ көбік жылжып қана жарға өрлеп.

Иреңдеп сұр жыланша сумаң қағып,

Жүгіріп баяу ғана шалқып, тербеп.

Күйініп, мұңға батып алтын Алтай,

Қабағын қарыс түйіп салқын Алтай,

Толғанып, тоқсан толқып, томырайып,

Түйгендей ішке сырын, даңқын Алтай.

Шыңында Шыңғыстаудың бүркіт ұшып,

Оранып шымылдығын, бұлтын құшып,

Ызғарлы ақ көрпесін сілке тастап,

Көк тайғақ, мұз бөленіп, қырау құсып.

Тәкаппар Тарбағатай тарғылданып,

Соққан жел саласынан өнге салып,

Жартасы бейне нардай тізе шөгіп,

Сырымды біл дегендей маңызданып.

Таулардың арасында Арқадағы

Атақты бір сұлуы Қарқаралы,

Қаншама тәкаппарсып керілсе де,

Жүректен бір қайғысы тарқамады.

Тұнжырап ақ кебінін қардан киіп,

Елеуреп, бөктерінде орғып киік,

Асқар тау бұйра жалды өркештеніп,

Сырласып биік шыңды бұлт сүйіп.

Әлдекім сырын оның білмеді ме?

Әлдекім аяқ басып жүрмеді ме?

Күрсініп, ішін тартып ыза шегіп,
Сағадан жел соқтырып гуледі ме?

Баянның қоңырлатып соққан желі,
Аңызақ, сардаланың салқын лебі,
Тау мүлгіп, тасы қалғып, суы жылжып,
Құлаққа бір тарихты күбірледі:

Ертеде ерке Ертістің жағасында,
Қысаң бел, қиюланған сағасында,
Жатыпты жеті аушы шатыр тігіп,
Ертістің шалқып аққан саласында.

Жеті аушы ен Ертіске салып қармақ,
Кім білсін, қонды ма әлде сусын талғап?
Керіліп кербезденген көлдің құсы,
Шалықтап ұшты ма екен көкке самғап?

Жеті аушы жеті шатыр құрып алып,
Ертіске жатыпты ғой қармақ салып,
Жеті аушы,

жеті шатыр —

Семипалат —

деген сөз,

Болған тарих, қалған анық.

Болғалы Семипалат жылдар өткен,
Талай тау қайғыланып нардай шөккен,
Зарлаған аясында әлдекімдер,
Шын жүрек махаббатты күткен көктен.

Шалықтап шың басында талай бүркіт,
Таба алмай қонар жерін кеткен үркіп,
Алтайың, Тарбағатай, Шыңғысыңның
Басынан жылап қана жаңбыр бүркіп.

Керілген кербез сұлу Қарқаралы,
Өксігі сұлу таудың тарқамады.
Баянның қоңыр желі күбірлетіп,
Қайдағы қайғыны айтып Арқадағы.

Жыл өтті, жыл артынан жылдар қуып,
Күн балқып шапақ атты таңы туып,
Шалықтап бүркіт ұшып,
шағала ойнап,
Сырылды үрке қашып ызғар, суық.

Алтайдың алтын төгіп көмірінен,
Мақтанып Тарбағатай бедерімен,
Жұпардай жібек желді бүрке тастап
Шыңғыстың асып түсті беделінен.

Ертістен бұйра жалды толқын қалқып,—
Есіліп, жарыса ойнап, тасып, шалқып.
Шомылып алтын шабақ асыр салып,
Атқанда күні шалқып, айы балқып.

Шалықтап шыңға бүркіт қақты қанат,
Шаттыққа бөленген жұрт, зор салтанат.
Ертеде жеті шатыр желбеңдесе,
Қазірде Социалистік Семипалат!

ӨМІР ТОЙЫ

Жаңғыртқан коммунизм ормандарын,
Естимін таң алдында бұлбұл әнін.
Ізі жоқ қайғы менен қасіреттің,
Құлпырып жасарады, менің жаным.

Орнатып мұнарасын ғажайыптың,
Саялап, тыныс алар халайықтың
Жайқалған, жадыраған жазирасы
Кең өріс, шалқар дәулет ғажайып тың.

Немерем сонда менің тұрса күліп,
Шөберем — талпынғанда қол ұсынып,
Бақыттан кеудесіне нұр ұялап,
Тотыдай жүз түрленіп, мың құлпырып.

Жетіліп, қанаттанып, бір ұядан
Ұшқанда қатар тізіп шың-қиядан,
Адамның игілігі, адам үшін
Болады бәріне ие, бәріне адам...

Шаттықтан қуанамын, билеп бойым,
Программа алдымда: толғап ойым,
Жиырма жыл — жақын қалды, жақындады,
Керемін коммунизмнің өмір тойын.

АЛАТАУДЫҢ БАУЫРЫ

Мөлдір шыққа бөленіп,
Жетісудың сауыры;
Қойнауынан су жылжып,
Алатаудың бауыры.

Бесігінде найқалып
Күн шыққанда ұядан,
Раушан гүлдер жайқалып,
Бас иеді қиядан.

Әнші құстар сұңқылдап,
Тау тағысы секірген,
Балқурайы теңселіп,
Ақ миясы жетілген.

Сауық-сайран, тамаша
Саяқаттап жүргенің.
Шыңнан қыран сорғалап,
Тау текені ілгені.

Тау басында аршаның
Жұпар иісі аңқыған.
Ақ бас бура шыңдарын
Бұлт бүркеп, шарпыған.

Керсең сонда бір қызық
Алатаудың бауыры.
Таң сәріден бөленген,
Мөлдір шыққан сауыры.

КОЛХОЗ КҮНІ

Аспаннан нұр құйылып,
Жерге пүліш жапқандай.
Күміс бұлақ секіріп,
Жарысып сылдыр қаққандай.
Көк көбігі лепіріп
Толқынданып аққандай,
Әсем біткен бұйра тал
Сәнді маржан таққандай.
Күн күлімдеп,
 гүл жайнап,
Шаттық күйге батқандай.

Қошақандар секіріп,
Ойнақ салды, далада;
Көбелек ұшып,
 бал теріп,
Ызыңдаған ара да
Торғай ұшып құттықтап,
Ән шырқады салада.
Құйқылжытып күйге сап,
Сай салада, далада,
Торсық шеке,
 тас түлек
Масаттанған бала да.

Гүл, байшешек бөленген,
Масатыдай белес бел.
Кеудені ашып хош иіс
Сүйеді беттен жібек жел.
Жері — байлық,
 белі — кең,
Ажары артық ардақты ел,
Мүлгіген құз, шың, қия,

Жаңғырыққа тау мен өр,
Масайрап жұртым жаңарып,
Қалған емес іште шер.

Жетпістегі бақташы,
Сөйледі бастан өткенін,
Нелер ауыр қасірет,
Не мұңдарды шеккенін.
Тартыс пенен алыстан
Бұл тұрмысқа жеткенін.
Сағанақтан сәуле еніп,
Жадыраған көктемін.
Бір топ жастар тыңдайды
Қарт әңгіме шерткенін.

Шырқап әнді, салды күй,
Біреулері малды айдап,
Балағын түріп балалар
Жаз дем алып, сайрандап,
Құрт, ірімшік, сүт, айран,
Мұрын жарып, май қайнап.
Әне, қойды қайырды.
Сабыр басып, «шәй-шәйлап».
Күбісінде ферманың
Кіршігі жоқ бал қаймақ.

Өзекті қаудан, жиектен,
Салды шалғы желдіріп,
Ерлік күштің білегі
Ен еңбекті өндіріп,
Ен даланы жүгендеп
Екпініне көндіріп.
Құрметтеді, мақтады,
Ердің ісін ел біліп.
Балқығандай әсерге,

Күн тамылжып, тау мүлгіп.
Шалқығандай нөсерге
Жаңғырығып, бас шұлғып,
Нулы мұнар орманда
Толқын сырғып, су жылжып;
Сылдыр қаққан, сәнденген.
«Сыбдыр емес, тым жым-жырт...»

Әдемі әсем бақшада
Қызыл шашақ атты гүл.
Күн сәулесі құшақтап,
Гүл жайнайды, септі нұр.
Қуанышпен тербеліп,
Шырқады әнді,
салды жыр.

КАВКАЗ

Биік шың, көкті сүйіп тұрған Кавказ,
Шешен тіл, ақындар жыр қылған Кавказ.
Тұлғалы ер, қарақат көз арулар да
Таңданып саған мойнын бұрған Кавказ.

Телегей терең теңіз салып ойнақ,
Бетінде күмістей боп кірпігі ойнап.
Бұйра жал таудың арғы бөктерінде
Сән бітіп, сансыз ағаш шыққан бойлап.

Сұлудай әсем қаққан қарағайы,
Жұпардай исін шашып тау маңайы.
Тау қалғып,

жел тамылжып,

шың ұзарып,

Нұр бөлеп қызыл шарқат күн арайы.

Тау Кавказ қанат жайып жер-жиһанға,
Күлдіреп, тыныс беріп барлық жанға.
Тұманын тау басынан серпе тастап,
Сырласып биік құзы алтын таңға.

Соға алмас ешбір жау да құлашын да,
(Тау Кавказ мәңгі-бақи тұрасың да).
Тауда ұшып, жел сыдырған қанатымен,
Қырағы қыран бүркіт шың басында...

КАЗБЕК

Дариға, мен Кавказдың қыраны емен,
Сорғалап шүйілер ем көктен төмен.

Сүйемін, көкті құшқан Кавказ тауын,
Бұрқанған ағыны асау толқындарын.

Айбатты, тұрды Кавказ маған қарап,
Сездіріп даңқты өткен ғасыр санап...

Қосылған талай жырға асау Кавказ,
Казбек қолын артып қылады наз.

Аспаннан ұшқыр қыран шүйілгенде
Жырлаймын Кавказымның күйін мен де...

Бір шолып көкті сүйген Казбек шыңын,
Арнайды, Кавказ, саған ақын жырын!

ЕДІЛ БОЙЛАП

Күміс көбік Ақ Еділ,
Суыңды сенің ішейін.
Құлаштап сермей қолымды,
Ескек қылып есейін.
Шомылайын,
жүзейін,
Дарияңды кешейін.

Өткенің де қамығып,
Мұңға батқан Еділ ең.
Жылжып қана жабығып,
Жылап аққан Еділ ең.
Тәтті кеусер суыңды,
Айтшы, кімге беріп ең?..
Сырласуға сенімен
Келдім міне бүгін мен.

Сүйетін ем бұрыннан,
Еділдейін анамды.
Сол ананы көргенде,
Жүрек балқып ой өрлеп,
Бойға шаттық таралды.
Еділім — анам! Жырладым,
Тыңда! Ақын балаңды,
Құшағында Казанды,
Жырлайын сендей анамды.
Шаттық күйге бөлеген,

Шалқыған асыл ананың.
Сүйдіріп жібек желіне,
Сырластым да қарадым.
Бүгін, міне, нұрланған,
Еділім сенің алабың

Бұйра толқын, суың бал,
Қою қалың орманың.
Көрдім міне Еділдің,
Нұр сәулеге толғанын.
Елінде шаттық,
қырында,
Алтын астық орғанын.
Күйіне мен де қосылып,
Жырымды, міне, толғадым.

Самалыңда салқындап,
Бал суыңды ішермін.
Еділ бойлап...
Ән салып,
Ескегімді есермін!

ҚАЗАҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Сағынғандай қарай бердім,
Зәулім үйге жалтаң қағып.
Жанға жайлы самал желдің
Лебіменен қанаттанып.

Баяу ағып Қабанкөл де,
Меніменен қатарласып.
Жылжып қана шапшып өрге,
Тілдескендей сырын ашып.

Қабанкөлдің жағасында,
Зәулім үй тұр көкті құшып.
Кейде төніп мөлдір суға,
Көк көгершін ойнап, ұшып.

Көргенше үйді асығамын,
Медетіндей жүрегімнің,
Келетіндей құлаққа үн
Өресіндей тілегімнің.

Соқты жүрек жиірек тым,
Кірдім үйге
 араладым.
Көз жіберіп,
 қабырғасын,—
Коридорын,
 байтақ залын.

Үңілгендей кітабына,
Отыр ма деп сол данышпан.
Қиял кезіп жер шарына
Мұхиттай ой аспан құшқан...

Осы үйде оның даусы,
Саңқылдады бойлап залды.
Келешекке болып жаршы,
Қарсы алмаққа нұрлы таңды.

Марксизм шыңына өрлеп,
Осы үйден қанат қаққан.
Ойын толғап,
 құлаш сермеп,
Шалғын қанат дабылдатқан.

Басқан ізі қалды ма?— деп,
Қараймын, мен жүріп залда.
Әлде белгі салды ма?— деп,
Қабырғаға,
 яки залға?...

Табы түсіп қалды ма екен?—
Бармағының,
 партасына.
Нұрлы көзін салды ма екен,
Ілулі анау...
 Картасына?—

Дегендей боп шықтым үйден,
Ойға түстім түпсіз терең.
Жүрегімнің түкпірінен
Тілдескендей
 Володямен.

Ей, Россия!
 Бақыттысың.
Қабанкөлі шалқы, нұрлан.
Ұшырдың сен бақыт құсын
Жаратылған асыл нұрдан.

Салтанатты үй,
 көрдім сені
Араладым кең залыңды.
Сәуле төкті сенде Ленин,
Сенен шырақ нұр жағылды.

Күн жаз еді.
 Балқыды ай,
Қарай бердім жалтаң қағып,
Нұрлы Ленин отырғандай
Осы үйде қанаттанып!

МАЯКОВСКИЙ КЕЛЕДІ

Маяковский сөйлеп тұр,
Москваның төрінен.
Ауаны билеп тасқын жыр
Тыңдатты бізді лебімен.

Маяковский сөйлейді,
Шахтада, шыңда, құрлыста.
Асқақтап үні — өрлейді,
Өмірде, еңбек, тұрмыста.

Жалынды талант ақынның
Естіліп даусы бар елде,
Қиядан шалып дабылды үн,
Болғандай жаршы әлемге.

— Тыңда менің даусымды
Россияның төрінен.—
Дегендей, ақын бұл күні,
Москваның көгінен.

Тыңдалық жырын, жолдастар!
Келешек күннің таңы үшін.
Махаббат, ерлік, намыс, ар,
Мызғымас елдің заңы үшін.

Тыңда, ұрпақ, кел жастар!
Москваға қараңдар.
Аршындай басып,
із тастар,
«Маяковский алаң» бар.

Ақын сүйген сол алаң
Москваның төрі еді.

Дос,
 азамат,
 ұлы адам —
Маяковский келеді.

Ол — келеді...
 Ол — тірі,
Әне ақын сөйлеп тұр.
Жауынгер жыры — ел үні,
Кел, жолдастар, сапқа тұр.

Жол берелік,
 алға тарт.
Маяковский келеді.
Шыңдалып өскен зор талант,
Россияның бөбегі.

ШЫРҚАЙ ТҮС, ШҰРҚЫРАЙ ТҮС АЛАБЫМНАН...

Ахау, Борық!
Ахау, Борық!
Мен жатамын саяда
Малды қорып.

(Малшы өлеңінен)

Мал бақтым. Малмен өстім. Жамырадым.
Естідім қозы-лақтың маңырауын.
Желкілдеп, мал өріске жайылмаса
Алаңдап, ой бөлініп, сағынамын.

Иінге іле салып құрығымды,
Науалап, шығырлаттым құдығымды...
Жылытып жануардың жалын-буы,
Қақаған елемедім суығыңды.

Жапырып, баса киіп тымағымды
Жаппадан жасап алып тұрағымды.
Үйірін қысырақтың бөліп алып,
Ақсиып талай бөрі тұра қуды.

Мен, сонда, беріп пе едім бір құлынын,
Мақтанар еңбегіме туды күнім.
Сүйемін дала таңын арайлаған,
Даланың өзім ерке бұлбұлымын.

Шілденің күн шыжытқан аңызында,
Саршаның сары белес тамызында.
Сыр беріп, сұрым қашып, шөлдедім бе,
Леккенде күннің шеті «Сары ұзынға...»

Тізеден қаптап киіп саптаманы,
Ыңғайлы елтірі тон қаптамалы.
Бақташы — бағы заман мұрасымен,
Біреулер «мал бақтым» деп мақтанады?!

Мал — маған иірілген, қайырылған.
Қайтқанда үйір-үйір жайылымнан,
«Мал-жаның аман ба?» деп сұрастырдым
Өзімнің өзегімдей зайыбымнан...

Мал — маған ақ ұлпадай жүнін берген,
Борқылдақ, малма тері, иін берген.
Пысқырып, басын шұлғып, шұбай тартып
Шыбындап, шалғын үзіп, үйірленген.

Елімнің — мал ырысы, малдың құты,
Жерімнің — мал дәулеті, малдың сүті.
Бөктерін Көкше, Алатау ендеп кеткен,
Деген сөз, қалды адыра — «Малдың жұты»...

Шудасын Ойсылқара желкілдетіп,
Шұрқырап Қамбар ата келдің жетіп.
Естідім Шопан ата ертегісін,
Жүреді Зеңгі бабам — келіп-кетіп...

Ертеден мал бағыппын. Мал қуыппын.
Малыма сай келетін сән қуыппын.
Толғанда алты жасқа аттай мініп,
Ұстаппын сыбасынан тал құрықтың.

Қысымның тебіндісі, қар асуы,
Жазымда жайлау толып жарасуы.
Күзімде, күзегімде құс керуендеп,
Оқтаудай ақтанкердің таң асуы.

Көз ілмей талай таңды атырамын,
Төскейде иіндесіп жатыр малым.
«Атты алып,
 жаяу шалып кетпесін», — деп,
Ойлаймын ойда жатып, малдың қамын.

Қақпалап, қайырамын қорығымнан,
Құба жон, қорысты өзек, борығымнан.
Алшаңдап, тымағымды жымырамын,
Қайтқандай қалың дулы жорығымнан.

Дегенге:

«Ахау, Борық!

Ахау, Борық!

Жатамын, мен саяда малды қорып...»
Аңдыма, жар астынан түлкі, бөрі,
Малымды ала алмайсың, текке торып.

Күшіген, қарабайыр, құзғын, қарға,
Дәме етіп, «Өлекседен» сен де айналма.
Сойдифан сала алмайсың тұяғыңды,
Күзет сақ.

Малшы мықты бүгін таңда.

Мал десем өнбойымды билейді екпін,
Өмірге арқау етіп, малды жектім.
Топ жазбай алқақотан үйірілді,
Дауысы шырқалғандай Манарбектің.

ҰМЫТЫЛМАЙТЫН ТҰЛҒА

Еділдің арқыраған толқынындай,
Жайықтың кейде тулап толқуындай.
Тебініп ақ боз атын терге малып,
Жапырып, жаудың қанын кешті судай.

Қылышы суырыла қынабынан,
Ақбоз ат от ұшқындап тұяғынан.
Қорынған қорқауларды қалтырата,
Іркілмей желге қарсы ұшты қыран.

Аспаннан самғай қағып шүйілгенде,
Кілегей бұлтты жара түйілгенде.
Сүйінді ел батырының айбатына,
Жау тобын бір қауызға үйіргенде.

Тұрса да қарсы алдында жалын шашып,
От пен оқ, оқ пен допқа араласып.
Талқандап тас қамалды көкке ұшырған,
Самсаған қалың жаудан қайраты асып.

Жырланды ол ақындардың үнінде де,
Ананың аңыз болды тілінде де.
Бейнесі бедерленді кестеленіп,
Кілемнің әшекейлі түрінде де...

Ұрпағың атағыңды кетті жайып,
Үлгі алған батырлар бар таңғажайып.
Тұлғаң тұр ел төрінің тұғырында,
Мәңгіге ұмытылмас ер Чапаев!

ДОЛОРЕС

От қайрат, жалындаған өткір тілді,
Тұманнан серпілтуге қара түнді.
Алмастай жарқылдаған қайтпас жігер,
Дабылдап, қарсы тұрып шырқады үнді.

«Жеңеміз!

Жауыздықты қарсы тұрып,
Иілу дұрыс емес, тізе бүгіп.
Жігерлі, қайсар қайрат қамал бұзып,
Жарық таң атқызамыз, таңды түріп...»—

Деп салды, ерлікпенен күшті ұранын,
Аттанды. Алды қолға ту, құралын.
Жеңуге, құлатуға, өшіруге,
Фашистың ұлы түнек, тұман таңын.

Долорес — ер келбетті жарқылдаған.
Долорес — өткір алмас жалтылдаған.
Өр қайрат, құлаш жігер, жалынды ұшқыр,
Қамалға қарсы тұрып тартынбаған.

Бел байлап шын күреске, ұлы жолға,
Қарысып, қарсы тұрып, қамал, торға.
Ер жүрек, батыр тұлға Долорестің,
Дауылпаз, жеңілмейтін туы қолда.

ЖҰЛДЫЗДЫ МОСКВА

Сарайлар болған әлемде
Шаһарлар алуан салынған.
Жұлдыздар жанып өзінше
Шырақтар талай жағылған;

Бәрінен де солардың
Москва артық жаралған.
Айбыны асқар қамалдың
Іргесі берік қаланған.

Москва мен сүйсем,
Жанындай сүйген елім де.
Москва — мені бөлеген
Жайдары рақат өмірге.

Москва әнді ырғалтып,
Күй түсірген көңілге.
Жол тартып,
сапар шеккемін
Мавзолейге,
Ленинге!
Әлемнің жүзі,
Ай беті,
Москваға бұрылған.
Кремль — зәулім көк тіреп,
Жағылған жұлдыз нұрынан...

Москваны күн сүйіп,
Жұлдыздан шоғын қадаған,
Әлемге бақыт жолдары
Москвадан тараған.

Соғады күйлі сағаты,
Айтылып совет ұраны.
Кремль қадап жұлдызын
Жағыла нұрдың шырағы;
Өмірдің асқар шыңында,
Жұлдыздың балқып нұрында,
Москва жайнап тұрады.

ТУҒАН КҮН

— Папа!

Туған күнім ғой,
Қуанамын мен бүгін.

— Білем, жаным, есімде
Ойна қалқам,
құлыным!

Тасыған соң бұлақтай,
Еділім,— деп атағам.

— Уа, солай ма?

— Ие, жаным.

— Қуанамын, папажан!

— Талдан иіп бесікті,
Аялаттым, тербеттім.
Өтіп кетті он бір жыл,
Енді міне,

ержеттің!

«Туған күннің» атымен,—

Еділім, айтар сөзім бар;

«Оқығанды көңілге

Ықыласпен тоқып қал!»

— Папа,

саған серт етем,

Жақсы оқуға биыл да,

Ықыласпен оқыса,

Озат болу қиын ба?..

Қай уақытта болса да,

Сені ұятқа қалдырман.

Жігіт болып жеткенде

Топтан торай шалдырман.

«Туған күннің» атымен.

Папа!

Саған серт етем.

Советтік ел баласы

Атағымен ержетем!—
Дегенінде папасы
Маңдайдан сүйіп Еділін:
— Ержет, ұлым, жігіт бол,
Жайна, қалқам Еділім!
Сен есейіп, ержетсең,
Мен бұлақтай тасармын.
Жайнаған жаз күніңнің
Аясында жасармын.
«Туған күнге» тартуым
Қомсынбай ал, Еділжан!
Бала мен әке сүйісті
Мейірлене, тасты қан.

Еділ гүлге оранып,
Туған күнін тойлады.
Достарымен серіктес,
Ән шырқады, ойнады.
Кешкі салқын самалда
Бақшада құс ән сайрап.
Қарт әже де сыйлады
Май, бауырсақ,
бал қаймақ.

— Папа!

Туған күніме
Қуанамын мен бүгін
— Қуан, қалқам Еділім,
Қуан, ұлым, құлыным!

ГҮЛ ҚАДАДЫМ

Орыстың ұлы ақыны
М. Ю. Лермонтовқа

Жалынмен жанын суарып,
Жұлдыздай ағып түсті ол.
«Көз жұмып алтын кеседен»,
Шарабын тәтті ішті ол.

Кавказдың заңғар, қиясын,
Өткір көзбен бір шолып.
Тастүлек, сұңқар ұясын.
(Байқаған, білген, кім торып?..)
«Тазармаған Ресейден»,
Қайғыланды, налыды.
«Мундирлі мырза», кербезге
Атылды жырдан жалыны.

Таптаған арды аяққа,
Сотына берді елінің.
Сүйді жаны, сүйсінді,
Топырағы жерінің.

Тереңнен тартып тербетіп,
Тегікіні тіл шанышты.
Мұзбалақ шыңда ержетіп
Дауылмен дүлей алысты.

Махаббат, өршіл, шіркін жан
Бұлтқа сермей құлашын.
Сақтады таза жүрекке
Адамдық асыл мұрасын.

«Орыстан туған ұлмын» деп,
Отанын сүйді ұшқыр жан.

«Жарқырап гауһар түбінде,
Жай отынан жаралған».

Өмірдің шыңы,
Ұзақ жол.
Жалғыздық көріп бұлқынған
Асқақтап аспан қиялы.
Жүйріктей жаны ұмтылған.

«Дариға, өтсе өмірім,
Тыныштық пенен рақатта»—
Деп, көкседі өмірін
Күңірене аулақта.

Жаныңды сенің ұғынбай,
Ластанған өңшең кірлі аяқ.
Кейінгі әулет,
 ұрпақтан
Қамытын киді лағнат.

Жалынмен жанын суарған,
Халықтан туған адал ұл.
Алтынды кесе жырыңнан,
Ішейін мен де айтып жыр.

Музаның тасқын бұлағы,
Жырыңнан маржан тағамын.
Аяулы қабір, мүрдеңе,
Әшекей гүлді қададым!

САЯНДАҒЫ ҚАЛАШЫҚ

Биік Саян бөктері
Шуше деген қалашық.
Қыстың қысып өктемі
Қалашықты мұң басып,

Қалашықта тұрғын ел,
Жандай сүйді дананы.
Жарқын бейне, кемеңгер,
Бөлеп нұрға қаланы.

Жабыққандар сұрап жөн,
Талыққандар тынықты.
Қамыққандар алып дем,
Мұңды шерін ұмытты.

Тау Саянның бөктері
Жарқырады нұрынан.
Туса Саян көктемі
Жадырады жырынан...

Тау бүркіті жар салып,
Мұхит та тең келмеген.
Қара бұлтты қақ жарып
Дауылда қанат сермеген,—

Тұрғанынан дана адам,
Әлде неше жыл өтті.
Кемеңгер ойлар тараған,—
Үйді. Саян күзетті.

Боран, желден қалқалап,
Бөктерінде тау Саян.
Ізгі үйді алқалап,
Күзетеді паң Саян.

Аңыз етіп аталар,
Жыр шертеді аналар.
«Лениндейін ата бар!»—
Деп шырқайды балалар.

Кейде Саян тым асқақ,
Ұлы адамды көргенге
Бораны да толастап,
Қолынан дәм бергенде,

Тарихынан Лениннің,
Саян,—
Баян етеді.

Тербеліп жел Сибирьден
Калифорнияға жетеді...

ИСА АҒАҒА

Құйқылжып, әнді өрлетіп, шарықтатып,
Қанатын өлең-жырдың қалықтатып.
Иса аға, сағынғанда келіп қалдың,
Нөсерлеп, төгілдіріп, шалықтатып.

Тым ерке домбыраң да саңғырлаған
Үйретіп «Желдірмедей» әнді маған.
Аңқылдап сол мінезің — өр мінезің,
Жүлдені басқа ақынға алдырмаған.

Асау жыр, асқақ өлең үйірілді.
Алыстан орай шалдың қиырыңды.
Ардақтап аға деймін, бағалаймын,
Қиыннан қисын тапқан қиюыңды.

Қанатын ақындықтың қалықтатып,
Өрледің алатауға шарықтатып.
Сағынып отырғанда келіп қалдың,
Құлаштап, нөсер соғып, шалықтатып.

САМОЛЕТТЕГІ АҒАТАЙ

(Баланың ойы)

Самолеттегі ағатай,
Сөйлесейін сенімен.
Жолдас ұшқыш, кел бері,
Әңгімелес менімен!

Уа, ұшқышым, қасыңа
Отырғызшы мені де!
Сүйемін, мен құмармын
Елдің ұшқын еріне.

Мен де ұшып аралап,
Танысайын көкпенен.
Көкте де ел бар ма екен,
Не зат екен көк деген?

Бұлтты түріп, көкке асып,
Айды да бір көрейін.
Көктегі әсем жұлдызды
Көгендейін, терейін.

— Уа, ұшқышым, қасыңа ал,
Мен де ұшқыш болайын.
Аспанда ұшып шарықтап,
Москва барып қонайын.

Сәлемімді айтайын,
Самолеттен асыра
Мен де ұшқым келеді,
Алшы мені қасыңа!

Үйде отырған анам да
Мені көріп қуансын,
«Балам ұшқыш болды» деп,
Сүйсінсін де жұбансын.

ЖЫЛ ҚҰСЫ

Туды көктем.

Сайдан бұлақ;

Заңғар таудан

төмен құлап.

Құлыншақтар ойнақ салып,

Секіреді әне ақ лақ.

Қозы маңырап,

Ботақандар —

керіледі, аунап-қунап.

* * *

Жылы жүзбен жайнаң қағып,

Күннің көзі шуақтанып,

Көктем желі бетке желпе

Сені сүйген құшаққа алып.

Терезеден кірген сәуле

Үйге енгендей

шырақ жағып,

Көңілденіп жан-жануар,

Ен далада асыр салып.

* * *

Туды көктем.

Бірге келді

Жыл құсы да шырқап әнін.

Таң сәріден оятқандай,

Естігенде шырқағанын.

Амандасып, сағынғандай

Ұя салған тау заңғарын.

Қанат қағып,

қонып талға,

Аралайды ну орманын.
Құттықтайды көктем менен
Жібек желді бақыт таңын.

* * *

Сағыныпты жыл құсы да
Балаларды мектептегі.
О да бірге үн қосады,
Соққанында көктем желі.
Оттан ыстық,
күннен көркем —
ұя салған,
өскен жері.

Сағымданды күнге балқып,
Ен даланың қыр мен өрі.
Тыңда әне,
қонып талға
Құттықтайды құс та сені!

* * *

Шаттығын біз ұғынамыз
Білмесек те құстың тілін.
Тыңда оны, білеміз біз,
Сеземіз біз құстың үнін.
Ерте келіп, еркелейді,
Шырқатуға шаттық жырын.
Көмекейден құйылтады,
Көктем құсы әсем үнін.

* * *

Қандай әсем,
қандай көркем,

Атқанында көктем таңы.
Көктем таңын тамашалап,
Біздің мектеп балалары,
Жазды күткен,
сағымданды,—
Ен даланың бұйра жалы.
Тыңдағанда қандай қызық,
Жыл құсының шырқағаны!

ҚЫС ЖҰЛДЫЗЫ

Түсті, міне, қалың қар,
Сықырлайды басқанда.
Боран ойнап түтейді.
Алатаудан асқанда...

Қыс ызғарлы суықпен
Ел есігін ашады.
Беттен сүйіп шымырлап,
«Боран тойын» жасады.

Балалар да қуанып,
Қарсы алады танысып,
Көк мұздақта құлдилап,
Шанаменен жарысып.

Шаңғы теуіп дулаған
Күліп ойнап топ бала.
Алдында тұр қарсы алып
Қолдан соққан аққала.

Кел, балалар, ойналық!
Шаңғы теуіп, ән салып!
Беттен сүйген қыс күнін
Сүйсінеміз қарсы алып.

Тізеден кеп омбы қар,
Көз шағылар жалтылдап.
Еркелейді қыс-тағы
Сырғыма жел аңқылдап.

Қыстың желін қарсы ала,
Асыр салып сүйіне,
Жарасымды ән салып,
Қыс күнінің күйіне.

Сықыр-сықыр басқанда,
Жылтылдайды ақша қар.
Ақша қарға аунайды
Сағынғандай балалар.

Шымырлаған таза ауа
Бет сүйдіріп аязға.
Шаңғы тепкен тым қызық,
Сықырлаған аязда.

Қарға түскен таңбадай
Жайлап басқан аңшы ізі.
Атты, әне, жарқ етіп
Қыстың таныс жұлдызы!

Қыс жұлдызы жымыңдап,
Балаларды қарсы алған.
Шаңғы теуіп топ бала
Қуанысқан, ән салған.

Түсті міне омбы қар,
Сықыр-сықыр басқанда.
Аяз сүйіп баланы
Аққаладан асқанда...

МОСКВА

Жарқыраған алтын шамың,
Гүл бөлеген Москва.
Сәуле бердің, жарқырадың;
Нұр бөлеген Москва.

Талай ғалым, данышпандар
Сенде туды Москва.
Сом білекті еліне айбар
Ер де туды Москва.

Неше ғасыр, заманының
Айғағысың Москва.
Қызықты өмір берген заңын,
Айбарысың Москва.
Зәулім үйлер, болат қорған
Салтанатты Москва.
Шадыманды ұлы думан
Мархаббатты Москва.

Сенде көсем Ленин үні,
Саңқылдаған Москва.
Бар әлемге Ленин нұры
Жарқылдаған Москва.

Сенде ақынның тасқын жыры
Тасқын атқан Москва.
Махаббаттың шаттық сыры
Толқып аққан Москва.

Берік қолда алтын қақпан,
Аялаған Москва.
Барлық елге таң боп атқан,
Сая — панам Москва!

ТОЙ ТАРҚАР

(Халық ақындарының республикалық айтысы жабылар алдында оқыған өлең)

Терең толғап қарасам,
Тәтті күй мен жырымның,
Арнасы тасып құйылды.
Күй дауылын соқтырып,
Жырдан нәсер төктіріп,
Сонау Каспий шенінен,
Сырдың құмдақ өрінен,
Жем, Сағыздан, Ойылдан,
Топтан озған тарландар,
Астанаға жиылды.
Жез қақтаған нақысты
Домбыраны қолға ала,
Ақ иықтай сампылдап
Отыр жырау толғана,
Безелген зәулім ордада.
Шашекең мен Орынбай,
Құшақтасып сүйісіп,
Қостанайдың Нұрқаны,
Көкшетаумен түйісіп.
Нартай менен Нұрлыбек
Әзілдесе тиісіп,
Кенекең мен Қуат қарт
Қаршығадай ілісіп.
Ағайынды әзілмен,
Елдің жайын білісіп.
Жәкең бастап тойымды,
Құйылды жыр жаңбырдай,
Қазанқап пен Майасар
Түйілді қыран алғырдай.
Омар шықты бір жақтан

Топқа торай шалдырмай,
Көкшеден келген Ғалия,
Жыры бір жатқан дария...
Балауса біткен балдырдай.
Жүректің түбін тербеткен,
Құлашты көкке серметкен.
Қояр емес тасқын жыр
Құмарымды қандырмай!
Партияға арқаған
Сөздің кілті ашылды.
Домбыраның пернесі
Тоқсан толғай басылды.
Естіді қарттар үніңді
Сәнді колхоз ауылың.
Сыр жайлаған ағайын,
Арқадағы бауырың.
Бұлбұлдай тілді жайнатқан,
Советтік ұлы дәуірің:
Біріккен тұтас қауымым.
Шебер сөзбен, жырменен
Соғалық жеңіс дабылын.
Қарт жыраулар!

Ақындар!

Жүректен шыққан жырымды
Қомсынбастан қабыл ал.
Атам қазақ мақалы:
«Алуан-алуан жүйрік бар,
Әліне қарай жүгірер;
Жүйе-жүйе күлкі бар
Күйіне қарай күлдірер»—
Дегендейін, бұл жырым,
Қалы кілем, атаным,
Үстіңе жапқан шапаным,
Жырымнан шашқан шашуым.

СЕНІҢ ТҰЛҒАҢ

(С. М. Кировке)

Ленинград граниттей
Қамал болып отырған шақта,
Жауды жайпап

Бет қаратпай

Тұмсығынан ұрған шақта,
Зеңбіректер гүрсіл атып,
Нажағайлар ойнағанда,
Қиғыр қылыш суырылып,
Көк сүңгілер бойлағанда,
Қалың орман қақ айрылып,
Нулы тоғай түнергенде,
Қос-қосынан самолетті
Қара бұлттай жібергенде,
Күн шатырлап, көкті жарып,
Жер дірілдеп теңселгенде,
Ежелгі жау майдандасып,
Жүрегін жеп жұлқынғанда,—
Ленинград алынбайтын
Берік қамал болды қақпа.
Осы шақта

Сенің тұлғаң,

Жүрді бірге алғы сапта!
Әр жауынгер жүрегінде
Сенің атың қуат беріп,
Соқты жауды,

талқандады,

Ер жауынгер төсін керіп,
Жағаластық сонда жаумен
Жолатпадық қалаға біз.
Сумаңдаған сұр жыланды
Кіргізбедік араға біз.
Сонда сенің даңқыңменен

Ту көтере аттандық біз.
Сонда сенің салтың менен,
Қатар түзеп сапталдық біз
Сонда сенің өмір сүрген
Өсиетіңді ақтадық біз.
Ойран салып, жауды қуа
Ойсырата тастадық біз.
Жеңіс туын көтердік біз,
Шалдырмадық ешбір даққа
Әрқашанда сенің даңқың
Сенің тұлғаң — алғы сапта!

КӨКШЕНІҢ КҮМБЕЗІ

Тал бесігім ырғалып,
Тербетілген өлеңмен.
Қылаң құйрық қосаяқ,
Қудым талай белеңнен.
Қалың жыныс, бұйра тал,
Көк майсалы шалғында,
Көл түбінде теңселген
Құмар едік балдырға.
Асығушы ек біз күтіп,
Ел жайлауға қонғанда...
Аралаушы ек әндетіп
Қарағаштың орманын.
Саялы жер,

самал жел,

Сарыарқаның сауыры.
Қалы кілем түріндей
Сұлу Көкше бауыры,
Ақбас бура, көк шатыр,
Аспан тіреп, бір өзі,
Көкті құшып көз тартқан
Кербез Көкше күмбезі.
Теңіздей терең сыры бар,
Сері Ақанның мекені —
Көкшеде күй ағылған
Қай тау бұған жетеді.
Қырандай көкке самғаған
Асқақты өні

Біржанның.

Көкше сұлу ордасы
Күй мен өлең, жыр, әннің.
Көкшені көріп лепірген
Мейірбанды әжем жүрегі,
Желкілдеген Көкшеде

Сұлу жардың желегі.
Көкше сонау көрінген
Бесігі батыр Мәліктің
Көз тартады кербез тау
Қамалындай халықтың.
Желкілдейді көк торғын,
Сүйсе аялап күн көзі,
Досына, ту жауға айбат,
Айбынды Көкше күмбезі.
Жұпар желі аңқыған
Сарыарқаның сауыры.
Ақынды жырмен тербеткен
Сұлу Көкше бауыры!..

ТАҢ БҰЛБҰЛЫ

(Күләшқа арнаймын)

Таң бұлбұлы сайрағанда,
Сайрағанда әнімен.
Бар табиғат жайнағанда,
Жайнағанда сәнімен.
Таң алдында шырқағанда,
Шырқағанда күйіне.
Сұлу мүсін жүз құбылып,
Жүз құбылып биіне.
Жібек қанат мың құлпырып,
Мың құлпырып түрленіп.
Әдемі, әсем, бір сүйкімді,
Бір сүйкімді түрге еніп.

Таң бұлбұлы талға қонып,
Талға қонып жырласа,
Маужыраса, бар табиғат,
Бар табиғат тыңдаса...
Әсем соққан қоңыр желден,
Қоңыр желден тамылжып.
Таң бұлбұлы сайрады, өне!
Сайрады, өне тілін ұқ!

Таң мезгілі.
Таң бұлбұлы сайрады.
Таң бұлбұлы,—
Таңның гүлі,
Таңның гүлі жайнады.

Бұлбұл жыры, бұлбұл үні,
Бұлбұл үні бойды алып,

Жайнаң қаққан
Жер қырмызы бедері.

Әсерлетіп, әсемдетіп,
Бас, бақыттың биіне!
Алқаңызға жарастықты,
Шырқа шаттық күйіне!

ӘЛІ ТАЛАЙ ҰШАРМЫН

Қаршығадай аспандап,
Көтерілді самолет.
Көрінеді көзіңе,
Тостағандай жер мен көк.

Көк көрпесін түргендей,
Зуылдайды қос қанат.
Жер әлемін шарладық,
Тамашалап біз қарап.

Бұлақ қағып заңғар тау
Қала берді маңқиып.
Иреңдеген шатқалаң,
Ол да қалды қалқиып.

Ә дегенше келдік біз,
Қарағанды жеріне.
Тау-тау болып үйілген
Алып көмір кеніне.

Көктен төмен қарасаң,
Бір тамаша қала екен.
Көк тіреген биік үй
Айтқандай-ақ бар екен.

Иығына асынған
Жұмысшылар қайласын.
Көтеріле тағы ұшасың,
Деп — «Ақмола қайдасың?..»

Ақмолаға келгенде,
Малға толған өңірі.
Рахаттана ұшасың,
Салқын самал лебіне.

Атбасардың алабы
Бетегелі бел екен;
Көкмайсасы теңселген,
Мақтарлықтай жер екен.

Балдырғаны білектей,
Ылди-ылди өр екен,
Алтын кесе сияқты
Ойдым-ойдым жер екен.

Есілді өтіп...
Көкте ойнап,
Қостанайға ұштық біз.
Бір де қалқып,
Бір де шалқып,
Көк бұлтын құштық біз.
Обағанның үстінен
Өрлей өтіп тағы астық,
Бейне теңіз шалқыған,
Жердің беті бәрі астық.

Қонақ досы, мейман жай
Қостанайға келдік біз.
Көкте нелер ғажапты,
Саяхаттап көрдік біз.

Алты айшылық алысқа
Алты сағат ішінде
Жеткізіп-ақ тастады.
Өңім бе, әлде түсім бе?

Қызық екен, ағатай,
Самолетпен көкке ұшу!

Жаздың жайлы күнінде
Ғажап екен көк құшу.

Сағымданып бұйра жал,
Сағынғандай қарсы алып.
Аспан астын тойлармын,
Әлі талай ән салып!

ЖАУЫНГЕР ЖОЛДАС

Елің бір сүйіп алқалап,
Тұлғаңа көзі тоймаған,
Қиырсыз, байтақ шартарап
Қамыңды сенің ойлаған,
Мәпелер сені біздің ел,
Батырым, жолдас жауынгер!

Тояттап құздан ұшырып,
Бектерлей таудың қиясын:
Топшыдан теуіп түсіріп,
Талқандап жаудың ұясын,
Мақтаныш еткен біздің ел.
Қыраным, жолдас жауынгер!

Самаладай самсаған,
Қарсы қолды өктедің.
Қалтырап жауың қақсаған
Жасылдай түсіп өктемің,
Арыстан сынды батыр ер,
Батырым, жолдас жауынгер!

Теңдесі жоқ әлемде,
Құдіретті Армия,
Құрметті атың бар елге,
Белестен асқан сан қия.
Ел ұланы батыр ер,
Жүректі жолдас жауынгер!

Жарасып бойға шинелің
Досына — ажар, жауға — айбын
Еліңде артық беделің,
Күйіме қосып жырлаймын!
Батырым, маған қолың бер!
Бауырым, інім, жауынгер!

АНА АТТАНДЫ

Ызалы қайрат кернеген,
Жалынды жігер тербеген,
Тербеген сайын өрлеген
Қарсыласып майданда
Қарулы қолын сермеген.
Қайратты ана аттанды.

Жауға қарсы ашынып,
Жауға құрал асынып,
Жау үстінен асырып,—
Оқ жаудырып, доп тастап,
Беттескенді қашырып,
Айбатты ана аттанды.

Жаудың қамал тобына,
Жау жаудырған оғына,
Түйіліп жау сорына,
Шүйіле тартып, кектеніп,
Түсірмекке орына,
Кекті ана аттанды.

Топ-тобымен күнбе-күн,
Жоқ қылмаққа күндерін;
Төбеттердің үргенін,
Фашистердің, зұлымның,

Өшірмекке үндерін,
Кетті ана майданға,
Кекті ана аттанды!

«ДАЛА АРУЫ»

Жайқалып еркелейсің «дала аруы»,
Тұлғаңның қандай әсем жаралуы.
Бойыңда бір мінің жоқ талша ырғалып,
Нәр алған күн көзінен дала нуы.

Күн сүйген құмарлана маңдайыңнан.
Балауса, балың тамған таңдайыңнан.
Сән бітіп, сары алтыннан шапан киіп,
Төгілсе ақ шашағың шалғайыңнан.

Кейбіреу сені «ару» деп түсінбеген,
Бал ашып, сандырақтап түсіменен...
Даламды дүр еткізген дарқанымсың,
Жатсынып,
жатырқайды «кісі неден?..»

Жаңа ырғақ Тың өлкенің өріміндей,
Қосылған қалың тоғай серігіндей,
Тоқмейіл, толықсыған, топ түбірсің,
Шалғынды, шалқар жайлау тебініндей.

Шапағын шашырата дала ұсынды
Еркелеп егіз емген бала-сынды,—
Керіліп, кербездене жайқаласың,
Кигенде сәукелеңді жарасымды.

Мен сенің алқабыңды араладым,
Теңселіп, қандай әсем қарағаның,
Айдарлап, еркелетіп, «Дала аруын»,
Жайқалған жайлауыңды жағаладым.

Әдейі аттан түсіп өзім сүйдім,
Сылдырын жүрегіме сый қып түйдім.

Жүруші ем көптен бері кездесе алмай,
Керкі екен біздің күйдің, біздің үйдің...

Еңсеріп, ен далама көрік берген,
Алқабы аруымдай көріктенген.
Жемістің желкілдеген жайдарысың
Ырыстың жетегіне еріп келген.

Ерке дән баданадай моншақтарың,
Шабықтап өз қолыммен қолпаштадым.
Жадырап далада өскен «Дала аруы»,
Таранып, көкке бойлай алшақтадың.

Жаралған жаз еркесі молығудан,
Қатарлап, қоныс тепкен қорығымнан
Тойынып тыңда қозы, қырда құлын,
Сүмедей бал сорғалап собығыңнан.

Жатырқап, жүрегімді теппе сыртқа,
Байқай біл балғынымның сырын ұқ та.
Бар, сұра, аруымның алқасынан,
Жол түсіп, жолықсаңыз Жаппаровқа.

Жүгері — түлік досы, олжа-жүлде,
Сылаңдап сырын шешіп, келсе тілге...
Таусылмас хикаясы таң атқанша,
Кез болсаң, тың батыры Брагинге.

Аруым алқа тағып таңда туған,
Белесті, жайлау, бұйра жалда туған.
Одағы топта озған шамшырағы —
Сұлудың сүйген досы

Ман Гым Хван.

Толғауы, түйіндісі ақыл-мидың,
(Сыңғырлап бұрағандай кілтін күйдің)

Сырласып сеніменен таң алдында,
Тұр екен өзі келіп Люба Лидің.

Жүгері — жайраңдаған ел аруы,
Ынтызар «ғашық жыры» — ер алыбы.
Қиялдап жоқ аруды несіне айтам,
Бәрінен сұлу екен жер аруы.

«Ару» деп ат қойғамыз еркелетіп,
Алқаңды аялаған жел тербетіп,
Ал бүгін үлбіреген айдарыңды
Түбінде тұр ғой айдын көл тербетіп.

«Ендеше, неге өлеңнен құр қаласың?
Ерке наз жайқаласың, ырғаласың,
Кербезім, сәукелеңді қырын киіп,
Көлеңдеп, көркейте бер тың даласын!

ҚАҺАРМАН ТҰЛҒА — БАТЫР ҰЛҒА

«Мәлік елге келді»— деп,
Естігенде елеңдеп,
Кербез сұлу Көкшетау
Көз алдымда көлеңдеп,
Қараша көлде қоңыр қаз
Мамырлап ұшып, төмендеп.
Жас қарағай сыбдырлап,
Зереңдіде тебендеп,
Оқжетпестің қиясы
Көк торғыны желеңдеп,
Кемпірқосақ, көкжиек,
Жұпар жауын себем, деп,
Күңіренді Көксеңгір
«Ұлыма сәлем менен!»— деп,
Қуанып бала жүгірді
«Ағама сәлем берем»,— деп.
Құшағын жайды қарт ана:
«Қаһарман ұлды көрем»,— деп,
Талай күйлер толғанар,
Талай әндер айтылар,
Талай ақын қиялы
Аспанды өрлей шарқ ұрар.
Талай шешен домбыра
Саған арнап тартылар,
Телегей теңіз толғанып,
Тентек толқын арқырар,
Алыбын сүйер, алқалар,
Ежелден елдің салты бар,
Жау жеңіп қайтқан батырым,
Атағың тудай жарқырар!

Күрегіне жатпаған ол
Герең жырын Тарастың.
Шын қызғана, сақтаған ол
Әрбір түбін ағаштың.
Салтанатты сұлу сымбат,
Өскен жерін сүйген ол,
Туған елден қымбатты зат
Жоқ екенін білген ол.
Ел аруы, сұлу тұлға,
Қансыраған,
Құлаған.
Жел де ұйтқып,
дертті мұңға —
Күн түнере жылаған.
Сүйген жердің топырағын
Жастана ару, жатыр ол.
Елі үшін қиып жанын
Мәңгі қайтпас тартты жол.
«Ер аруын атуға!»— деп,
Берді рұқсат кім саған?
Аптықпа, жау,
асықпа, тек!
Кезек келер бір саған.
Сол уақытта біз оқырмыз
Қатал үкім, жендеттер,
— Ел еркесі, қайда ару қыз?—
Деп, тексерер біздің ел.
Таң шолпаны құралайдың
Кегін сенен алармыз!
Сендер атқан
Құралай кім?
Асықпа, жау,
табармыз!

«БЕРШІ МАҒАН ЖҰЛДЫЗЫҢДЫ»

Үміт үзген дүниеден
Қарт Микало әлсіреген,
Қансыраған,
азап шеккен,
Қайғы-дерттен
Жанған өрттен,
Нұры қашқан,
сұры кеткен.
Қалжыраған...
қатып, сөніп,
Жатыр еді бейне өлік,
Қарсы алдында тұрған келіп,
Жауынгерді сонда көріп:
«Уа, балам, сен құтқаруға,
Шалғай жерден тартып жорық,
Келдің мұнда, құшағыма
Қысып сені айналайын.
Жарқыраған маңдайыңда
Жұлдызыңнан айналайын!»
«Уа, келдік, қарт, шалғай жерден,
Асу-асу қанды белден,
Азап шеккен жарандарды,
Қапастағы адамдарды
Құтқаруға, қуантуға,
Күлдіруге, жұбантуға
Келдік, қартым.
Құтқардық біз, қолыңды бер!»—
Дегенінде, қарт Микало:
«Естіп едік даңқыңызды,
Қүдіретіңнен сілкінген жер,
Айбарыңнан тасқынды сел
Күркіреген,
уа, жауынгер.

Жарқыраған маңдайдағы
Белгі үшін жұлдызды бер!
Күндей кіріп құшағыма,
Жұлдызыңнан төгілсін нұр».
Күлді сонда жауынгер де,
Күлімдеді қарт та бірге
Құшақтады, сүйді беттен:
«Алып шыққан жалынды өрттен,
Енді жол жоқ сұм өлімге,
Енді орын жоқ дажалдарға,
Енді азап жоқ бұл өмірде,
Сен тудырған таң жұлдызы
Жарқырайды ел көгінде.
Тұтылу жоқ нұрлы күнге»
Деді де қарт, әлі кіріп,
Айтты алғыс жауынгерге.
Бұл оқиға болған еді
Азап шеккен чех елінде...
Өзірейілді отқа жаққан,
Залымдарды қалтыратқан,
Буырқанса дабылдатқан,
Мейірленсе махаббаттан:
Сәуле төккен,

шамын жаққан.

Әлсіреген азап шеккен
Елдерді де азат еткен,
Біздің жарық жұлдызымыз,
Жер-жиһанға нұрын төккен;
Біздің батыр ұлдарымыз,
Беті қайтпай басқан өктем,
Біздің күшті Армиямыз
Құдіретті күннен,
Көктен!

ТОБЫЛ

Толқы, толқы, тобылым,
Толқыта тарт, ескегім,
Сырласайын сенімен
Есілте жырдың ескегін,
Шомылып, жүзіп, еркелеп,
Толқыныңды құшайын,
Жырдан қанат тағынып.
Айдынында ұшайын,
Дабылдатқан көксілдей,
Көкірегімді ашайын,
Күркіреген суыңа
Құмарымды басаайын,
Телегей Тобыл толқыны
Толқытады жүректі.
Тербеп Тобыл ұшырған
Мұзбалақ, қыран түлекті.
Қынама бел айдының,
Жасыл желең, қою жал,
Сәукелесін киінген,
Гүл шашақты бұйра тал.
Толғатады терең сыр,
Тұңғиық Тобыл шалқары.
Тобылға төніп қарасаң,
Ой кезеді арқаны...
Көлің шарбат суындай,
Таңдайымнан кетпеген,
Сағымына мұнартқан.
Ат шаптырса жетпеген,
Алқабында ақ тұйғын,
Аспандай ұшып шаңқылдап.
Жүздіріп күміс қанатын,
Қаз қонғанда қаңқылдап.
Жағалай біткен гүл майсаң,

Жайнаң қағып, жайқалып.
Түбінде сұлу маржан тас,
Көз шағылып найқалып,
Қойнауында шие ағаш,
Қою орман жынысың.
Көтерілген кербез ну,
Ең дәулетті ырысың.
Тербелгенде толқының,
Қарақат көзін қадаған,
Ақ жүзін айға сүйдіріп,
Қостанай шашын тараған.
Қолында алтын тарағы,
Талдай өріп бұрымын,
Тербете Тобыл толғатқан
Қостанайдай сұлуын.
Дүлдүліндей арабтың,
Тудырған жүйрік, саңлағын.
Қаңтарда қарсы желге ұшқан
Нұржандай шайыр, тарланың.
Шарықтап шыңға тауды өрлеп,
Қырандай тас ұяның,
Шарықтатқан Ыбырайдың
Тереңдей терең қиялын.
Күйі баптап келтіріп,
Жал-құрығын сүздірген,
Аманкелді тұлпарын
Тұнығыңа жүздірген,
Желкілдеп желмен айдары,
Көтере туын, жалауын,
Қойнауында қол бастап,
Сағымға ілген садағын.
Аяңда өсіп тербелген,
Сұлтандай батыр жас ұлан,
Еркелеп аунап құмына,
Кеусеріңе шомылған,

Тас түлегің ер Естай,
Суыңды есіп, ойнаған.
Толқыныңды қақ жарып,
Көк сүңгідей бойлаған.
Айбының адам беттемес,
Жігіт желдің өртіндей,
Аяулың ару, ақ жүзі
Ақықтың асыл көркіндей,
Арқаның әсем аруы,
Қарақат көзін қадаған.
Сылдырлап, күліп, сан сұлу
Мақпал шашын тараған.
Толқы, толқы, Тобылым,
Толқыныңды құшайын.
Күйден алқа тағынып,
Кемеріңде ұшайын.

КЕЛДІҢ БЕ, ДОСТЫМ

Келдің бе достым?

Құшақ жай!

Сағынып сені күтіп ем.

Зулады күндер, зулады ай,

Өтті түндер жылмен тең.

Жылмен теңдес түндерде,

Сарғая сені еске алдым.

Сонау бір қызық күндерде,

Сайранын көкsep достардың.

Кеудеңе таққан қос жұлдыз

Көрінер ыстық бауырға,

Алыстан аңсап келдің сен

Ән салайық ауылда.

Келдің бе, достым?

Құшақ жай!

Сарғайып сені күтіп ем.

Сағындырдың, япыр-ай,

Өтті-ау күндер жылмен тең.

«АРЛАЙЫҚ АРҚАНЫ!..»

Жүргенде жанып жалынға,
Қайыңнан иіп қалқаны,
Тонда бір сөз жадымда,
«Аралармыз Арқаны!..»—

Дәп, жүрекке нәр етіп
Толғаушы едік найзаны,
Тұрғанда кейде әл кетіп,
Түсетін ойға қайдағы...

Күңіреніп орман, жапырақ
Теңселе түсіп, сыбырлап.
Зәулім қайың қалтылдап,
Жер дүрсілдеп, оқ зулап,

Тоң сөгіліп, жел ұйтқып,
Жатқанында шоқ жанып.
Тек екі сөз үміт боп
Жүрекке барып, тұтанып.

Күн шуағы жер бөлеп,
Гүлден тақты алқаны.
Жүйткі, поезд, бер гудок,
Аралайық Арқаны!

АБАЙҒА

Тұлпардай қызып,
Лашындай сызып,
 Ой теңізін жүзгенде...
Тағыға шауып,
Асылын тауып,
 Жыр маржанын тізгенде,
 Толғандың, толқып ән салдың,
 Шалқыдың, шырқап жар салдың.
Кестелеп жырды,
Дестелеп сырды,
 Оюын ойдың қиындап.
Қайратты ақыл,
Сөзіңнен нақыл,
 Қиуаға шапқан қиқулап.
 Алтын нақыс кемері,
 Сымдай нәзік бедері.
 Жырында базар,
Сөзінде ажар,
 Бәйшешекке көмілген.
Бұлтты сырып,
Түнекті түріп,
 Таң рауаны көрінген,
 Алғыр қиял,
 Ұшқыр жан,
 Алыстан тартып ұқтырған.
Еңбексіз ыржаң,
Күлкішіл қылжаң,
 Еріншек, масыл, шағым, дау.
Жұмыссыз адам,
Санасыз надан;
 Саналы — саған болды жау.
 Жырыңды тоқып өрмекке,
 Шақырдың жұртты еңбекке.

Жақсаң да шырақ,
Ұқпады бірақ,
 Өсекшіл, ойсыз, сумаңдар,
«Атадан алтау»,
Ежелден жалқау,
 Ұятсыз, жебір, жылмаңдар,
 Көрдің де соны күйіндің,
 Қырандай шалқып түйілдің.
Лағылдай қырлы,
Жұлдыздай нұрлы,
 Жыр жауһарын екшедің,
Жүректен ыстық,
Махаббат, достық,
 Әділетті көкседің.
 «Толғауы тоқсан тілің» мен
 Самород алтын жырыңмен.
«Қадірлі басым,
Қайратты жасым
 Айғаймен өтті амал жоқ»—
Деп күйінген,
Дерт шүйілген,
 Енді ондай заман жоқ,
 Рауандап атқан сұлу таң,
Әділет заман,
 Алтын заң.
Өшпейтін жырың,
Сөнбейтін нұрың,
 Самородный алтын зат,
Жырыңды жаттап,
Үніңді сақтап,
 Адалдық, достық, махаббат,
 Туғанды дос ел туды,
Жігерлі қайрат ер туды.
Қызықты сайран,
Думанды майдан,

Тартуы — олжа, қолда — ту,
Ұйымшыл, еңбек,
Әділдік, өрнек,
Ағайын, бауыр, дос тату;
Бірі жолдас, бірі дос,
Бәрі сырлас, көңілдес.
Күлімдеп, шалқып,
Көгінде қалқып,
Нұрын сеуіп күн туды.
Аралап елді,
Жаңғыртып өрді,
Шаттықтан әсем үн туды,
Салтанат сәнді салтынан,
Бақытты қазақ халқынан.
Түрленіп елім,
Гүлденіп жерім,
Қызыл арай күн туды.
Таңы да сұлу,
Заңы да сұлу
Асқарланған үн туды.
Елімде күнде мереке,
Қызықты думан,
береке.
Сымбатты тұлға,
Қияндап шыңға,
Аспанды алып, көк шалдың,
Жырыңды оқып,
Жүрекке тоқып,
Сусындадым, мен қандым.
Өлген жоқсың,
тірісің,
Халықтың сүйер ұлысың.
«Қиуадан шауып,
Қисынын тауып»
Жыр жауһарын тіздің сен.

Жүйріктей қызып,
Лашындай сызып,
 Ой мұхитын жүздің сен.
 Елді өнің аралай,
Кемеңгер ақын, дана Абай.

«КИЛІКПЕ КУБАҒА!»

(АҚШ желікпелеріне)

Соқса да дауыл, дүлей жел,
Адал перзент, келер ер —
Селдей ағын қан мен тер,
Куба, Куба — біздің жер,
Азаттық алған біздің ел! —
Қолдағы туын құлатпас,
Аралға дұшпан жолатпас!

Бирне.

Куба ақыны.

«Не Отан! Не өлім!»— деп антын берген,
Сұрқия сұрапылдың бәрін жеңген.
Айбатты айбыны зор Куба халқы,
Алысып алды азаттық қанмен, термен,

Қызығып шырын қанттың қамысына,
Белдесіп арыстанмен алысуға;
Қарақшы түн жамылып қоқиланды,
Тимек боп ер Кубаның намысына.

Бастырмас аяғыңды аралына,
Бастырмас Куба жерін табаныңа.
Желігіп арсалаңдай шаптығасың,
Өзіңді өзің айдап ажалыңа.

Кубаның қолдан туын ала алмайсың,
Жолына қақпаныңды сала алмайсың.
Орыңа өзің қазған өзің түсіп,
Қайтарда еліңді де таба алмайсың.

Күндеме дос Кубаның ержеткенін;
Ұшырған нелер қыран перзенттерін,
Ұрандап ұрпағына Хосе Марти
Жалынды жырмен жүрек тебіренткенін.

Қашанда, жау дегенде қырағымын,
(Желіккен жауды жеңбей тынады кім!?)
Аңдап бас аяғыңды, жарға соқпа,
Дос елі ол — біздің Совет Одағының.

«Не Отан! Не өлім!»— деп антын берген,
Орнатқан азаттықты қанмен, термен.
Көтермес қылжағыңды, қоқаңдама,
Ойнама дос Кубадай батыр елмен!

ФЕЛИКС

«...Мен өмірді жаңадан бастар едім».
Дзержинский

Қара түн...

Дауыл күнде...

Дабылды ұрып,
Дұшпанын ойрандата сабылдырып,
Маузерін революция қолына ұстай
Айбынды тұлғасына табындырып.

Тайсалмас алмастайын түсті тіліп,
Тулата толқындарды қолмен бұрып.
Қол салып ескі дүние қолқасына,—
Өмірді жаңалауға қайта құрып.

Сампылдап шыңның ұшқан бүркітіндей,
(Түскен бе, түйілгенін бүркіт ілмей!),
Қамалға қалың топты қарсы шапты
Жалындап, жанын қия, бір де іркілмей.

Тапжылмай, таң қаларлық көрсетті ерлік
Жайнаған жаңа дүние,— деді мендік!
Тұрақтап тұлғасына қалыптасқан
Әділдік, алғыр сезім, кемеңгерлік.

Тар кезең, тайғақ жолды кешуіне,—
Қарамай ысқырық жел есуіне
Тартқандай таразыға әділ өлшеп,
Ақылдың берген тізгін шешіміне...

Феликс,—

сүйді өмірдің жаңалығын.
Сүйді ол ұлы Ленин даналығын.
Қақ жарып қараңғыны қақты қанат,
Сырылды кілегей бұлт, қаралы күн.

Дауыл күн...

Қара түнде...

Дабылды ұрған,

Дұшпанын дүркірете сабылдырған.

Революция батыры Феликсті

Еске алып,—

Гүл қоямыз жалын жырдан!

ЖЫРЛАП СІЗДІ НӘСІЛІҢІЗ

Елдің сүйген Абайы едің,
Өзбек сүйген — Навои болдың.
Украинаның Тарасы мен
Татар сүйген Тоқайы болдың.

Армян халқы — Туманяндай,
Жырыңды отыр жаттап алып.
Әзірбайжан — Фаталидей,
Күйге қосып,
 сазға шалып.

Белорус Якуб Коласындай
Шырқап сені орманында.
Әнің шалқып аралайды,
Кавказ тауы қойнауында.

Ұлы Пушкин «Татьянасын»,
Бізге әкеліп таныстырдың.
Лермонтовты шарықтата,
Тарттың түптен асыл жырын.

Белинский данышпанның
Даңқын жырлап...

 Салдың ойды...

Өнеге еттің тартып бізге,
Щедрин мен Толстойды.

«Сен де бір кірпіш дүниеге,
Кетігін тап та бар қалан!» деп.
Айттың өсиет ұрпағыңа,
Ғылым, өнер «Арқалан!» деп.

Міне, ұрпағың дүниенің
Бар тетігін қолына алып.

Бірлік, достық, махаббатпен
Қияға өрлеп, күнді шалып.
Бейне Ертістің толқынындай
Өрге шапшып, тасыдыңыз.
Атам Абай, ақын Абай!—
Деп жырлайды нәсіліңіз!

АҚЫННЫҢ СУРЕТІНЕ ҚАРАП

Суреті тұр ақынның,
Үйімнің дәл төрінде.
Жүрегіме жақын тым,
Сырласқандай тегінде...

Үстелімде жайнаған
Текшеленген бір кітап,
Бейне бұлбұл сайраған,
Жыр кітабы — бұл кітап.

Сонда есіме түскенде,
Жасаған Жәкең ғасырды.
Кітапты алсам үстелде,
Бір-бірлеп беттер ашылды.

Суреттен көріп тұлғасын
Сырласқандай боламын
Дегендей маған:
«Тыңдашы,

Домбырам шертер жаңа үн»
Жәкеңнің үні өрлейді
Алатау, Кавказ шыңдарын,
Жәкеңнің күйі тербейді
Елімнің сәби ұлдарын.
Томдаған Жәкең жырлары
Миллиондардың қолында.
Шырқалған жырлар шындады,
Дабылын қаға, жолында...

Тынық Дон, Волга бойларын
Аралап кетті жар салып.
Ақынның асыл ойларын
Сүйсінді халқы қарсы алып;

Әсем әні қырды өрлей,
Жаңғырды орман, бұйра тал,
Ұласып күшті үн керней,
Дүрілдеп кетті биік зал.

Шалықтап сұңқар шыңдағы,
Қияға қағып қанатын.
Миллиондар жырды тыңдады,
Шырқатып әнге салатын.

Үйімнің дәл төрінде
Суретіне қараймын,
Есіме түсер менің де,
Жәкеңмен сырлас талай күн.

Қос қанатын сермейді
Асқақты күйдің лебізі.
Ақын мәңгі өлмейді
Жәкең — жырдың теңізі!

ЖҮЗ ЖАСАҒАН ДОМБЫРА

(Жыр ырғағымен)

I

Ойдырып алған домбыра,
Үйеңкінің түбінен,
Сағағынан үзілте
Күй ырғалып шегінен,
Төгілгендей тасқын жыр,
Тартылғандай терең сыр,
Бойды билеп үнімен:
Домбыраны қолға алып,
Сонда біраз толғанып,
Ойға түстім тұңғиық;
«Қай орманды аралап,
Қай бұтақты саялап,
Қай безектің түбінен
Алған екен кім қиып?..»
Он саусағы жорғалап,
Қандай күйге салды екен?
Сүмбіл шашын толқытып,
Сүйрік саусақ, бал бармақ,
Бұрала басып сылқылдап,
Қандай ару қолына
Тартамын деп алды екен?
Қандай ақын асқақтап,
Аққу менен үн қосып
Домбыраны тартты екен?
Азу тістен айрылған,
Әлде күміс сақалды,
Қапсағай келген қарт па екен?
Тебіне мінген тұлпарын
Толғай сынды жас па екен?

Ер жігітке қосылып,
Ен далада шырқаған,
Әлде қолаң шаш па екен?
Ақ сүйекпен нақыстап,
Жез шегені қаусырып,
Қандай шебер қақты екен?
Қалампырлы, қалталы,
Ақ үкісін жайқалтып,
Он саусағы майысып,
Қандай сұлу тақты екен?
Әлде Арқаның ақыны
Домбыраны өңгеріп,
Төкті ме екен көз жасын
Үйеңкінің түбіне,
Жалтаң қағып,
Жалт беріп,
Қонды ма екен лашын?
Бұлдыр-бұлдыр заманда
Құлазыған даланың,
Бұлдыр күйін шертті ме?
Жарақтанған от шашқан
Дүлдүл күйін шертті ме?
Әлде мұңды сазбенен
Елжіретіп жүректі,
Бойды ерітіп, балқытып,—
Бұлбұл күйін шертті ме?
Қос шегінен күй шықпай,
Пернесінен жыр шықпай,
Тұрды ма екен тұншығып,
Жатты ма екен көміліп,
Басты ма екен табанға,
Салды ма екен аранға,
Аңызақ жел құйындап,
Жын ойнағы желігіп,
Кейде шалқып, дүркіреп,

«Боз інгенді» салды ма?
Он саусаққа оралып,
Жасыл қанат көбелек
Паруана боп жанды ма?
Кейде нөсер соқтырып
Жел күйінің лебімен,
Шың шынарын шалды ма?
Түн баяулап, маужырап,
Ұйқыға батқан тағы да,
Жел сүйрелеп сарынын
Сарғая тыңдап қалды ма?
Ойнады ма саусағы,
Күдері әлде Біржанның,
Үкілеп тағып айдарын,
Бабына келіп ырғалған
Пернесі ме Нұржанның

II

Үйеңкінің түбінен
Ойдырып алған домбыра,
Домбыраны көргенде
Ой түскендей соңғыға.
Перне бойлап он саусақ
Сырын айтар домбыра.
Қос шегінен күй төгіп
Домбыраны оң бұра,
Оң бұрасаң домбыра,
Жырын айтар соңғыға:
«Бұлдыр-бұлдыр заманның,
Бұлаңынан өткемін,
Жүрек сырын жұмбақтап,
Тыңдаушыға шерткемін,
Жұртым жанған жалынға
Мең де бірге күйгемін,

Қолаң шашты арудың
Бұғағынан сүйгемін,
Жарақтанған жорықтың
Тобын жара кіргемін.
Жүз жасаған жасымда,
Мен халықпен біргемін!
Талықсыған кезеңде
Күңірене күй біткен.
Жабырқаған заманда
Жадырата тіл біткен»—
Дегендей боп, сырласты
Қос ішекті, жез тиек,—
Жүз жасаған домбыра;
Шадыманды күй ашты,
Ұрпағына, соңғыға.
Сонда мен де тыңдадым,
Қарт домбыра сырласым,
Аңсағандай томсарып,
Ақын Абай құрдасын...

III

Үйеңкінің түбінен
Ойдырып алған домбыра,
Пернесі күй шалқытсын
Қос құлағын оң бұра.
Асқар-асқар тауларды
Аса бір асып жол қыла,
Мұнарланған сағымға
Елдің көшін қондыра,
Домбыраны көргенде,
Ой салады соңғыға,
Ал, қолыңа, оң бұра!
Жаз жайлауын жайнатып,
Жадыраған заманның

Күйіне келіп қосыла
Жүз жасалған домбыра.
Болдыра көрме, болдыра;
Шашуыңды жырлап бер,
Ал, әлеумет, тыңдап көр!
Шертсін күйін домбыра,
Қалампырлы қос түйнек,
Ақ үкісін жайқалтып,
Бұлбұл үнін сызылта
Тел жорғадай тайпалтып
Сөз бабасы абыздай,
Қарт шежіре сұңғыла,
Күннен күшті беделі,
Өркендеген өрені,
Тартсын күйін домбыра
Мирасқоры соңғыға!

ЖАМБЫЛҒА

Сусындап қандым жырыңнан,
Суарып көздің жанарын.
Сарқылмас теңіз сырыңнан
Гауһәріңді аламын.
Сайрандап кездің бақшалы
Алатаудың алабын,
Жарқылдап думан бастадың.
Жырыңнан сарай қаладың.
Жүрекпен сүйіп еліңді,
Жұрт мейірін қандырдың.
Алғанша ақтық деміңді,
Асылын сөздің қалдырдың.
«Тобына жаудың сал қырғын!»—
Деп, майданға бастадың.
Дабылын қаға Жамбылдың
Соңыңнан ерді жастарың.
Бақытты заман жыршысы,
Сайраған сәнді сарайда.
Дабыл қаққан үншісі,
Жайнаңдап алтын арайда.
Нақылың қалды ұрпаққа,
«Өлді» деп, сені санай ма?
Домбыраң үні құлақта,
Естілер әлі талайға?

ЛЕНИН ӨЗІ СӨЙЛЕП ТҰР

Шың басында
шыңдарда,
Ғажайып бір тұлға тұр.
Нұрын төгіп туларға,
Кемеңгер Ленин — сөйлеп тұр.

Құрылыста, алыпта,
Ырғақты бір үнді жыр.
Биік, зәулім заводта
Ленин нұсқап сөйлеп тұр.

Сарайлы, сәнді қалаға
Салтанат бітіп жылма-жыл.
Алыста, қырда, далада
Данышпан Ленин — сөйлеп тұр.

Түлеткен өзі ұрпағын
Алқалап.
Раушан төкті нұр.
Атырып қолдан жыл таңын,
Лениннің өзі сөйлеп тұр.

Бақыт балқып, күй кернеп,
Талай жұмбақ шешті сыр...
Ғажайып тұлға ой тербеп,
Саңқылдап Ленин — сөйлеп тұр.

Тыңдады мүлгіп жер-жиһан,
Сөйледі Ленин!

Құлақ түр!

Сөйлесе Ленин ұқты жан,
Сөйлейді Ленин!

Сөйлеп тұр!

Әулетін ертіп соңына,
Кемеңгер ойын тербеп тұр.
Коммунизм жолына
Нұсқайды бізді
сөйлеп тұр.

Жөнеген бетін туралап,
Жылжиды алып корабль,
Жолына нұсқап, тұр қарап
Лениннің өзі сөйлеп тұр.

Асылы нұрдан жаралған,
Сипатына жетпес тіл.
Саңқылдап үні тараған
Данышпан Ленин — сөйлеп тұр.

Заңғар шыңда!..
Шыңдарда.
Тең табылмас тұлға тұр.
Толқытып нұрын тулар да,
Ленин!
Ленин — сөйлеп тұр!

ЕДІЛ-ДОН

...Сызылды карта тағы да,
Құшақтасты Еділ-Дон.
Елдің шаттық, бағына
Құлпырып, гүлдей құба жон —
Сызылды карта.

Бақыттың
Ғажайып жолы ашылды.
Шалқыды көкте, ұласты үн,
Ақ Еділ ерке тасыды.
Кемеден керуен сап түзеп,
Бөленді міне сәулетке.
Астық, мақта,
жүк тиеп,
Кенелмек елім дәулетке.
Қиял емес, шындықтың
Есігін аштық тағы да.
Нұрын шашты күміс күн
Коммунизм тақына.
Каналдан гүлдеп су тасып,
Көтеріле толқын шу...
Орман гулеп, дуласып,
Шалқымақ көкте бұйра ну.
Өмірде ойға сыймайтын,
Бұрадық кілтін ұлы істің.
Дәулетін елге сыйлайтын
Керемет шалқар құрылыстың.
Теңізді топшым қақ жарып.
Жүземін терең түпсізге.
Кемеде шалқып,
ән салып,
Үн беремін тілсізге.
Айдынды Дон,
ерке Еділ.

Тел өзен ең ертеден.
Екеуің тілек қосып бір —
Ел үшін шалқы,
еркелен!

Бойымды алып, көз тартып,
Қартаның ғажап сызығы.
Жұлдыз жағып, нұр балқып
Цимлян гидроузелы.
Дон жаяды құшағын,
Толқын жылжып Еділден,
Шалқып шұғла, ну, сағым,
Мен келемін Еділмен,
Қанатым толқын сабалап,
Тасыған күшім, жігерім.
Әлемді әнім аралап,
Өмірге сәуле беремін.
Асау толқын,

жынды жел,
Бас идің бізге, жеңілдің.
Қызығып жайлап көреді ел,
Бейбітшілік өмірдің.
Қайна, еңбектің бұлағы,
Сызылды карта тағы да,
Жиһанның нұрлы шырағы
Коммунизм тақына!
Еркеле Еділ!

Ел жайна.
Дон — құшақ жай, алқала.
Шырқа бұлбұл, ән сайра,
Көз салды елім картаға.

УКРАИНА

Ежелден біз,
қазақ халқы,
Украинаны сүйетінбіз.
Бейне теңіз ұштасатын
Украинаға ниетіміз.

Ел аузында ертегілі
Сенің жырың жатталатын.
Киев, Харьков ардақты аты
Жүрегінде сақталатын.

«Украина — сәулетті» деп,
Шар тараптан ағылатын.
«Сәулетке сай — дәулетті» деп,
Жүрек сөзі жазылатын.

Суы шекер, шөбі шүйгін,
Жұрты — жомарт, елі — маңғаз,
Мейірлене сылаң қағып
Келгенінде күлімдеп жаз.

Ұлың Даниил сенде туын
Айбынымен қадаған-ды.
Сенде Тарас мұхит жырын
Шырқап, жанға балаған-ды.

Батыр Богдан айбаттана,
Дулығасын киген сенде.
Аттандырып ардақты ана,
Маңдайынан сүйген сенде.

Көркем ару,
батыр жігіт,

ГҮЛДЕНЕДІ ҚАРАҚҰМ

I

Шықпаған саған бір селеу.
Қу медиен Қарақұм.
«Ұлыған зарлы, бір бебеу...
Я, албасты

яки жын»—

Деп аңыз ғып жырлаған,
Жыршылар өткен күніңді.
Аяқ басты кім саған,
Кім қопарды құмыңды?..
Құрысып жатты тамырың,
Құрдым тарттың,
Мелшиіп,
Аңызғақ болды — өмірің,
Қарақұлақ селтиіп,
Ертеде елдің арманы,
«Бұғалық салу» саған да.
«Құс қанаты талғаны,
Құралай соққан далаңда».

II

...Келеді толқын Жейхуннан,
Жылжыды өзен,
Қойныңды аш!
Арылдың құмнан,
Бер!— кезең,—
Тиылды боран,
Мауқың бас!
Тамырың иіп гүлденіп,
Жайқалар мақтаң далада.
Зәулім үйлер түрленіп,

Жағаңа салған, қалада
Алабыңа мал толып,
Ән салар шопан шырқатып,
Жапаныңа сән толып,
Заводтар түтін бұрқатып...
Алқызыл гүлдер теңселіп,
Бақшанда сайрар сандуғаш.
Келеді толқын еңсеріп,
Шулама боран,

Мауқың бас!

Толқынды бұрып болат қол,
Шеңберлеп иді тулатып,
Солқылдатып темір жол,
Жоныңнан өтер зулатып,
Сылдырлап ағып бұлақтар,—
Суарар.

Шөлің қандырар.

Өлкеңе бітіп бұйра тал,
Жұлдыздан шамын жандырар.

III

Батыр қолды салдық біз,
Құм көрпесі түрілді.
Бізден басқа кім салды із,
Баса-көктеп құмыңды?
Мейрімсіз, қатал табиғат,
Көндіреміз, біз сені.
Тілсіз дүлей от, апат;
Сөндіреміз, біз сені.
Ежелден Амудария
Береке біткен құт еді.
«Тезірек кел,— деп,— қария!»
Қарақұм сені күтеді.

БАҒАНАҒА СҮЙЕНГЕНДЕР

I

Түнгі он бір шамасы,
Шет елдің бір қаласы.

Қаңырайған,
Тым бұйық.

Түссіз, түрсіз,—

Ажарсыз,
Құнсыз нұрсыз, базарсыз,
Мұңға батқан тұңғыық.
Жері де түрсіз секілді,
Көгі де күнсіз секілді,

Әйтеуір, бір мұң басқан.

Кейде ауыр күрсініп,
Кейде ызаға тұншығып,

Ыңырсыған үн басқан.

Толып жатқан бағана,
(одан әрі санама...)

Ұзын көше,
Зор алаң...

Дір-дір етіп иегі,
Бағанаға сүйеніп,

Зар илейді бір адам,
Жалтылдаған күймелер,
Жылтыраған түймелер,

Тіміскіп жүр ерінбей...

Қарғыс айтқан күбірлеп,
Жылап тұрған дірілдеп,

Жап-жас жігіт өрімдей,

— Жігіт,

Неге жылайсың?

— Жыламай қалай шыдайсың,

Кәсібім жоқ,

Бағана сайын жаңғырып,
Үнін қоса сарнады.

II

Түнгі он бір шамасы,
Шет елдің бір қаласы,
Күңіренген,
Зор алаң.
Тіленші, ылғи зарлы адам,
Бағана сайын сарнаған,
Дейсің бейне есалаң.

Ақшасы жоқ,
Наны жоқ,
Үйсіз,
Күйсіз,
Әлі жоқ,
Бар кәсібі тіленген.

Аш, жалаңаш дірілдеп,
Қарғыс айтып
Күбірлеп,
Бағанаға сүйенген.

Ыңырсыған...
Сарнаған...
Күңіренген...
Зарлаған...

Аз-ақ қалған өлімге,

Түн.
Қараңғы,
Көңілсіз,
Сыйқы кеткен
Өмірсіз
Капиталдың елінде.

ТЕЛЕГЕЙ ТЕҢІЗ ДАРИЯ

Астық, астық!
Ұшан-теңіз білемін.
Астықтан да күш алады түлегім.
Астық деген өзегі ғой өмірдің,
Астық десе, талғам табар жүрегің.

Қуанышы қандай қызық Оралдың
Бәрекелді!
Топтан озып, жол алдың!
Ақ Жайықтың бұраң қаққан талына,
Қанат қағып,
 қаршыға боп қонармын.

Гүл шоғынан шуақтаған Жамбылым,
Сыйлады елге астық толған «сандығын».
Күн-түн демей,
Тыным таппай диқандар,
Орындады Ұлы Отанның жарлығын.

Сөз береміз, енді сұлу Көкшеге,
Арт астықты Алқабыңды кестеле!
Екі құрбың жұлде алғанда елінен,
(Уәделерің өзің берген есте ме?)
Уа, Қостанай!

 Енді сенің кезегің.
Жалындаған жігеріңді сеземін.
Кемеріңнен шаттық күймен шалқысын
Тобыл, Әйет — қос арналы өзенім.
Астық, астық!

 Өзегі ғой өмірдің,
Астық, астық!

 Берекесі елімнің.
Астық десе, асқақтайды өлеңім,
Жайқалатын жемісі ғой көңілдің.

Соқты жүрек,
Соқты жүрек, толғана,
Айбынды ту, қызыл туды қолға ала,
Мықты қолдар, сом білектер қосылсын,
Партияның өзі берді жолдама!
Толқы, дария!
Толқы, дария, тебірен!
Толқысын күш Қазақстан елінен.
Кең даланың, ен даланың ерлері
Орныңды ал
Ұлы Отанның төрінен!

ҚАРТ ЖЫРЫНАН

Ойламаймын сірә, мен,
Қартайдым деп бүгінде.
Алаңсыз-ақ жұртпен тең.
Келіп жеттім бүгінге.

Оқуын биыл бітіріп,
Оралды үйге Арыстан.
Қарсы алдым жылдай күтініп,
Құшағым жая алыстан.

Тынықшы жаным, біраз күн,
Еңбегің күтіп тұр алда.
Қалаймын сарай кірпішін,
«Мен қартпын...» деп тұрам ба!
Шал — деген сөз ескірген,
Ұлым, қызым, осыны ұқ.
Үнім қырдан естілген,
Жігерім мол.

Күшім нық.

Пенсиямды санасам
Көйлегім көк,

Тамақ тоқ.

Терең ойлап қарасаң
«Шал» деудің де реті жоқ...

«Қарт ата!» — деп сыйлаңдар,
Алғыс айта жүремін.
Шалқар дәулет. Өмір — бал,
Алаңсыз-ақ күлемін.

КҮРІШ АЛҚАБЫНДА

Шаңқай түс. Күн шыжыған.
Күріш тағы сарғайды.
Таң сәріден қарт адам,
Бүкшеңдейді, тынбайды.
Арам шөпті жұлып жүр,
Күнге күйіп шал сорлы:
Тілімдеген білегі,
Сояу жыртқан қос қолды.
Жылдар бойы қарт жапон,
Тартып азап, бейнетті,
Қарғапты «әділ құдайын»,—
Әділеттік көрмепті...
Тер ағады бұршақтап,
Ауыр еңбек қинаған:
Ащы тері шықпаса,
Аш қалады үйлі жан.
Алым-салым көбейді
Жалдап алған жер үшін.
Көрррі де белгісіз,
Еңбегінің жемісін?..
Өкімет соққан қатал заң,
Сорады қансыз сүлдесін.
Қаңқадай қатып қажыған
Төлемекші шал несін?..
Бірақ таяу, таң жақын —

Азаттық алып қарт әлі,
Бай-мырзасын дәл осы
Арамшөптей қырқады.
Емін-еркін өзі алар
Өнімін де күріштің...—
Естіледі дабылы
Ең соңғы ұлы күрестің.

ҚАНАТТАНДЫ ЖАҢА ЖЫЛ

Самғап ұшып жаңа жыл
Қанатын қақты көгімде.
Жырланады
Жырлар жыр
Жарқылдап елдің түрінде.

Ескі жыл өрен, қызықты,
Өткені алуан ғажайып.
Тапсырма жолын сызыпты;
«Кел, жаңа жыл жазайық!»—

Дегендей.

Досын құшақтап,
Төрінен берді орынды.
Жылды-жыл жылжып,
Құшаққа ап,
Аспаннан нұрлар себілді.

Тербеліп бейбіт өмірдің
Ырғалды ырғай бесігі.
Тасыды жарқын көңілдің,
Тасыды шалқар несібі.

Арайлы жиек жаңа жыл
Сарайы — қазына, ырыстан.
Шұғыла, сәуле төгіп нұр,
Шұрайлы шалғын қоныстан.

Күн шырайы аймалап,
Алқасы күміс ақ қайың.
Күледі көктен ай қарап,
Жылдың жүзі нарттайын.
Ескі жыл берді есебін,

Жаңа жыл сезді...

Сүйінді:

«Сертіме жетем. Өсемін».

Айқара тонын киінді.

Тұлғасы ғажап, келбетті,
Кіршіксіз жүрек, ақ қанат.
Жаңа жыр шырқай, өрлетті,
Тыңдады әнін шартарап.
Тыңдадық біз де қосылдық,
Шарықтап кеткен үндерге.
Шарапты жылға ұсындық
Құндақтап қызыл гүлдерге.

Жел еседі аймалап,
Алқасы күміс аққайың.
Балқиды көктен ай қарап,
Дидары жылдың нарттайын.

Ырысты Отан төрінде,
Жайқала жылым, жайнаңда.
Қақ қанатты көгімде,
Сайранда елде, сайранда!

ҚАЛАМ СЫРЫНАН

* * *

Зәулім, ғажап музейге,
Алыстан хош келіпсіз!
Бір қалам тұр музейде
Көз тартады еріксіз.
Қарасаңыз.

Бұл қалам,
Сыры терең океан,
Көзін тігіп бар ғалам
Қуанғанда барлық жан
Таң атырған жиһанға
Октябрьмен бір туып.
Дәл сол күні...

Сол таңда,
Нұры шалқып күн туып.
Айбынды күй шырқалып,
Октябрь!— деп оркестр.
Тентек теңіз бұрқанып,
Толқыны ойнап,
қосты жыр.

Ойы терең.

Қаламның
Сызуында сыр жатыр.
Бақыты үшін адамның
Адаспайтын жол жатыр.
Сызды қалам жолдарын
Бақыт пенен өмірдің,
Сызды қалам жолдарын
Бұлтты ысыра,
жеңудің!

Сол қаламмен атты таң,
Қол қойғанда:

Ульянов.

Тыныс алып бар жиһан,
Құйды сәуле, нұр жанып.
Бейбітшілік ұраны
Сол қаламнан таралды.
Бар әлемнің күй-әні
Жаңғырықты жаңарды.

* * *

Москва.

Зәулім музейге
Көруге хош келіпсіз!
Сол қалам тұр музейде
Көз тартады еріксіз.
Қарапайым бір қалам,
Сыры терең океан,
Көрген оны барлық жан
Бейбітшілік!— деп ұран:
Жаңғыртады жиһанды,
Көтереді ұранды—
Көкке ұласқан туынан.

* * *

Москва.

Ленин музейі.
Көруге, жолдас, барыңыз!
Музейде қалам тұр еді,
Қаламға көз салыңыз!
Қатар қойған қаламмен,—
Бейбітшілік декретін,—
Оқимын.

Жаттап алам мен,
Бақытқа — жол,
Өмірге — үні

ТҮРКИЯ ТҮНЕГІНДЕ

Балықесир (Түркия) қаласының адамы Якуб Калкан өз қызын 200 лираға сатқан. Қызы көнбеген соң, мылтықпен атып өлтірген.

(Газеттен)

I

Сағым да емес,
Бу да емес.
Себілгендей көктен у.
Көшеде қызған төбелес,
Айнала зарлы, ызың-шу...

Сұрықсыз қала алаңы
Тұр түнекпен ұласқан.
Қақтығып қала адамы
Күбірлеп кіммен сырласқан!..

Тіленші де қақсайды,—
Суалған жағын көрсетіп.
Зарлы бір әнін бастайды,
Жанынан біреу кетсе өтіп.

Отырған сонау бір бала:
— Айрылдым кеше анамнан,—
Дейді, байғұс зарлана,
— Жетімге мендей қараңдар!

Сексенге келген селкілдеп,
Көшеде отыр бір кемпір.
— Не берсеңде еркің,— деп.
Ыңырси айтып мұңлы жыр...
Балықесир шаһарын,

Мұң,
қайғы,
шер кернеген.
Сұрықсыз қала адамын,
Қайғылы күйлер тербеген,

II

Якуб Калкан сұрланып,
У ма!..
Қан ба!..
Тамсанды.
Үйде жатқан бұралып,
Алақтап аш ит қарсы алды.
Шақырды қызын.

Біреуге
Айтпақшы боп сатқанын
Айтпасына қалды не?
(Оңай олжа тапқанын...)

Сөл жоқ, түсі бұзыла,
Түнеріп,
Қатқан қабағы.
Жүгіріп келген қызына,
Якуб Калкан қарады:

— Саттым!
— Қалай әкежан?
— Бағаң лира екі жүз.
Сауданың саған несі таң?
Сатылу үшін туған қыз!
— Сатылман!

Әке, көнбеймін,
Мейлі байла, мейлі өлтір!
Жатқа күң боп ермеймін,
Ризамын өтсем болып тұл.

— Көнесің, қызым... Көнбеске,
Әкең айтты не шара?
Сатылдың енді, ермеске
Амалың қанша, бишара?

Арада ашу сөз болды:
— Саттым!
— Сірә, сатылман!
Әкенің түсі өзгерді,
Кернеген бойын ашудан,
Қызға қарсы ұмтылып,
Қатыгез Қалқан долданды.
Ілулі тұрған мылтығын
Оқтана кезеп,
Қолға алды.

III

...Атылды мылтық
Тиді оқ,
Будақтап түтін
Сарт етті.
Кінәсіз сорлы дөңгелеп,
Аһ ұрып барып, жалп етті...

Атқан
Қатал мейірсіз,—
Әкенің қатқан қабағы.
«Бағасы: лира екі жүз...»
Өлікке сұсты қарады.

* * *

Көшенің, әрбір алаңның
Бұзылып сиқы.

У сепкен.
Қаладан — сиық, адамның
Ажарынан сұр кеткен.
Тұнжырап,
 Қатқан қабағы,
Якуб Калкан ызалы.
Басып тұр түнек қаланы,
Атылар талай қыз әлі...

Сан құбылып, жалт-жұлт етіп,
жарқылдап.
Төгілгендей нұр сәулесі жүзіңнен.

Жанға сая, дертке шипа самалың,
Қайықпенен кездім Бура аралын.
Торайғырдың оқшау-текше шыңында
Бала бүркіт бар ма екен деп қарадым.

Талай ақын өткен сенің тұсыңнан,
Сонда Көкшем көк пердесін ысырған,
Қанаттанып Сәкен, Ілияс саңқылдап,
Сен де Ыбырай «Гәкку» құсын ұшырған.

Таң сәріден сандықтауың бұлдырап,
Қараша көл Зереңдіден құлдырап,
Алқабында ән мен күйден үй тігіп.
Пернелерін тастағандай мың бұрап...

Артық емес, десем жердің еркесі,
Тау шоқтығы көкті құшқан өркеші.
Көріктенген салтанатың тамаша,
Ғажапсың-ау! Қазақстан өлкесі!

Көкше, Көкше! Тағы сені аңсадым,
Сағындырды сылдыраған кәусарың.
Өзіңде өскен бала кезгі күндерді
Қалай жырлап, уа, достарым, таусармын!

Өргендей ару бұрымын,
Сипатың қандай керемет!

Қолдан еккен ағаштан
Көремін достық айғағын.
Бір ағаш емес, жүз ағаш
Жайнатсын үнді аймағын!

СОҒ ӨЛЕҢНІҢ АСЫЛЫН

(Қасым Аманжоловтан хат алғанда)

Сау-сәламат жүрмісің,
Жаны жарқын, Қасымым!
Жыр шыңында тұрмысың,
Соғып өлең асылын.

Ақылыңды, сөзіңді,
Қабыл алдым.
Тыңдадым.
Көргендей-ақ өзіңді,
Қосылдым да жырладым.

Алалық жоқ көңілде,
Алаңдамай жүріңіз.
Жайнап келген өмірде,
Жабырқамай тұрыңыз.

Суарылған қылыштай,
Сыны кетпес асылым.
Тойтарылмас құрыштай,
Жандай досым, Қасымым!

БАЙТОУШАН БИГІНЕН

Байтоушан биік жанар тау,
Оны кімдер білмейді?..
Қиялай ағып бөктерін
Туман-ганг өзен гүрлейді.
Биікте тұрып айбынмен
Түссе де көктен оқ пен жай.
Сөйлейді қызы Корейдің
Жалынды жүрек

Пак Ден Ай;

Берелік сөзді:

тыңдаңыз!

Жанар тау сірә сөнбейді.
Адал қызы Корейдің
Пак Ден Ай енді сөйлейді:
«...Әлемде, барлық адамзат,
Сұмдықты қара, қан төккен
Ананың тыңда, азабын,—
Арындап оққа,

Зар шеккен,

Аспандап ұшып самолет,
Даусы қандай жексұрын.
Ажалын тасып, у сеуіп,
Қаптаған көкте күн нұрын.
Зәресі кетіп Ким Лидің,
Арқада таңған бөбегі.
Өкпесі жанып, алқына
Жүгіріп ана келеді.
Өзі де білмей елеуреп,
Сасқаннан қайда барарын,
Сақтамақ болды тасалап,
Көзінің нұрлы жанарын,
Бір кезде көктен шүйіліп,
Самолет оқты тастады.

Жаңғырып кетті күңрене
Байтоушан шыңы, тастары.
Жалыны көкке будақтап,
Жанар тау дір-дір сілкінді.
Бөктерде жылжып Туман-ганг,
Мөлтілдей ақты тым мұңды...
Таңырқап таудың текесі,
Иолон — бөрі ұлыды.
Дегендей болды бәрі де:
— Бұл кімнің лаңы, сұмдығы?..
Жаңғырған осы дауыстар,
Қаһарлы қарғыс үні еді.
Арқаға таңған бөбегі,
Алқынып ана келеді.
Жүрегің сірә шыдамас,
Ананың зарын тыңдауға.
Жетер ме ақын тілі де
Сұмдықты мұндай жырлауға!..
Жүгіріп келсе үйіне,
Лауылдап жанған ол-дағы.
Тартпалы бесік, мұкамбал,
Бөбектің жылы құндағы...
Отыра кетті.
Тоқтады,
Ким Ли енді сасқаннан.
Шартылдап жатты бомбалар,
Зуылдап жерге аспаннан.
Азырақ демін алған соң,
Арқадан шешті бөбегін.
Ойына оның келмеген,
Бөбектің бұлай өлерін.
Баланың басын оқ жұлып
Кетіпті, алып, қараса.
Білмепті оны сорлы ана,
(Жүргенде жаны таласа...)

Ким Ли қалды панасыз,
Бөбегі өлді.

Үй жанды.

Жүрегін кекке суарып,
Азалы ана долданды.
Көкрегiне у толып,
Толғанғанмен не шара?
Сендіруге жалынды
Бел байлады кекті ана.
Аймалап, қысып құшаққа,
Сүйді да ана бөбегін,
Сертін айта, ант бере,
Шыңдады қайрат жігерін.
Қаруын сайлап, партизан
Отрядына қосылды.
Кекті ананың қолынан
Жаудың қаны жосылды...
Жиһанда барлық адал жан!
Бұл соғыстың сұмдығы.
Қанға құмар құныққан,
Айуандардың ындыны!
Бейбітшілік туын біз
Көтерелік жан-жақтан.
Осы ту — енді құтқармақ
Зардан, мұңнан, апаттан!
Деді де, кекті айбынмен,
Түссе де көктен нажағай,
Тастады ұран жалынды,
Корей қызы

Пак Ден Ай.

Сеуледен түнек серпіліп,
Құшады көрін Ли Сын Ман.
Тиылып аққан селді қан,
Жарқырап атар нұрлы таң.
Янкилік өңшең жендеттер

Төбеңе жасыл тасталар.
Ертең бе, яки бүгін бе,
Әділет соты басталар!
Байтоушан биік жанар тау,
Жалыны оның сөнбейді,
Үкімін айтып сендерге
Пак Ден Ай, әлі, сөйлейді!..

АЛАСЫҢДАР МА?

Бүлдіршіндей төрт бала
Өңі қашқан дірілдеп,
Айналады сорлы ана
Әлде нені күбірлеп...
Күбірлейді үһлеп,
Елжірейді толғанып,
Іштен шыққан жалын леп,
Ызаланған долданып,
Қолдан келер дәрмен жоқ,
Долданғанмен не шара!
Төрт бөбегін «күнім» деп,
Айналады бишара!
Төрт баланың алдында
Бір жазылған тақтай тұр.
— «Балаларды сатамын!

Бағасы арзан,

Тоқтай тұр!»—
Деп, тақтайға жазылған,
Мұңға батып ана тұр.
Өңі қашқан, бозарған,
Дірілдеген бала тұр.
«Сатамын!»— деп, жалынып,
Өткендерге қарайды.
Қайысқандай қамығып,
Әлде нені санайды.
Сатпасына сене алмай!
Күн көруден қалған соң,
Жүрек тіліп ащы зар,
Аш өзегі талған соң,

Деді дағы тым қымбат,
Өте шықты бір жуан,
— Қане аламын!

ЛАҚТЫРЫЛҒАН БӨБЕК

«Тегеранда (Иран) Мәсуме дейтін әйел аштан өлетін болған соң, өз баласын өзі үйдің төбесінен лақтырып жібереді».

(Газеттен)

I

Бала — аш,
ана — жалаңаш,
Тұман басқан Тегеранды.
Сұрланды бөбек,
қиналды,
Ықылық атты, ыңранды...
Әлдилеп ана бөбегін,
Аймалап басын төсіне.
Бебеу қағып, қалтырап,
Ананың қалмай есі де,—
Қарғады қара өмірді,
Мейрімсіз аштық шеңгелі
Сай-сүйегін кемірді.
Бөбектің алма жүзіне
Өлімнен белгі шарпылған.
Сарғайған,
Бөбек алқынған.
Қиналды ана,
Дәрменсіз,
Қолдан келер не шара
Боз торғайдай безілдеп,
(Шырылдайды бейшара...)
Қолқасын у жегендей.
Қысылды Бөбек,
ыңранды.
Ыңранса бөбек,
буалдыр,
Басады тұман Тегеранды.

«ҚАРАҒАШҚА» ХАТ

I

Бес түп ғана қарағаш
Болатын бала кезімде.
Ауылдың сиқы жалаңаш
Боранның дүлей көзінде...

Бәйдәулет, Бәжең зыр қағып,
Талдан істеп, ықтасын.
Мазасы кетіп, сұрланып,
«Аз ғана мал ықпасын»—

Деуші еді,
 әлі ұмытпан,
Қымқыра киіп тымағын
Қаһарлы аяз суыққа,
Шалдырған талай құлағын...

Балалар үйде жиылып,
Сақылдап тісі дірілдеп.
Кәрі әжем көже сый қылып,
Жаутаңдап көзі іріңдеп.

Бес түп қана қарағаш
«Беу-беу басып», ысқырып.
«Ақ дөңгіл» үсті жалаңаш,
«Ақ дөңгіл» үсті үскірік.

«Осы тұрған қарағаш,
Орман болса жайқалып.
Көркіне әр ағаш,
Сыбдырласа найқалып.

Шөліркеген сар дала,
Лықсып толса егіске.
Көзді тартып айнала
Мал шұбырса өріске!

Бораныңды елемей
Жүретін бір күн туса.
Ұл да, қыз да бірегей
Игі іске ұмтылса!

Аңырып жатқан «Ауыз тал»,
Таспадай боп тілінсе.
Бүрсең қаққан балалар,
Мектебіне жүгірсе...»

Деген арман әркімнің
Жүрегінде гүлдейтін.
Күйлерін шертіп зар күннің
Жел ғана тыста гулейтін.

Бес түп қана қарағаш,
Орман бопты бұл күнде!
«Ақ дөңгіл» үсті сән, көрік,
Аңқиды исі гүлдің де.

Дір қаққан бала, әке жоқ.
Күлімдеп маған қарайды.
Еңбекке, жырға бөледі
Әр күнді өткен, әр айды...

Байшағыр тіпті көңілді
Өзіне салып әдемі үй.
Текшелеп көрпе төріне
Жарасыпты сәнді күй.

«Тапшыл», «Ортақ», «Октябрь»,
Ұстаса қолды жымдасты.
Есілді қызық бір сыбыр,
Бикен мен Жәпен сырласты.
Нұрқасым, Күнтас, Нұғымар
Ортаға салып еңбегін.
Кеңесіп отыр, сірә, олар,
Кімдердің алда келгенін.

Таумұрын, Ғалым, Кенжебай,
Қызық-ау, неге күледі?
Өнімді еңбек, ісі сай,—
Екенін олар біледі.

Қарттардың жүзі ажарлы,
Азабы қашқан жым болып...
Мал күйлі,
жері құнарлы,
Әңгіме ылғи тың болып.

Іріңнің көзде ізі жоқ,
Құлпыра әжем басады.
«Жегені — семіз,
көйлек көк»,
Сарғая берсін қашанғы...

Бес түп сида қарағаш,
Қарашы, қазір ну орман.
Қарағаш емес жалаңаш,
Толықсып бүгін нұр толған.

Шимайла, шеңбер жол салып,
Колхозым — сайран,
сән-қызық.
Отырмын қарап толғанып
Жырымнан жолды мен сызып...

Достарым едің.
Мен көрген,
Ақыл да айтты дерсіңіз...
Озған ба, әлі сендерден,
«Пятилетка» көршіңіз?!

Мектепке кірген балаңыз
Әріпті дұрыс жаза ма?
Оған да бір сәт қараңыз,
Үйлерің жинақ, таза ма?

«Соғым семіз болды» деп,
Әлі де солай жүрмісің?
Сарымсақ,
картоп,
жасыл-көк,
Бар ма ауылда үй құсың?

Жаямын құшақ Мәләжан,
Сүйдірші маған Гүлжанды.
Көргендер бір қалды таң,
Меңгерді Гүлжан тыңдарды.

Меңетай бізге керекті
Қарт еді ғой, тілін ал!
Гүлбәдәндей бөбекті,
Еркелетсін бұйра тал.

Маруся, сен де жүрмісің?
Киевте біз таныстық.
«Қарағашта» міне, енді
Тағы да қол алыстық!

Үлгі болдың тың жерге,
Олексо, Иван, Деснягім...

Тың даланы — бұл жерді
Аудара түс, достарым!

«Басқармаң» қалай бастайтын,
Колхозшы оған ере ме?
Әлде бір зекіп тастайын,
Төбеден түскен төре ме?
Көкшенің жері сұлу-ақ
Сұлудан сұлу, бір нәрсе:
Астықты үй!

Малды бақ!
Сұлулық сонда әсіресе!

Әрине, «өзің бір келші»—
Дейсің ғой,— тез-ақ барармын.
Барамын-ақ дегенше,
Аралап сені қарармын.

Сонда мен де сүйермін
Киевтен келген достарды.
«Қарағаш» сенен тілеймін,
Сен де шырқап,
қосшы әнді.

III

Бес сандыра қарағаш,
Болатын бала шағымда.
Сол ағаш емес жалаңаш,
Сайрайды бұлбұл таңында.

Май айының көкегі
Дауысына орман жаңғырған.
Құлағына жетеді
Асып әндер сан қырдан.

Сыйлығым тартқан бұд хатым,
Масатылы жеріңе.
Сүйсіндірген сымбатың,
Түрленген алқап, беліңе.

Кідірме, маған «Қарағаш»,
Артыңа қарап, алаң боп.
Жырламау маған жарамас,
Туған соң сенің балаң боп!

...Бір үй тұр бау-бақшаның іргесінде,
Мол сырлы сеніменен тілдесуге.
Ескеріп, есіме алып, ескі достай
Кірдім мен самалды күн бір кешінде.

Кірдім де шолдым тағы өткендерін:
Сан-қия, жапырылған өткелдерін.
Шаңдатқан, бұрқан-талқан бүліншілік,
Қат-қабат дүрбелеңнің ескен желін.

Шықтым да ойға баттым сонда үйден,
Бақша да жаңғырықты дабыл күймен.
Бейне бір комиссармен дидарласып,
Өзіме дегендей боп — «...осыны үйрен!»

Осы үйде талай карта сызылыпты,
Андағай жаудың шебі бұзылыпты.
Кең ойлы комиссардың тұлғасына,
Дос түгіл дұшпаны да қызығыпты.

Осы үйде сол комиссар толғаныпты,
Қаруын, қаламын да қолға алыпты.
Кеңесіп, ақыл алып, жөнін сұрап,
Қалың ел қоршағандай Фурмановты.

Арайлап тағы атқанда Алматының,
Саяда сан құбылтқан алма түрін.
Бөктері Алатаудың жаңғырыға,
Сілкінді естігенде оның үнін.

Ескірмес күн өтіпті дәл осында,
Терең ой, карта, дәптер бәрі осында...
Қайырып кейін қарай қалың шашын,
Фурманов отырғандай тағы осында.

Машина өтті зырлап үй алдынан,
«Комиссар отырмақ па, сірә бұған!?»—
Дегендей, ойға түстім мен де тағы:
«Бара ма, крепостқа енді жылдам...»

Артынан қуып жетті бір пар атты,
Қоңырау кең көшені даңғырлатты.
Қолына тежей ұстап делбегесін,
Жауынгер: «Әне әне, есік қақты!..»

Сырланған, қандай әсем едені де,
Нақышпен оюланған кемері де.
Жалтақтап қайта-қайта қарай бердім,
Бір ізі түсті ме деп еденіне.

ТӨККЕН ҚАН БОСҚА КЕТКЕН ЖОҚ

Бірінші орыс революциясының
50 жылдығына.

Үскірік,
аязбен қарып,
Кектене соқты сұрапыл.
Түнере түсіп,
оқталып,
Бұрышта сұсты күзет тұр...
Соғады дауыл, соғады,
Үйіріп жел мен боранды.
Көтере түсті жоғары
Ұласқан дауыс ұранды.
Біз келеміз,
келеміз!
Толқынды, асау біздің күш!
— Біз жеңеміз,
жеңеміз!
— Көзіңді жоғалт!
— тақтан түс!
Көшеде,
Бұрыш,
алаңда,
Қасқая тартты қалың қол.
Кеудені кере, басты алға,
Дегендей бүгін жауап сол;
Жаңбырдай жауып,
оқ зулап,
Сұрапыл толқын шайқалды.
Із салып қарға, жел гулеп,
Сіміріп жатты пәк қанды,
Соғады дауыл,
айбарлы үн,

Күңіренді шартарап.
Зәулім үй,
заңғар шеркеудің,
Қабырғасын қалқалап
Атысып жатты
атылды.

Қабырға қанға боялды,
Қаһарман жүрек қатулы,
Кектілер бүгін оянды.
Будақтап қағаз көкке ұшты,
Азаттық күнге шақырған.
Атысқан жендет жер құшты,
Жексұрын дауыс бақырған...
— Даусы болар ең соңғы!
Үзілер, көпке ұзамас!
Жүрекке ыза, кек толды,
— Ілгері ұмтыл!

— Тура бас!
Ұласты ұран, жел соқты,
Үскірік,
аяз бет қарып.

Тулады толқын, тым кекті,
Ызаға жүрек тұтанып.
Төгілген қандар,
өшкен жан

/Кетсін неге тегінге/.
Сырылды түн.

Атты таң.
Нұр ойнап елдің көгінде.
Толқында, теңіз, толқында,
Толқында, кұшып ел таңын.
Ұласа толқын толқынға
Арала, жырым, жер шарын!

«ЕЛ БАР СОНАУ АЛЫСТА»

«Бір кедей шаруа отаршылармен ұзақ дауласып жүріп ақырында тулақтай ғана егіндік жерінен айрылады. Үздіксіз азаптан құғын-сүргіннен, жазықсыз жазадан әбден қажыған соң, документтерін алады да, Тунис, Триполитания, Каир, Бағдатты басып ұзақ сапар шегеді. Сол кедей парсы Курдистанның бір аралында шалажансар жатқан күйінде табылған. Ол өзіне берілген сұрауға езілгендерді қорғайтын Совет еліне барып мұңымды шағайын деп шығып едім,— депті»

*/Алжир Компартиясының
КПСС XX съезіне құттықтауынан/*

...Жылайды шаруа, жылайды,
Қалжырап қатал өмірде.
Бір тілім нанды сұрайды,
Өзек болар өмірге.

Айрылған жерден ол сорлы,
Қуғынның көрген азабын.
Лажы жоқ көтерді
«Тағдырдың» тартып мазағын.

Жазықсыз жанды жазалап,
Жарғандай аузын жараның.
Тепкілеп түйіп, табалап,
Ашады сұмдар аранын.

Шыжыған күн, ыстық леп,
Демін тартса күйдіріп.
Аңызақ жел тұр гулеп,
Жер танабын идіріп.

Өлденелер секектеп,
Көз алдынан көшкендей.

Түпсіз арман жетектеп,
Үміт кейде өшкендей.

Ыза кернеп, кек қайнап,
Соғады үлпіл жүрегі.
Шығаруға көкті айдап,
Алысқа құлақ түреді...

Қажыды сорлы әлсіреп,
Басады қасірет денесін
Болады енді кім тірек?
Көрер ме үміт елесін?

«Жоқ, жоқ! Енді шыдаман!
Шегейін сапар алысқа.
Жері бай, халқы шадыман,
Бір ел бар сонау алыста!»

Соны айтып сапар шегеді.
Өтеді талай шөлдерден,
Келеді шаруа, келеді.
Асады қия, белдерден.

Серігі боп көлеңке,
Таяғымен сырласты.
Әрі азат, әрі ерке
Ұшқан құспен мұңдасты.

Шөліркеп ұзақ жолында,
Маңдайдан ыстық өтеді.
Үйіріп дала құмын да,
Жел де ұйтқып кетеді.

Әлденелер ысқырып,
Ішін тартқан секілді.

Жолбарыстар жолығып,
Зәресін де кетірді.

Әлденелер мыңқылдап,
Қарсы алдынан шыққандай
Қаһарлана бұрқылдап,
Көрге қуып тыққандай.

Келеді шаруа, келеді,
Аңсаған елге бет алып.
Шалдығып сапар шегеді,
Жүректе кегі тұтанып.

Тунис, Каир, Бағдаттың
Бәрінен өтіп, аралап.
Қараңғы, көзсіз болса түн,
Түнейтін жерін сағалап.

Шегеді сапар, шегеді,
Үміті алда елеңдеп.
Келеді шаруа, келеді
Жайнаған елді көрем деп.

Шексіз, шетсіз сахара,
Жапанда жалғыз бір өзі.
Жалғызға кейде бұрқанар
Тас табиғат мінезі.

Шаршаған ұзақ сапарда,
Үзілді шаруа, жығылды.
Рауандап таң атарда,
Өкпе ауызға тығылды.

Жүдеген, солған, қаусаған,
Қаңқадай боп құлады.

Жеткізбей арман аңсаған,
Біткендей болды құлағы.

Жол үстінде, аралда,
Шалажансар ол жатты.
Тауып алған адамға
Иегін қақты, тіл қатты:

— Шығып едім Алжирдан,
Бет алып Совет еліне.
Көңілде қайғы қалдырман,
Бассам қадам жеріне.

Іштегі шерді бір төгіп,
Айтуға шағып барымды.
Жүректен шертіп зарымды.
Арманымды, халімді...

Сол елге бір барайын,—
Дедім де, сапар мен шектім.
Мұңымды барып шағайын,
Жарасын жазар бұл дерттің.

Езілген елге панакер,
Қорғансыздың қамқоры,
Іздегенім — СССР,
Шығып ем көздеп мен соны.

Амалсыз, әлсіз, жығылдым.
Қолтықтар енді мені кім?
Шешілер жері мұңымның,
Салтанат елі — Лениннің! —

Деді де, солай тіл қатты,
Тауып алған адамға.
Ессіз, түссіз ол жатты
Жол үстінде, аралда...

ЛЕНИНГРАД

Жүрекке ыстық сенің атың,
Ленинград — сүйген қалам.
Сүйген қала — салтанатым.
Сенде жалын дауылдаған.
Бесігінде дауылыңның
Тербетілген ұшқын жандар.
Төсінде ұлы дәуіріңнің
Жарқырап атқан алтын таң бар.
Сенің таңың — Ленин таңы,
Сол таңда біз серпілгенбіз.
Халқымның шат болып жаны,
Шырқатылған еркін лебіз.
Көркің сенің көзді тартып,
Көркейесің төрімізде.
Нұрың ойнап, шұғылаң шалқып,
Сәуле төктің елімізге.
Сүйінеміз тарихына,
Жырды ақтара жүректегі.
Көмкерілдің толқын туға,
Ленин нұры бөлеп сені!
Революция — айғағы ол,
Әрбір үйін, әрбір алаң.
Жаңғырды ұран, салынды жол,
Сенде тұңғыш, сүйген қалам!
Ленинград! Ленинград! —
Жүрекке ыстық айбынды атың.
Ленинград! Нұрыңды жақ!
Аса берсін салтанатың!

ЖҰЛДЫЗ ЖЫРЫ

Айға өрлеп
Жойқын еңбек,—
Балға — орақтың жолдасы.
Шыңға түссе із,
Қызыл жұлдыз,—
Жарқын өмір жол басы.
Қызыл жұлдыз,
Қызыл жұлдыз,
шлеміме қададым.
Ассам белең
жұлдызбенен
Жүрер жолды табамын.
Жаз, көктемде,
Тау, бөктерде,
Жақты жұлдыз шырағын.
Жаңғырды күз,
Қызыл жұлдыз
Көкте қоныс, тұрағың.
Жұлдыз сәні,
Сәуле таңы
Бейбіт, шалқар өмірдің.
Жапа түзге,
Жұлдыз бізге
Нұрдан нұр боп төгілдің.
Орман, нуды, қызыл туды
Жарқырадың көмкере,
Ақын саған
Бағыштаған
Жұлдыз жыры еркеле.
Серік маған
Жарқылдаған,—
Жұлдыз.
Жұлдыз қададым.

Астым белең
Жұлдызбенен
Жүрер жолды табамын.

Құшыпты нұр,
Түсіпті бір,—
Қырда,
Тыңда,
Шыңда ізі.

Жайна, бағым
Қарсы аламын,
Жаңа жылдың жұлдызы!

ОТАН АЯСЫНДА

Сөз алсам, Отаным! — деп ағындаймын:
Күш тасып жігерлене жалындаймын.
Шалқытқан шабытымды, қуатымды,
Шабыстан Отан десем, жаңылмаймын.

Сүйемін!

Отанымды сүйемін мен,
Жарайтын керегіне тиегің мен.
Тамылжып жарқыраған күн астында
Басымды тағзым ете иемін мен!

Мен сенің адал ұлың, азаматың,
Өзіңнен өзегіме нәр алатын.
Шың бойлап, ширақ аттап, кеттім
шырқап.
Әлемге қанат жайып қазақ атым.

Тыныштап самалыңның саясында,
Жарқылдап нұрлы күннің аясында,
Еркіндеп, өрен шауып, іркілмедім,
Шықсам да қадам басып қай асуға.

Отаным, тура жолға өзің бұрдың,
Ғажайып кенін аштым нелер сырдың.
Телегей мархаббаттың теңізінде
Самғадым, салтанатқа құлаш ұрдым.

Сарғайған сардаланы, сахналы,
Гүлдердің жайнаң қағып жапырағы,—
Кенеліп, кемеріне ырыс толып,
Елімнің құлпырады атырабы.

Отанның елі байтақ көлбеңдеген,
Жері жоқ ебелегі ербеңдеген.

Бірі — дос, бірі — бауыр, бірі — ағайын,
Садаға кетпейсің бе, елден ерен?

Көгіме сайран салып дүрілдеткен
Жеріме бақыт, еңбек гүлін еккен.
Марсқа жолын салып, Айды алқалап.
Жеріме коммунизм нұрын сепкен.

Отан! — деп, тілі шықты бал бөбегім.
Отан! — деп бөбегіме бал беремін.
Тербеткен гүлге бөлеп бесігіне,
Отанға жан беремін, ән беремін.

Ұшырып сан өнердің саңлақтарын,
Қондырып тұғырына, сен баптадың.
Қақ жарып: қанатыңмен қағып түстің
Зұлматтың қан шеңгелді тырнақтарын...

Нұсқасаң екі айтқызбай әміріңді,
Жаңғыртып қағамыз біз дабылыңды.
Шарықтап шың басынан шырқатамыз,
Ардақтап мына ғажап дәуірімді.

Отанның ұрпағымыз, түлегіміз,
Отаннан тыныс алған жүрегіміз.
Арналған ұлан-байтақ Отан үшін
Ар, намыс, қасиетті тілегіміз.

ДОСТЫҚ ЛЕНТАСЫ

Мавзолейге барғанда,
Көзің түсер бір гүлге.
Лентаға көз салғанда:
«Ұлы ұстаз Ленинге»—
Деп, жазылған, көз талып
Елестеген сәуледей.
Жүрекке нұр тұтанып.
Жарқырайды мавзолей.
Гүлге жетпес құшағың,
Лентада бір сыр бар.
Аялап әсем ұстазын
Күлім қағып құлпырар.
Жұпар сеуіп тұр гүлде,
Нұр шашырап, күн толған.
«Ұлы ұстаз Ленинге!
Бақыт құшып, түрлене.
Шексіз, шетсіз, байтақ жер,
Жасарады гүлдене.
Тау жаңғырып тасқынды үн.
Ел көгіне нұр жанды.
Жолыменен Лениннің
Көтереді тауларды.
Мавзолейге кіргенде,
Көз түседі сол гүлге.
Құрметпен бас игенде,
Ұлы ұстаз Ленинге.
Құйылып тұр бұл гүлге,
Шын махаббат ынтасы.
Үзілмейді мәңгіге
Достық жүрек лентасы.

Маңдайдан тер бұршақ атқан сорғалап,
Пәк денеңе әлденелер жорғалап...

Порт — руад,

Порт — тауфиқ,

Эль-кантар

өз мекенің,

өз үйіңді қорғалап.

Қырық мың құлдар.

Қырық мың зеңгі қандары.

Қырық мыңның аш бұралған жандары.

Қырық мыңдап ізі жатыр ойылып,

Көз жасының тамғаны да — таңбалы.

Денелерді шарпығанда дауылды от,
Көктен жауды зуылдаған жалынды оқ.

Ұмытпайды араб елі қасіретін,

Сахарада сарнаған бір эпизод:

«...Боздайды түйе, боздайды,

Боздаса шерді қозғайды,

Желден бетер оқ жүйрік,

Желмаям оқтан озбайды.

Тырналар көкте тыраулап,

Қайғысын елдің жыраулап,

Мысығым неге ышқындың,

Мияуың қалған «мыраулап».

Теңізім неге теріс ақтың,

Өсекші, жыбыр, жел сақ тым!

Көміліп құмға қалғаны,

Әділет, ұят, ынсаптың.

Боздасаң, түйем, боздашы,

Шеменді шерді қозғашы.

Жаңбырдай жауға жүйрік оқ,

Тоқташы желден озбашы!

Боздайды, түйем боздайды,

Боздаса шерді қозғайды.
Желден жүйрік желмаям,
Білмеймін...

Неге озбайды?..»

Тоқтады ма, оған түйе боздады,
Арабтың да кек, намысын қозғады.
Келер ме екен,—
жөнге, сірә, ендігі,
Дәмелене мырзаның қол созғаны.
«Адамзаттың қоғамының жолы»— деп,
«Я болмаса, күллі арабтың соры»— деп.
Әшейінге,

әлде ойнап айтты ма?

Монтескье, Вольтерлер де мұны тек...
Жоқ!

Мырзалар, шаршамаңыз шалдығып,
Бота да жоқ енді боздар қаңғырып,
Алып кеме тұмсығымен су сүзіп,
Лоцмандар ұрандайды жаңғырып.

Араб елі,—

белі бекім, шынығып,
Қарар емес енді артына бұрылып.
Сахарада ақ шалмасын жел қағып,
Тұрмайды араб,
аяғыңа жығылып.

Араб елі,

толқын күйін жырлады,
Бар әлемге жайылды күй жырлары.
Жалмап жеген,
алдап келген ашылды:
«шартнамалар» сырлары.

Жүзді кеме.

Жүздеген жүк тасылды,
Ойлайды олар құм бораны басылды.
Ніл жағалай саңқылдаған бір дауыс
Тыңдайды араб —

қайсар Гамаль Насырды!
Тыңдайды араб!

Өз Насырын,
бұйрығын;
Сенің кемең қайқаңдатар құйрығын.
Салқы түсті,

қу шекелі,
сүйір жақ,
Мінді араб Эбульфэрас¹ жүйрігін.

Намыс,
ардан,
әділеттен жаралған,
Үн қосады әлемдегі адал жан.
Толқындай түс!

Көгілжім Ніл толқында!
Жүз кемелер!

Қақтықпай өт қамалдан!
Қызыл теңіз құшағыңа ал,—
толқынды,

Есіңе сал,
ең ақырғы толқуды.
Өз тізгіні дәл өзінде арабтың,
Тоқтат мырза!

Қараңғыда жортуды!
Сен жортты деп, басылар ма, толқындар!
Осы толқын, доп баса алмас толқулар.
Араб елі бірақ жауап береді:
Сені түпке батыратын толқын бар!

¹ Эбульфэрас — жүйрік аттың атасы.

ЖОҢҒАР ҚАҚПАСЫ

Жоталы асу,
Тас қақпа
Тәкаппар Жоңғар қиясы.
Алыста сонау, аулақта,
Ақ иық бүркіт ұясы.
Ақтоғой,
Сайхан
Сарықұмға
Жоңғар енді жол ашты.
Теңдеген олжа алдында,
Кездесе достар қыр асты...

Тас қақпадан жол қостық,
Асулы жота шегінді,
«Тамаша — ау, — деп, — бұл достық!»
Маңғаз Жоңғар керілді.

ШЫРҚАЛДЫ «ИНТЕРНАЦИОНАЛ»

Май десе көңіл албыртқан,
Май келді:

жыр басталар.

Аспан астын жаңғыртқан
Айтылды «Интернационал!»

Шақырды сені күреске!—

Деп,

ұрандар тасталар.

Мұхитта, қырда, белесте
Шырқалды «Интернационал!»

Толқыды тулар!

жоғары,—

Майдың да жыры басталар.

Күрес біткен жоқ, әлі!—

Айтылды «Интернационал!»

Желпітіп жібек желдерді,

Қайыңдар, талдар шаттанар...

Тулады толқын тебіренді,

Толқыды:

«Интернационал!»

Ұраным, менің тілегім,

Май десем жырым басталар.

Серпілте көктің түнегін

Шырқалды «Интернационал!»

Теңселе орман гүлденген,

Май келді.

Жырлар басталар.

Айбынды тасқын үн берген,

Шалқыды «Интернационал!»

Билеген, күлген ән-күйге,
Жолдастар бәрі шат-дарқан.

Жасарып жазда бұйра тал.
Бөленер гүлге жаңа үй.
— Құтты болсын, жолдастар,
Жаңа үйден шыққан жаңа күй.

АЛТЫН АЙМАҚ

Жүгірді су...
Жүгірді су, жүгірді.
Жүгірді су.
Жайқалтады гүліңді.
Жайқалған гүл
жаңартады өмірді.
Жаңа өмір —
тым ғажайып көңілді!
Бетпақ дала, мылқау дала
жайнады,
Төбіренді. Жалпақ орман
«Жар» қалды.
Сайрайды құс, салады күй сандуғаш,
Қандай әсем,
бұл далада таң алды.
— Қайда Бетпақ?
— Ол алысқа сырылды.
Басты гүлдер,
тау-төбелі құмыңды.
Жүгірді су,
тасыды арық
бұлақтар,
Шапшыды да
құмға беттеп бұрылды...
«Жер сорғыштар»,
«су алғыштар»—
гүрілдеп,
Құм шегінді.
Таң да атты күлімдеп.
Шөліккеген, көні қатқан шөл дала,
Еміп жатыр бал бұлақты біріндеп...
Шөл төрінде жымың қағып,
нұр жанды.

МИЛЛИАРДТАН СӨЗ

Кемпірқосақ құрылды, күн күркіреп,
Көк көрпесі түрілді, нұр сіркіреп.
Жер танабы игендей сағым сүйіп,
Тауда тоғай жаңғырды бір дүркіреп...
Жасыл алқа моншағын тағып орман,
Жұпар желі желпиді соғып оңнан.
Нақыштаған өрнек пе бір шытырман,
Шыңды аймақта тастүлек, қыран қонған.
Деген сөз:

«Жүр баралық... жүлде алалық»
Тоғысқандай түйісіп тыңға барып.
Ұзақ сапар жол тартқан керуендей,
Бұлт көшеді аспанда шудаланып.
Алқапты кең өлкемнің аймағынан,
Жерде ойын, тауда той, ойда думан,
Көтерілген қыртыстың қырқасынан
Қатарласа қалың топ, қызу қырман.
Миллиард — есеп емес шотқа қаққан,
Ол еңбек кең даламды дабылдатқан,
Салтанат, сән-аброй, дәулет пен бақ,
Жаралған төгілген тер жалын оттан.
Туындасын бүгін сөз миллиардтан,
Дуылдасын қырымдар кең алқаптан.
Миллиард жүгін көтеріп алғы сапта,
Алшақ басам аяқты, етіп мақтан!
Септі меруерт шашуды күн күркіреп,
Көк көрпесі серпілді нұр сіркіреп.
Ақын, жыршы, ән күйші топқа аралас,
Үлесің қос миллиардқа, тұрма іркіліп.

ГОБИ САХАРАСЫНА

Тұңғыық, меңіреу, бір дала,
Жататын Гоби керіліп.
Түнеріп кейде айнала,
Соғатын құмы желігіп.

Қиырсыз, шетсіз шөл жолы,
Түспеген адам іздері.
Бөрінің ұлып керуені,
Шұбырып тамақ іздеді.

Меңіреу Гоби тіл қатты,
Астынан бұлақ сауылдап.
Машина құмда зырлатты,
Аспанда ұшқын зауылдап.

Құм дала емес, гүл дала,
Сәнденді сахара серіліп.
Пионы¹ жайнап айнала
Алды демін керіліп.

¹ Пион — сирек өсетін жұпар гүлдер.

ТІЛШІМІН

/«Социалистік Қазақстан»
газетінің 10 000 номеріне/

Он мың орман ішінде,
Аралап жүрмін бүгін мен,
Бал бұлақтан ішуге,
Баладай мен де жүгірем.
Қолда қалам, қағазға
Толғанып бір құйдым жыр:
Бөленеді гүл назға,
Жел тербеле сүйіп тұр.
Қайда Сәбит, Қалмақан,
Асқар қайда жүр екен?
Рауандап,

атты таң,
Тайыр да кеп тұр екен.
Ізі жатыр...

Таныдым.

Ғали, Ғабдол, Мәліктің,
Гүлмен қарсы алуым,
Мен де орманға барыппын.
Кел, достарым, шырқалық,
Жаз, қағазды.

Ал, қалам!
Орманыңда ән салып,
Жырым осы арнаған.
Бар дауысым жеткенше,
Тұрғанында күш, арым,
Ақтық демім біткенше,
Жазамын саған Тілшімін:
«Социалистік Қазақстаным!»—

ОТЫЗ БЕСКЕ ТОЛЫПСЫҢ

«Лениншіл жас» газетінің
шығуына 35 жыл толғанда

Көремін: сенің қалпыңнан
Қалыпсың бүгін — ержетіп.
Ақылың, ойың артылған
Бұғанаң қатып, бел бекіп...

Білемін: оттан таймадың,
Тайсалмай өртті жалыннан.
Шынықтың, қару қайрадың;
Қаламнан.

Серттен. Арыңнан.

«Лениншіл жастың» лебінен,
Жүректен жырым толғанған.
Сүйемін, жастар, сені мен,
Ұшқамын жастық ордаңнан.

Шырқадың биік шыңдардан,
Отыз бес асу, белестен.
Көремін: бүгін тұлаңды
Арайлы таңмен тел өскен.

Тел өстің.

Жеттің. Шыңдадың.
Желкілдеп жайнап, жетілдің.
Қолыңмен рульдi бұрғаның
Ғылымның тауып тетігін.

Көңілді күйге толтырдың,
Отыз бес жасқа жеткенің.
Ақтарып, қарап отырмын.
«Лениншіл жастың» беттерін...

Аралап елді сен жүрсің,
Жастардан жаңа туады ән.
Қаламын алып қарт тілшің
Шын жүректен қуанған.

Аударып тыңның қыртысын,
Еңбектің туын құлпырттың.
Комбайында отырсың
Жігерін бастап жас жұрттың.

Кіршіксіз күндей сәби де
Кеңесіп отыр сенімен.
Есігін ашсаң жаңа үйдің
Аласың орын төрінен.

Иықта бұрым қос тарам,
Дейді де:
«Қашан жетеді?!»
Сағынып сені почтадан,
Ынтыға қыздар күтеді.

Жарқылдап жүзің жалындай,
Сен болдың — «Той бастары».
Сүйеді сені жанындай,
Елімнің жарқын жастары.

Қуанам, мен де шаттанам,
Беделің, аброй артқанға.
Атыңды сенің жаттаған
Алпыстан асқан қарттар да.

Күн санап күйді жаңғырта,
Тербеңіз ойды, тербеңіз.
Үңіле қарап құмарта
Оқиды сені жеңгеңіз.

Тарихын тізсем таусылмас,
Телегей-түпсіз ол жатыр...
Адымда алға!
Өрлей бас!
Өркенде, жаса, жас батыр!..

АСТАНА КӨКТЕМІ

Ерте ояндым,
ерте ойландым, мен бүгін.
Түрді аспан шымылдығын, түндігін.
Жадыраған, жанға құйған шұғладай,
Аялайды тереземнен нұрлы күн.
Еркелейді сылаң қағып сағымы,
Алатаудың алқа таққан аруы.
Жыл құсының саңқылдаған үнінен
Келгендей-ақ:
Кербез басып таң ұлы.
Таң ұлының кеудесінде гүлі бар,
Таң ұлының тауды құшқан үні бар,
Жадыратып, жерді шүйіп, жайнаған
Жарқылдаған, жымың қаққан күні бар.
Туды, міне, астананың көктемі,
Балқытады тұла бойды от лебі.
Қыс қысылды.
Бұлақ ойнап жотадан,—
Кемпірқосақ кең көгімде жеккені.
Қонды тауға жылдың құсы құлдырап,
Мөлдір кеусер бөктерімде былдырап,
Орман, тоғай шымылдығын ысырып,
Сылдырайды құздан құлап мың бұлақ.
Жылдың құсы сәлем бере келіпті,
Тал-терегім бүршік атқан көрікті.
Төсегіне жайып мамық көрпесін
Көгершіндер ұясына еніпті...
Әндетеді таң сәриден бұлбұлым,
Кернегендей көкірегімді бұлбұл үн.
Бұлбұл әні, жердің сәні құлпырып
Неткен ғажап, неткен қызық,— күн бүгін.
Алатаудың, астананың бауыры,
Сіркірейді көктен маржан жауыны.

Мен қараймын қызығына таңданып,
Мен таң ұлы, мен де кербез тау ұлы.
Қуаныштан ерте ояндым мен бүгін.
Тербетеді жүрегімді нұрлы күн.
Тереземнен сығалайды еркелеп,
Түргенде аспан шымылдығын, түндігін.
Асқар құшып еркелейді сағымы,
Алқа таққан Алатаудың аруы.
Таң алдында тау өрмелеп шыныққан
Мен келемін: таң бұлбұлы, тау ұлы.
Кең құшағын айқара ашып тастаған,
Елдің көшін ен өмірге бастаған,
Таң алдында, көктемінде шырқаймын:
Нұрлы Алматым, жырға толған астанам!

«КАШИРА» НҰРЫ

Теңселеді ақ қайың,
Тербеледі жапырақ.
Бұлбұл қағып таңдайын,
Маужыраған атырап.

Меруерттей таңғы шық,
Көктен жауын себелеп.
Гүлден-гүлге, гүлге ұшып,
Күрең қанат көбелек.

Ока өзені гүрілдеп,
Тебіренді де басылды.
Келді Ленин күлімдеп,
Көруге өзі Каширді,

«Келді! Келді Ильич!»
Шаруалар қуанған.
«Басталады құрылысы»—
Бүгін Кашир нұрланған,

Он екі мың киловатт,
Станция салынбақ,
Кең Россия жарқырап,
Ильич шамы жағылмақ,

Көсем көзі күлімдеп;
«Каширка» деп атады,
Кетті әлемге дүрілдеп,
«Кашираның» атағы...

Сандуғаштар сайрады,
Бұлбұл қағып таңдайын.
Бүршіктен гүл жайнады,
Көк желекті ақ қайың,

Сол бір өткен жылдарда,
Күн күлімдей қарады,
Жарқылдаған нұрлар да
«Каширадан» тарады...

Сап түзеген айдынды,
Салтанат солай басталар.
Жаңғырта көкті айбынды
Жырланды «Интернационал!»

Ока өзені ағады,
«Нұрын жағып берді»— деп
Бұлбұл күйге салады,
«Ильич бізге келді»,— деп.

Шағалалар шаңқылдап,
Ока өзенін сағалап.
Аққу, қазы қаңқылдап
Қос қанатын сабалап.

* * *

Жұмысшы табы — күрескер,
Шеру тартып барады.
Қазіргі алып ГРЭС-тер
«Каширадан» тарады...

МӘНШҮК МЕКТЕБІНДЕ

Мектептен шықты, ағыла
Саңқылдап өңшең өрім қыз.
Бейнесі көзге шағыла
Жарқ етті жанып бір жұлдыз.

Бетінен сүйді топ қызды
Қызулы күннің шұғласы.
Көремін, сонан, жұлдызды
Елестеп Мәншүк тұлғасы.

Сабырлы басқан, ақылды,
Алдымда Мәншүк тұрғандай...
Көремін, ғажап, батырды,
Көзіне қайрат тұнғандай.

Аттанып осы ордадан,
Жарқылдап күнге маңдайы.
Бұлғайды қолын ол маған,
Бүктеле шинель шалғайы.

Жамылып жасыл жапырақ,
Теңселіп терек жайқалып.
Сылаңдап ағып тас-бұлақ,—
Соғады жарға найқалып.—

Мектептің маңы қызыл гүл,
Мәншүктің өзі еккен бе?
Бөленіп мөлдір шыққан бір.
Қолынан батыр сепкен бе?!

Алатау шыңын жаңғыртып,
Шырқайды қыздар көк бетте.
Дидары дулап, албыртып,
Кіргендей Мәншүк мектепке.

Көзінен сезем олардың,
Етеді мақтан Мәншүгін.
«Мәншүктей мен де болармын!»—
Дүрілдей кетті аршынды үн.

Жарқылдап көзге шағыла,
Жарқ етті жанып сан жұлдыз
Самбырлап шықты, ағыла
Саңқылдап сәнді өрім қыз!

ЖЕЛ ТУРАЛЫ ЖЫР

Ұлы қорған сыртында
Жел гуілдеп соғады.
Жел, жел...

Тентек, сұрапыл.
Жел басылған жоқ әлі...
Жел желігіп, желменен
Аспанға атты құмдарды.
Күн қорғалап бұлтқа,
Жел құшады шыңдарды,—
Жел, жел...

Асау, тентек жел,
Бұрқанды да долданды.
Жер бетінде жел өктем,
Желге шыдап кім тұрар!?
Жел соққанда теңізден
У-шу... Толқын... Үч шығар.
Мен де естимін сол үнді:
«Тоқта, тоқта!

Тентек жел!
Сұрапылың серпілсін,
Тоқта, асау жел!
Тізгін бер!»

«Көктегі бұлт тарқасын,
Біз күштіміз сенен де.
Диірмен қақсын қанатын,
Үлесіңді бер елге...
Жел, жел...

Тентек емессің,
Еркелейсің далада,
Үілңе үн қосып,
Билейді ойнап бала да,
Жел, жел...
Жолдас, серіксің,

Майданда да күресте.
Саған алғыс айтады:
Ел де,
 Жер де,
 Белес те!
Жел, жел, тыңда!
 Жел, тыңда!
Біз ілгері көшеміз,
Жер бетінде жар салып,
Желдей болып есеміз.
Сыртында ұлы қорғанның,
Сұрапыл жел соғады.
Жел, жел...
 Тентек, жел ерке,
Жел — хабаршы болады.

ҰЛЫ ЖОЛДА

Шеру тартып ұлы жолда келеміз,
Өреміз кең.

Аспан асқан төбеміз.

Толқуыңды, толқыныңды
тойтарып,

Біз келеміз.

Майдандарда жеңеміз.

Ғажапсың-ау, Ұлы Отаным,
көлбеген.

Зор құлашын алыптайын сермеген,
Елде дәулет, алып дәулет, сәнсәулет,
Сусындады жер құнары шөлдеген.
Россияңмын!

Россия деп шалқыдым,
Шұғылалы нұр көңіліңе балқыдым.
Тілегім де, жүрегім де бір соқты.
Желкендейін теңізіңе қалқыдым.
Күн боп тудың,

Күн боп бізге қарадың,
Сол күніңнен тынысымды аламын.
Ғажапсың-ау,

Ғажапсың-ау, Отаным.

Шексіз-шексіз сенің алуан тарауың!
Жұмыр жердің тұтқасындай беріксің,
Байтақ әлем тұлғасына көріксің.
Керуеніміз кең адымдап көшеді,
Мейлі, төбет арсылдасын, желіксің.
Мейлі олар бұрқылдатсын атомын,
Мейлі, төксін алтын, күміс, бақырын.
Келешектің салтанаты, сәулеті
Құрамыз біз Коммунизм шатырын.
Ерікті Отан, еркін Отан самғады,
Ұшқыр қанат қияға өрлей талмады.

Байбаламдап, тамырынан үзілген,
Секектеп жүр капитализм қаңбағы,
«Ақ үйлері», «Сары үйлері» Қаңқайып,
Құлауға тұр жерді құшып, жантайып
Ентелеген, есі кеткен есалаң,
Қан шеңгелдеп,

Ұят намыс, ар тайып...

Сарайымыз сәнді мүсін жарасқан.
Бірі шыңмен, бір аспанмен

таласқан.

Ұлы жолда келеміз біз жолға асып,
Осы жолдан көзім жазып, адаспан.
Теңеу жетпес ұлы Отаным

тұлғаңа,

Шықтың өрлеп қияға да.

Сағат сайын қаулап өсіп гиганттар,
Қолды салдық жұмбақ сырлы тыңға да.
Алдымызда жетіжылдық желісі.
Еліміздің несібесі, жемісі.

Өз сайранын, өз қызығын тойлаған.

Халқымыздың өз қолында төл ісі.

Үстелімде жетіжылдық картасы,

Орнында тұр сол картаның «әр тасы»,

Мыңғырлайды іші күйіп, ісініп,

Өгіз басты американ маңқасы

Өсиеті, тапсырғаны Лениннің

Бұл мұрасы — ұлан-байтақ елімнің.

Уа, данышпан!

Парасатты партия

Таңнан ғажап, күннен де артық көріндің,

Көрдім күннің шұғыласын төгуін.

Көрдім Серік көктің бұлтын сөгуін.

Бал жаласқан,

сән жарасқан,

мейірлі,

Бейбітшілік балбыраған өмірім,
Уа, партия!

Өзің баста. Өрлейік,
Бал өмірдің бақыт нұрын тербейік.
Сүйсіндіріп, сүйсіндіріп әлемді,
Тағы-тағы кең құлашты сермейік
Ұлы жолда.

Ұлы жолда келеміз.

Біз келеміз.

Шынығамыз, жеңеміз.
Бар жігерді, барша қуат, еңбекті
Ұлы Отаным саған арнап береміз!

АТБАСАР

Атбасар — жерің сәнді еді,
Алабың думан, әнді еді —
Терісаққан, Құйған, Кеңтүбек.
Тасөкел, Тастақ, Құрайлы,
Жайлауың жасыл шұрайлы,
Саяңда салқын жел гулеп.
Сайрандап Есіл жағасын,
Жетектеп сәби баласын.

Шырайлы ана, ажарлы.
Аққуың жүзіп көңілде,
Арқарың ойнап өрінде,
Жабайкөл маңы базарлы...
Жігіт өрттей жалынды.
Айбыны жалын дауылда.

Белестен асып, өрлеген.
Арудың жүзі бүлдірген,
Алаңсыз жанды күлдірген,
Шарқаты желге көлбеген.
Ұмытпаймын...

Әлі есте:
Сол күнде туған нәресте,
Өнердің кілтін бұрапты.
Лайлатып еңбек оттарын.
Өмірдің асып соқпағын,
Жүгендеп желді тулатты...

Шырқатып асқақ әндерін;
Алтын сабақ дәндерін
Құнарлы жайға егіпті.
Салып тыңға құрығын,
Еңбектің жүзіп тұнығын.
Сиқырлы тілін ел ұқты.
Жұмбағын шешіп қиырдың
Қоймасын ашып қиынның.

Сом білек соқты балғасын.
Жолдар-жолдар — жол беріп,
Табиғат тілін меңгеріп.
Еңбектің идің арнасын.
Желбіреп қызыл тулары,
Алтынға толып қырманы
Береке белден шалқыды.
Тыңынан тауып қисынын,
Тойтарып желдің қырсығын.
Өрледі өрге қарқыны.
«Айдаһарлы-Арқарлы»,—
Алабыңды, алқаңды,
Қайыстай тілін қырқасын.
Елменен соғып тынысың.
Толықсып бүгін ырысың,
Жоғалды жұтың, бұрқасын...
Арқаның сілкіп мұздағын,
Тойтарып долы ызғарын
Жүйткіді желмен қарауы.
Сылаңдап Есіл тарауы,—
Сыбдырлап сұлу қамысың.
Тасөткел Тастақ заңғарын,
Жаңғырып жапан аңғарын
Өңгердің асыл олжаны.
Електен меруерт өткізген,
Еліне даңқын жеткізген,
Атбасар — қазына, олжалы.
Далада думан қыздырып
Есілге амалын жүздіріп,
Төбеде балқып ай күліп.
Тоғысқан қойың тола мал,
Бетеге біткен бұйра жал,
Сауран көк жылқың сәйгүлік.
Белден орып шалғыны,
Сүт тамызған балғыны,

Өрісі кең Қиманың.
Құшағыңды мол жайып.
Қазынаңды ғажайып
Ерледің!..
Елге сыйладың.
Болмаған бұрын салтында,
Жолыңнан танба, тартынба.
Үдете бер, шабысты.
Елді игі қамына.
Толғана түс, тағы да,—
Ақыл арды намысты,
Ұмытпан,
Менің есімде,
Сырласқаным Есілге.
Маған да қанат қақтырдың.
Шүйіле ұшып қиядан,
Шарықтап мамық ұядан,
Жүрекке жырды жақтырдың.
Бала күнді,
Сол күнді.
Жаңылмай жаттап сол жырды
Атбасар — саған арнадым.
Ұмытсам сенен кешірім,
Қалғаны болса осының,—
Шырқай бер өзің қалғанын?..

Білуге жұмбақ сырын қарттан
сұрап

Асықтым сонда мен де:

«Айтшы, айтшылап!..»

Бетіне қарай қалсам Әзекеңнің,
Кеткендей әр қиялы орғып, тулап...
Білмеймін, қуанды ма, кектенді ме,
Әлде бір көз салды ма өткен күнге?
Жер жарып, көкті тіліп күңгіренткен,
Көк түтін өрши жанған ертке
енді ме?

— Па шіркін! — деді Әзекең бір
мезетте,

Жеткенде қарияға сөз кезекке;
Қапсағай. сом денесі көтеріліп,
Нұрланып шырай кірді шимай бетке.
— Бір ғажап өмірімде қуанғаным,
Көрдім мен балалардың ту алғанын.
Алаңсыз қайтып келіп ауылыңа,
Көрдім мен немеремнің оралғанын.
Өмірде естен кетпес қуанышым.
Жауынгер немерелер туғаны
үшін! —

Деді де, — Әзеке ата күлімдеді,
Сездім мен қарт көңілдің
тулағышын.

...Оралды Әзекеңнің немересі,
Жайқалып жатты алдында жер белесі,
Еңсере тың даланы думандатып,
Шалқыды ең еңбектің кенересі.

РЕВОЛЮЦИЯ ЖҮРЕГІ ЖАТЫР СОҒЫП

«Профессор Минц! Ильичтің пәтеріне! —
Тағы да аппаратты әкелуге
Керек болды. Тезірек, келіңізші,
Ильич көз ілген жоқ бүгін түнде».
Надежда, Бонч-Бруевич отыр бәрі,
Соғады әлсін-әлсін жүрек тағы.
Минцке «тезірек!»— деп хабарлаған
Свердлов отырды күтіп әлі...
Жиһанда теңгерсең де не бір затты,
Лениннің өмірінен не қымбатты!?
Оймен орап әлемді дана Ленин,
Соқты жүрек секундте күлім қақты.
Минц келді. Дайындап аппаратты.
Қызыл, күрең, көгілдір шамын жақты.
Өмірде өлмейтұғын Ильичтің
Тыныс алып, жүрегі соғып жатты.
Жүрегі жатыр оның әлі соғып,
Әлемді оймен орап, әрі шолып.
Әулетті ұрпақтары, сан қыраны
Көкке ұшты, күнді құшты, айға қонып,
Талай ел пұшпағынан таланатын,
Болды ма өз теңдігін ала алатын.
Ильичтен нұр төгіліп, күн шашырап,
Күлдірді сонау Монғол Араратын.
Ел — дарқан. Жер — жазира. Дәулет қонып.
Заңғар шыңда Ильич отыр шолып.
Коммунизм кемесін өзі бастап
Революция жүрегі жатыр соғып.
Москва балқығанда әсем үнге,
Шоқтаған жұпар гүлін әкелуге,—
Әлемнің перзенттері ағылады
Лениннің нұр сәулелі пәтеріне!

АЛАТАУ ӘЛІ ЖАС

1

Неше жылдар. Не жылдар,
Тұлғасынан айнымас.
Бұлт құшып көк шыңдар,
Алатау біздің — әлі жас.

Бөктерінде бұлағы
Ішсе кімдер қанбаған.
Басын иіп шынары,
Сыйлық тартты алмадан.

Күнде көрсең құлпырып,
Жылда көрсең жайнаған.
Талы көкке ұмтылып,
Әнші құсы сайраған.

Бала бүркіт қалықтап,
Бұлтты кетті қақ жарып.
Жүйрік қиял шарықтап,
Сен қарайсың таңданып.

Қолмен қалап қойған ба,
Қатар тізген жартасын.
Қарап көзің тойған ба,
Талдың таққан алқасын.

Шынжыр балақ, жез қанат,
Шыңнан ұшқан түлегі.
Мекендеген ел қалап,
Жетісудың жүрегі.

Өрмелеген ақ қайың,
Бөктеріне таласа.

Мөлтілдеген, дап-дайын
Мөлдір миуа тамаша...

Жетісуым, — Жер-суың,
Балқаш біткен шұрайлы.
Күміс сағым — құт нуың,
Таңғы толқын тулайды.

Қынамадай күрең бел,
Қысың тартқан кезеңдер,
Салқын бұлақ, айдын көл,
Гүрілдеген өзендер.

Талай шықтым шың бойлап,
Ілияспен ілесіп.
Бірде шалқып, бірде ойнап,
Өпті беттен жел есіп.

Ақын еді-ау Ілияс,
Нөпір-нөсер жаудырған.
Мұрасы асыл — әлі жас,
Құмарыңды қандырған.

Құлашымды көрдім де,
Талай жүздім Ілені.
Маған таныс жерің де,
Сай-саласы, түбегі.

Жайған малы аралас,
Төскейде ұйғыр бауырым
Қаптаған қойы қоралас,
Түстікте қырғыз аулым.

Жапырағы жайқалған,
Кездім талай орманын.

Жанға жайлы тайпалған,
Тербеуімен жорғаның...

||

Жылдар өтті. Жыл өтті.
Мен ұшқанға Көкшеден.
Мені Алатау түлетті
Елін көрдім өскелең...

Хантәңірі жаңғырып,
Дүр сілкініп құздарын.
Сусынымды қандырып,
Таттым балдай мұздағын.

Кім айтады мені де,
«Шалдуар — деп — шаршаған»,
Төсімді ашып желіне
Таң самалын қарсы алам.

Уа, Алатау! — Өлі жас,
Алқа таққан талы жас,
Күнде көрсең құлпырған
Жылда көрсең жайнаған
Тұлғасынан айнымас!

МЕДЕУ

Тау алқабы жарқабақ,
Жағалай біткен қарағай.
Тәкаппар шыңы мұзбалақ
Қырынан күліп қарады ай.

Таң қалып кеткен талайлар,
Тамаша Медеу көркінен.
Көгілдір, тұнық бұйра жал,
Бұлдырап сағым серпілген.

Қарасаң: тылсым, сиқырлы.
Тынысы соққан жүректің.
Көңілде толғап мың күйді,
Шарықтап қиял түлеттің...

Тентек-ау, шіркін, кей кезде
Кететін тулап, селдетіп.
Бұрқанып, кейде, лезде
Толқынын тербеп, өрлетіп.

Сәукеле киіп мұзарттан,
Жағасы жыныс, қалың ну.
Шымбұлақ тауға қол артқан,
Ағады жылжып Тұйықсу.

Балапан тастар тізіліп,
Қобыны кеткен қуалап.
Бедері қына сызылып,
Әтірдей аңқып ну алап.

Мольбертпен шыққан суреткер,
Медеуді талай шарлаған.
Заңғар шың, жасыл белесті өр,
Сұлудан сұлу таңдаған.

Аңғары әсем Алматым,
Сылаң қақты тау сүйіп.
Алмаймын «құдай жәннатын»,
Гүлдерім тұр-ау,
бас иіп.

Көңілге медет, дертке ем,
Маңайы самал, шипалы.
Серпіліп, сергіп,
сезіп сен,
Балбырап атар күй таңы...

Бөктерде қырғи суылдап,
Шыңында бүркіт шаңқылдап.
Жағалтай ұшқыр зуылдап,
Ән құсы тауда саңқылдап.

Барасың,
кейде шын өрлеп,
Бүркіті ұшса ұядан.
Алматым тұр көлеңдеп
Қарасаң оқшау қиядан.

Тұнғандай көзің таң қалып,
Жарыса біткен құрақтан.
Сусындап іштім бір қанып
Тау жарып аққан бұлақтан.

Медеуім сылаң қағады,
Тулаған селден арылып.
Қыздырып күннің қарауы,
Жол берді шыңым жарылып.

Таңданып кеткен талайлар,
Тамаша Медеу көркінен.

Сылдырлап бұлақ суы бал,
Көгілдір перде серпілген.

Тау аңғары жар қабақ,
Жағалай нулы қарағай.
Шыңырау, шыңы мұзбалақ
Күлімдеп маған қарады ай.

АЙБЫНДЫ ҮНДЕР ҰЛАСТЫ

Дауылдатты, әлем қақты дабылды
Жоқ!
Болмайды өшіруге жалынды.
Есті желдер Греция төрінен
Кек дабылы көкті шалды, қағылды.

Тулар, тулар көтерілді қолда нық
Ұлы мұхит соқты бүгін долданып
Дақ түсірме пәк денеге жауыздар
Таң алдында қарақшыдай ұрланып.

Тарт балтаңды! Кәрі жендет керілме!
Өлім көксеп қанға бөгіп елірме!
Дір қалтырап айбынды әлем алдында
Күнің таяу жауап берер сенің де!

Барша халық қаһарлы ұран шақырды
Елдің кегі оқтай борап атылды.
Жоқ!
Болмайды өшіруге жалынды
Асыл перзент Манолисті — батырды!

ЖҰМАҚ ДЕГЕН БОЛАДЫ ОСЫ

«...Егер жұмақ бар болса, осы болар!»
Зульфия.

Тамаша табиғаты Бурабайдың:
Сәулесі көлге сүңгіп туған айдың.
Сыңқылдап көк шатырда қыран құсы
Мөлдіреп мойыл көзі құралайдың.

Бетіңнен өбкеніңде жібек желі,
Көз тастап оқшау шыңға, ой өрледі.
«...Егер жұмақ бар болса, осы болар!»—
Дейді де,— өзбек қызы тебіренеді.

Құлпырған жасыл желек алқасынан,
Құбылып көк мұнары жартасынан,
Сандықтас оқшырая орын тепкен
Мөп-мөлдір айна көлдің ортасынан.

Таңданып өзбек бауыр тұрды қарап,
Күй мен ән алабына кетті тарап...
Жыр тасып Зүльфияның жүрегінен
Ақындық асқақ қиял қақты қанат.

Сыңсыған қалың жыныс, қалың орман,
Маужырап мәуелене нуға толған,
Ғажап-ау, Бурабайдың әсемдігі,
Сәбиттің романына өзек болған.

Жасарып, жайнаң қағып жазы-қысы,
Бурабай — жер еркесі, жер тотысы.
Көргенде «Оқжетпесті» ой жетектеп,
Шыңына қондырады қиял құсы.

Сәулесі көлге сүңгіп туған айдың,
Ғажап-ау, сұлулығы Бурабайдың.

Сайраны көңіліңді сергітеді,
Мөлдіреп мойыл көзі құралайдың.

Көк торғын желбіреген мұнар көші,
/Менің де көз алдымда тұрды елесі/.
Көркінен көз алдырмай, таң қалдырған
Әрине, жұмақ деген болады осы!

АХАЛ-ТЕКЕ ЗУЛАСЫН

Көк сағыммен жарысып,
Құйындата тулайды;
Ауыздықпен алысып,
Ахал-теке зулайды.

Орағытып алдынан,
Баса-көктеп құмайды.
Тіке жардан қарғыған
Ахал-теке зулайды.

Көлеңкелі дарақтың
Саясында салқындап.
Көксеңгірлі қабақтың,
Қиясында жарқылдап:

Түркмен — туған бауырым,
Шырқайды шыңда ғазалын.
Есімде, сонау ауыр күн,
Союн² тартқан азабын...

Әсем сазы сыңғырлап,
Күн күледі.

Атты таң.

Бесігінде былдырлап,
Қол созады Нурижан.

Бағбан ел, бақытты ел,
Ай астында шалқыған.
Балғын, балуан Мередтер
Жүзінде нұр балқыған.

¹ Ахал-теке — әлемге әйгілі жылқының аса жүйрік тұқымы. Әрі бұл жылқыны өсірген Түркмен елінің ата тегі.

² Союн — түркмен халқының ауыз әдебиетіндегі қаһарман қыз.

Кер аты «Көрұғлының»
Талқандаған Хункарды.
Хикая еттің сен, бүгін:
Зұлпұқар мен тұлпарды.

Ағайынбыз, дос елміз,
Құшағымыз қауышқан.
Түркмен, қазақ — қос елміз,
«Қостөбеде» табысқан.

Достық жыр мен ту алып,
Хош келіпсіз, бауырлар.
Құшақ жайып қуанып
Мейірленген ауыл бар.

Қос обалы қабақтың,
Қырқасында жарқылдап.
Көлеңкелі дарақтың
Салмалында салқындап.

Құйындата жарысып,
Шаң бората туласын.
Ауыздықпен алысып
Ахал-текең зуласын!

ӨМІРІМНІҢ ӨЗЕГІ

Нұрыңнан жұлдыз жарқырап,
Желкілдеп жасыл жапырақ,
Балбұлақ тасып, сарқырап,
Бөленді күйге атырап.

Тынысым кеңіп, дем алып,
Сайрандап кеттім шарқ ұра.
Шұғыла көктен таралып,
Бөбектер күнге талпына...

Білімнің кенін ақтардым,
Сусындап қанды құмарым.
Шалқыды көңіл, шаттандым.
Бойлады көкке шынарым.

Саясы самал желпіген,
Алқабы жайлау ел қонған.
Халқымның шырай, көркінен
Кеудесін керней нұр толған.

Жазылған алтын әріппен
Алуан мезгіл кезеңі.
Жарасқан жаңа тарихпен
Өмірдің мәңгі өзегі.

Еркіндеп елім нәр алып,
Тереңдеп жайған тамырын.
Қуаты бойға таралып,
Советтік Ұлы заңымның!

ТЫҢДАЙМЫЗ КРЕМЛЬДЕН ҒАЖАП ҮНДІ

Көгіңнің кілегейін түре білген,
Жауынгер отрядтар ілегінен:
Ғажап үн әлемді орай саңқылдады,
Нұр балқып салтанатты Кремльден.

Ғажап Ай, ғажап Күннің сағатынан
Бақыттың әр минутін ала туған,
Топ жарып, партияның бастауымен
Айбынды отрядтар жаратылған.

Халқымның қасиетті түлегінен,
Төгілген шаттық күйі жүрегінен,
Өңгерген Жерден табыс, Көктен олжа,—
Болаттай жұмысшы тап білегінен;

Бірігіп, берекелі қауымдастық,
Жол салып, нелер қия, тауыңды астық.
Әлемге шарықтаған ұраным бар:
Жолдастық, Бейбітшілік, Бауырластық!

Қаймықпай дауылыңнан, нөсеріңнен,
Мұхитта корабльді есе білген.
Қалтырап қара түнде қалбалақтап,
Жаңылған сұмпайы жау есебінен...

Лениннің мирасқоры, топтарынан
Жағылған коммунизм оттарынан,
Адамзат қиял көздеп, арман еткен
Ғажайып данышпан ой ақтарылған.

Арылтқан аспанымды түнегінен,
Лениннің мұрагері, түлегінен,
Тыңдаймыз саңқылдаған ғажап үнді.
Күн сайын Москвадан, Кремльден.

ӨМІР ЖЫРЫН ТЫҢДАҢЫЗ

Тастамаймын қаруды «жеңілдім» деп,
«Көтеруге қаруды еріндім» деп,
Мен тастаймын қолдағы қаруымды,
Таң шапағы — бақытты өмірім деп.
Мен тастаймын

қаруды балам үшін,
Достым Сәбит, Сәлидей анам
үшін.

Осылардың өмірі гүл-гүл жайнап,
Бейбіт өмір кірпішін қалау үшін.
Тыңдаңыздар!

Тастадым құралымды,
Жайдым, міне, құшақты,
ұранымды!

Тойтарамыз апаттың кесапатын,
Күлдіреміз балаңды, ұланыңды!
Мен күлемін.

Өмірге күліп тудым,
Келер күнді сездім де біліп тудым.
Махаббат, туысқандық, бауырмалдық
Қанатына жазылған біздің тудың.
Қанаттана Туменен жырлай

ұштым,
Жарқыратып күндей боп әлем үстін.
Алқалаған өмірдің аясында
Тыныштықтың сәулесі сені
құштым.

Өмір жырын тыңдаңыз!

Өмір жырын!

Қолға ұсталық жайнаған өмір гүлін!
Лениндік данышпандық, көрегендік,
Осы жолмен нұрлансын Айым,
Күнім!

ЖЫР КІТАБЫ ЖАЗЫЛАР

Сылаңдап, қолына алып алтын тарақ
Ай қызы тұрса-дағы бізге қарап.
Сұлудың ақ дидарын қызғанғандай
Әлдене күңгірт тартып, тұр тасалап.

Жылжып жыл айналғанда кіндігінен,
Жер мен көк қарағандай түндігінен,
Саялап самал соққан көлеңкесін
Жарқ етіп Зүһра қыз күлді білем...

Шоқатты, нүкте-нүкте, көлеңкелі,
Пердесін ашты, бізге ай кеңескелі.
Бұлдырап тізбек теңіз, сақина тау
Бұраңдап көз алдыма елестеді.

Жер шары тыным таппай тартты зырлап,
Тұңғыық кетті ашылып, бұрын жұмбақ.
Жіберіп ракетаны сәлемдестік
Ай жүзді Зүһрамды кетсе де ұрлап..

Шешусіз сырын ашып, қол алыстық,
Не зат бар тең келетін, одан ыстық.
Қақ жарып кеңістікті көктей өтіп,
Өңірден оза шауып, оралыстық.

Алаңсыз араладық алқаптарын,
Нүктелеп, сызып өтіп ай қатпарын.
Айдын, алаптарын сыр-сипатын
Біз шолдық, жол-жөнекей байқап бәрін.

Қиюлы кілтін тауып қиын жолдың,
Оралып орағытып айға қондым,
Таңырқап таң алдында тұрар еді
Өзі де елегізіп Ньютонның.

Жүк артып, сапар шектің айға да бір,
Ұшырып, жер бетінен беріп әмір.
Қайда жүр?

Өлді ме, әлде?

Жоғалды ма?

Мүйізді көк өгіздер, қайта тәңір?
Ежелден білсек-тағы айдың барын
Кім шешті бізден басқа ай жұмбағын?
«Советтік Державаға сәлем!»— деген,
Естідік Айдың берген сигналын.

Табылар талай-талай сырлар әлі,
Ашылар ай алқабы, айдың таңы.
Ең тұңғыш адамзаттың тарихында:
Жазылар ай дастаны.

Жыр кітабы.

ҰРПАҒЫМЫЗ МАРКСТЫҢ

Лондон.

Сент-Мартинс-Холла залы,
Дауысы ұлы адамның жаңғырады:
Ту болып көтерілді әрбір сөзі,
Буржуйдың жарылғандай жүрек қабы.

Әлемде жұмысшы тап құлақ салып,
Күшті ұран қара түнді кетті жарып.
Оятып әр қиырдан езілгенді,
Кезеді қызыл елес күнді шалып.

Ұрандап:

Коммунизм күн шуағын,
Жиһанда жайнатуға бақыт таңын.
Биік шың ірге тасын өзі қалап
Бірлескен жұмысшы тап ынтымағын.

Саяси есуастар, талай ағым:
Қоғамның көзі көрмей даму заңын.
Құрғақ сөз, бос қиялды сандырақтап,
Өзінше көтермек боп «шаңырағын».

Әрине, шулады олар, туды тартыс,
Болса да нелер асу, нелер айтыс;
Қайырып, топшысынан қағып түсті
Қырандай дауылдатып Карл Маркс!

Азаттық, бостандықтың туын ұстап,
Бақыттың сәулесіне жолын нұсқап,
Әлемде езілгендер ұрандасты,
Болса да қиын кезең нелер қыспақ...

Дабылдап жұмысшы тап мұрадынан,
Ұласқан Октябрьдің ұранынан.

Кең байтақ Россияға нұр төгілді,
Сарқылмас коммунизм бұлағынан.

Данышпан Карл Маркс, Энгельстің
Ілімі, қағидасы — толқын күштің;
Мұраты, идеалы адамзаттың,
Көтерген жеңіс туы Ильичтің.

Жұмысшы табы болып туғалы біз,
Ежелден ер келбетті, тұлғалымыз.
Жиһанға шұғыла боп шашыраған,
Жол сілтер, лаулап жанған шырағымыз.

Ойрандап обырлықты жылдар өтті,
Найзағай жарқылдады, дүрілдетті...
Қандырып мұхитының мөлдіріне
Әлемге марксизм нұрын төкті.

Даусы ұлы көсем жаңғырады:
Буржуйдың жарылғандай жүрек қабы
Қаланған ірге тасы жүз жыл бұрын,
Лондонда.

Сент-Мартинс-Холла залы.

Сол залдан

Әлем бойлап үн тарады.

Сол залдан таң атты да,

күн қарады.

Құлдықтан қамыт киіп езілгендер

Құмартты қайта-қайта тыңдағалы...

Сол күннен қызыл шапақ сәулеленіп,
Сол үнмен жалындатып, басып көрік.
Орнатып жаңа дүние салтанатын,
Атойлап, арпалыста шықтық жеңіп.

Тынған жоқ содан бері ұранымыз...
Жеңімпаз ленинизм құралымыз.
Қырандай сұрапылда қанаттанған,
Маркстің ұрпағымыз — ұланымыз!

ТОҚСАН ТАРАУ ТОҒЫСҚАН

Орыстың ұлы мысалшысы
Иван Андреевич Крыловқа.

Өткенін елестетіп бір-бір санап,
Айнаға қарсы алдында тұрсақ қарап:
Құлақты тұндырады у-шуы мол
Жаңғырып, сағым құшқан орманды
алап.

Күйкентай шықылықтап тышқан аңдып
Құладың қалбаң қағып, жанамалап...

Қанды ауыз қасқыр-дағы араны ашқан,
Бас салып ала қойға араласқан.
Қу түлкі тау-жырадан қылаң етіп.
Жем тапса олжасына, ала қашқан.
Беймаза, кей мақұлық асыр салып,
Кейбірі жын бұрқылдап, көбік шашқан.
Сауысқан өсек тасып, шошаңдаған.
Ғайбатты өтірікке қосарлаған.

Ойда ұры,
Қырда бөрі,
Орманда аю
Бытырап, түзде басын қосалмаған.
Аңдысқан, алып соғып алқымдауға,
Тал түсте бірін-бірі қоса алдаған.
Өгіздің мүйізіне қонып алып,
Көк шыбын үймелеген ызың қағып...

Күшіген өлексе аңдып қодияды,
Базданған арам нәжіс мұрын жарып.
Есуас нелер долаң, дүлейлер жүр
Орманның ортасында асыр салып.

Жапалақ жар басында жалбаңдағи,
Жарбиып қолапайсыз қалбаңдаған.
Су жүрек, зымыраған байғұс қоян
Із тастап жолы бар ма шарланбаған...
Көр қазып таң алдында шүйі бөрі
Жалаңдап, кебін жыртып, жалмаңдаған.

Аспайтын өз құлқыны пайдасынан,
Арамы, ар аттаған айласынан.
Салқы ауыз, шеге тісті кәрі төбет,
Қансырап Крыловтың найзасынан.
Қалған жоқ біреуі де көзге ілінбей
Көрініп мысалшының айнасынан.

Сайратып бір мезетте сандуғашты,
Құйылтып күй сандықтың кілтін ашты.
Маңайын мамырлатып, маужыратып,
Балқытып идіргендей қара тасты.
Бұрқылдап, бұлақ тасып кернеген күй
Шалқар күн шұғласына араласты.

Өткізген көз алдынан бір-бір санап,
Суретке дәл түсірген тұрсақ қарап:
Тоғысып, түйіндесіп мысал жатыр,
Қиыннан қиыстырған шебер қалап.
Сөзі ойлы;

өзі жұмбақ Крыловтың
Тоқсан жол мысалынан кетті тарап.

Ол сүйген өз Отанын, туған елін
Ол сүйген ұлы орысты,
Ресей жерін.

Ардақтап кереметті кең даласын,
Тоғайын, қара орманын, айдын келін.
Өрдайым мысалынан мысал алып
Сөзіне астарлаған ұлы Ленин.

Аңғартып, ардақ тұтып атам Абай,
Мысалдан кірпіш қалап, соқты сарай.
Қазақтың кең даласын аралатты,
Атқанда қызыл шапақ алтын арай.
Кейінгі ұрпағына үлгі ұсынды,
Мысалдың бір шумағын мыңға балай...

Ұққандар үлгі, бәһра ала білген
Талғаусыз, түсінер ме шала білген?
Көруге өн-бойымды, әлпетімді,
Өзім де сол айнаға қарадым, мен.
Дағына, мән-сырына ой жүгіртіп,
Жаттадым құмарлана бала күннен.

Өткенді елестете бір-бір санап,
Айнаға қарсы алдыңда тұрсаң қарап:
«Қызына айтып, келінде тыңдатқандай»
Жұмбақтап, іліп-қағып, жанамалап
Салмақты ой;

Сан тараулы саласынан
Тоқсан жол шар-тарапқа жатыр
тарап...

ЖАМБЫЛҒА

Сусындап қандым жырыңнан,
Суарып көздің жанарын.
Сарқылмас теңіз сырыңнан
Гауһәріңді аламын.
Сайрандап кездің бақшалы
Алатаудың алабын,
Жарқылдап думан бастадың,
Жырыңнан сарай қаладың.
Жүрекпен сүйіп еліңді,
Жұрт мейірін қандырдың.
Алғанша ақтық деміңді,
Асылын сөздің қалдырдың.
«Тобына жаудың сал қырғын!»—
Деп, майданға бастадың.
Дабылын қаға Жамбылдың
Соңыңнан ерді жастарың.
Бақытты заман жыршысы,
Сайраған сәнді сарайда.
Дабыл қаққан үншісі,
Жайраңдап алтын арайда.
Нақылың қалды ұрпаққа,
«Өлді» деп, сені санай ма?
Домбыраң үні құлақта,
Естілер әлі талайға?

Іздедің. Таптың түйінін,
Жасырған жердің жұмбағын.
Қолыңмен қалай қиюын,
Баянның астық шыңдарын.

Аударып алқап қыртысын,
Сандығын аштың қойманың.
Еліңнің дәулер, мүлкі үшін
Тереңнен толқып ойладың.

Кең жапан жатқан сарылып,
Жасарып, жайнап болды кент.
Қиыннан қисын табылып,
Шешілді жұмбақ элемент.

Ғылымның басқан өріне,
Азаматты мақтайық.
Қадірменді еліне
Президент Сәтбаев!

ҚАРҚАРА — ШАЛКӨДЕ

Құзды қатпар шыңының,
Мұздан өріп бұрымын,
Сән жарасқан алқаңа,
Салқын, самал алабы,
Гүлден үкі тағады,
Асы жайлау Қарқара.
Шыңды, шалқар Шалкөде,
Сияды жырға, әнге де,
Бетеге белден оралып.
Шыңда бүркіт ұялы,
Иді басын қияғы
Таң құрайы бұралып.
Елге қоныс, ер құты,
Төскейінде Мыңжылқы,
Тау тағысы секірген
Бірге оянып таңынан
Бүгін туған бағылан
Таң сәріден жетілген,
Сазды, Қолтық, Батырша,
Таң көкегі шақырса
Ну сағымы бөлеген.
Хантәңірі мұз бүркіп,
Қара құйрық құзда үркіп,
Жер тағысы көреген...
Жылқы жайған отарға,
Қойын «шәйлап!»— шопан да,
Жүзі нарттай албыртқан.
Шаншып құлақ құлан да,
Ақ жағалы қыран да,
Бел-бөктерді жаңғыртқан.
Таңнан-таңға ұласып,
Тау тарланы қыр асып,
«Пыстақтайды!..» Құсбек қарт.

Аспан шалып үйірген,
Ауық-ауық түйілген,
Шатқал, шағыл, тау — мұзарт.
Мұз көрпелі Айғай тас,
Қар жамылғы аралас,
Мойнын бұрып қарады.
Шытырманды шыңынан
Шалқар сайран бір думан
Шалкөденің алабы
Алыста.
Әлдеқайдағы,
Желкілдеген айдары,
Жерге желек шашылған.
Құз-қияның төбесін,
Көз жіберсең көресің:
Ереуіл төбе басынан.
Ереуіл төбе — ер төбе,
Сай-саласы кең төбе,
Мұнда — ерлер сайысқан,
Ерлер, ерлер ер қосын,
Оққа төсеп кеудесін
Найза, қылыш мәйісқан.
Мұнда — мерген жауды атып,
Оқ нәсерін заулатып,
Жұрт жиылған алқана.
Сылаң қаққан сағым бел,
Қонысы кең, жомарт жер
Бөктерінде Қарқара.
Қыста қыспай көсіліп,
Жазда жайнап, есіліп,
Көзде көркі көлеңдеп.
Қойнауында маздатып,
Көктемде қой қоздатып,
Еңсереді ел еңбек.

Өзім білген елімнің,
Өзім көрген жерімнің
Шұрайлысы, маңғазы.
Жыр ұқпайтын ел емес,
Саған берсем көп емес,
Өлеңімнен байғазы.
Шартарапты Жетісу,
Орман-тоғай, қалың ну,
Саған сиып тұрғандай,
Атырабың малға бай,
Ақ дидарың айнадай
Қара көзге тұнғандай;
Асуыңнан өткенде,
Бөктеріңе жеткенде
Кездесіп-ең маған да.
Сонда жырды тыңдағам,
Сонда жырды шыңдағам
Сыйлық етіп саған да.
Құмар болып көруге,
Арнап сәлем беруге
Аттанғамын Арқадан.
Хантөңірі мұз түлеп,
«Қойнауында құз түлеп,
Құшақ жайған Қарқарам.
Белге біткен шырмауық,
Мөлдіріңнен бір қанып,
Тұз-дәміңді татқамын.
Тау сағасын жағалап,
Аңғаз сайын аралап,
Аңғарыңда жатқамын.
Желпілдеген көк мұнар,
Шашын жайып шоқ-шынар,
Шымылдығын ысырып.
Құйындата құлжа үркіп,
Саңқылдаса бір бүркіт,

Балапанын ұшырып.
Жасыл мұзарт Жалаңаш,
Тал-қайыңды аралас.
Көк шымылдық белеңнен
Төсін бөлеп елеске,
Асыр салып белесте,
Құйын ойнап Кегеннен.
Шеңгел, шытыр, шырғанақ,
Сыбырлақ жел сырғанап,
Дидарыңды өбеді,
Ақ думаны алқабың,
Мойыл көзді арқарың
Жартасыңа шөгеді.
Ереуіл төбе — ер төбе,
Ер аттанған кең төбе
Құлпырады сәндене.
Бетегелі Қарқара
Көк мұздағын айқара
Асуын асқан Шалкөде!..

ТАТАР ҚЫЗЫ РАШИДА

Даусы қандай сайраған,
Алыстан орап қайырған.
Калфагі інжу жайнаған
Шебер қол шегіп, майырған...

Мандалин қолда сыңғырлап
Тартылды, саусақ өрледі.
Сайраған әнші бұлбұл-нақ,
Жарқылдап «белдік» белдігі.

Өнері, тек емес ән,
Дәрігер екен шипалы.
Талайға кұйып дәрі, қан
Шипалы қолмен сипады.

Әдепті мінез құлқына
Отырдым біраз таңданып.
Бауырым татар ұлтынан
Жарқылдап туған ән салып.

«Кірпігінен гүл тамған»,
Калфагі інжу жайнаған.
Құлпыра ұшып гүл, таңның
Сандуғашы сайраған.

Тыңдадым ықылас көңілмен,
Тыңдадым ғажап «Аққуды».
Сыңғырлап кетті мандалин,
Сызылта тартты «Гәккүді».

Жүз құбылтып сайраған,
Тартылды күй, тәтті жыр.
Інжу калфак жайнаған
Көз алдымда әлі тұр...

ТОҚАЙ — ҚАРАБА ПЫҚТА

Сағынып сәлем беруге
Келді де жомарт халыққа
Тоқай бүгін көңілді,
Тоқай — Қарабалықта.

— Шалқар көл, байтақ даланың,
Жұтайын таза ауасын.
Өкпеде шемен жараның,
Табармын бәлкім дауасын.

Қымыздан ішсем сауығып
Кетем бе, деген үміт қой...
Жүдеген арып, ауырып,
Қажыған шаршап тұла бой.

Көрді де қазақ ауылын,
Тулаған жүрек толғанды
Соқтырып өлең дауылын.
Қаламын Тоқай қолға алды:

Бұл — дала... бұл — «Уаллаһи!»
Нәсерлей соқты ғажәп жыр...
Құйылды қымыз. Тігілді үй.
Пүліштей жайнап кетті қыр.

Келді, — деп, — ақын Қазаннан, —
Қуанып қалды жігіттер.
Домбыра шертті,
Айтылды ән, —
Аралап елді кетті жел...
Жаңғыртты Тоқай жырлары
Даласын Қарабалықтың.
Тоқай да әнін тыңдады

Сағынып келген халықтың.
Біледі Тоқай, біледі
Бір күні таңның атарын.
Қуана қарап күледі
Қазақтың «Алтыбақанын».
Сырқаты оның меңдепті,
Шипасы тимей қымыздың,
«Сынды да қылыш...» ол кетті,
Досымыз еді ол біздің...
Тоқай гүлі солмайды
Мәңгі есінде халықтың,
Хикаяны толғайды
Қарттары Қарабалақтың.

БІЗДІҢ МҰХАҢ

Қуаты асқақ, ойы кең,
Аямай ақыл досынан,
Алаңсыз адал кеюмен
Дұшпанынан шошынған.
Оқытуға жастарды,
Үйретуге ұлдарды,
Өрлеуге биік асқарды
Өрлетуге шыңдарды,—
Үйреткен ұстаз Мұхаңа
Мақтанам қазақ ұлы боп,
Төгілем Абай жыры боп,
Қаңтарда қырау шалдырмай
Қыранның қайсар дүрі боп,
Шыңғыстың мұзарт шыңы боп,
Мұхаңа бауыр, іні боп
Жетпіске толған жасында,
Жырлаймын соның бірі боп!

ДАБЫЛ ҚАҚТЫ ДАЛАДА

Ыбырай Алтынсаринге.

Шаңдатып асау тұлпардай,
Орынбор, Торғай арасын.
Аспанға шырқап сұңқардай,
Жаңғыртты қазақ даласын.

Қанатын қақты көгімде,
Кілегей бұлттың қақ жарып.
Жаңғырды үні елімде
Дабылын соғып, жар салып.

Тебіренді кең дала,
Білімнің ашты бұлағын.
Теңселтіп тыңды, өрді ала,—
Жайқалтты жасыл құрағын.

Серпілтіп тұман елесін,
Сілкіндірді алабын.
Айтты да ақыл, кеңесін,
Үйретті үлгі сабағын.

Жетілмей санам, ақылым,
Тұрпайы болып тұрған шақ.
Сусындап онан оқыдым,
Теңіздей терең «Мәктубат...»

Кемеңгер бабам, мен — балаң
Фибрат алған өзіңнен
Өмірге дәйім қолданам
Сан тараулы сөзіңнен.

Халықтың болып қамқоры,
Парасат көзбен қарадың.

Сайрап жатыр әр жолы,
Өзің жүрген даланың.
Дүрілдеп кетті жаңғырып,
Жайнады Торғай көктемі.
Алыстан ұстаз алдырып,
Әлі тұр ашқан мектебі.

Жетілдірдің, жеткіздің,
Жетелеп елдің бөбегін.
Алдыңда сыннан өткіздің
Қараңғы қазақ өренін...

Шұғыла шашты жарқылдап
Арманың өзің көксеген
Талайлар ұшты саңқылдап,
Ырғыз, Жайық, Көкшеден.

Алатау тұр күлімдеп,
Аясында балқыды ай.
Құлпырып кетті дүрілдеп,
Орал, Шымкент, Қостанай.

Тұңғыық бұлтты қақ жарып,
Ғылымның аштың бұлағын.
Далама өсті жайқалып,
Өзің еккен шынарың.

Қанатын күнге шалдырмай,
Тұңғыш ұшқан таң құсын;
Нәсерлеп жауған жаңбырдай,
Айтады қазақ алғысын.

Немересін құшақтап,
Кемеңгер туған тұлға екен.
Бізді де солай құшаққа-ап,
Маңдайдан сүйді Ыбекең!

САҒАН БЕРГЕН СӘУКЕЛЕМ

Сақанға

Атбасарда, «Тар қамалда»,
Қол ұстасып, танысқан.
Зарлы үнмен, балды тілмен
Сүйіп ләззат алысқан.
Менің сәнім, күй мен әнім.
Саған берген сәукелем.
Жазып, сызып, маржан тізіп
Тағы-тағы не берем?!
Ыстық көңіл. Қызықты өмір
Құшағына кірейін.
Келші жарым. менің жаным,
Ай жүзіңнен өбейін.
Саған айтқан осы сырым,
Тағы-тағы не берем?!
Сырым, шыным, осы жырым
Саған берген сәукелем!

САҢҒЫЛ АТА СӨЙЛЕЙДІ

Мырзашөл ауданында тұратын Саңғыл ата Базарбаев пен Нарбұби шешей қосылғанына 75 жыл толған гауһар тойын тойлап өтті.

Саңғыл — ата, 97-де, Нарбұби қазір 90-ға келеді.

Газеттен.

Өн шырқалған, жайнаған,
Әдемі күй, сәнді үй.
Жүзінде нұр ойнаған,
Саңғыл ата, Нарбұби.

Жұрт жиылған, той-топыр,
Сауығы мол тамаша.
Ата, ана төрде отыр,
Жайраңдайды балаша.

Отыз емес, қырық емес,
Тоқсан оңай жас па екен.
Осы жаста бір егес
Болмағаны рас па екен?

Тойдағы жұрт сөз беріп,
Күй кернеді саңқылдап,
Сейлейтін бір кез келіп,
Сөйледі ата жарқылдап:

Өтті күндер, өтті елес,
Біз осылай... өтерміз...
Болған емес бір егес,
Қосылғалы екеуміз.

Жел сөдегей, жер өгей
Болған күнді көргеміз...

Өткелді өтіп телегей...
Осы жасқа келгенбіз.

Өссін ұрпақ, немере,
Ел сарайын қалассын.
Біздей болсын шөбере,
Біздей тату жарассын!

...Күй шырқалды, жайнады
Құлпырды әсем сәнді үй.
Әзілдесті, тойлады
Саңғыл ата, Нарбұби.

ЧУВАШИЯ

Еділдің бойы бұйра тал,
Кемемен қалқып келеміз,
Көңілде күйлі толқын бар,
Жүзеді жылжып кемеміз.
Еділ — ана, мен — бала,
Жаяды ана құшағын.
Еркелене, толғана,
Сүйеді беттен ну сағым.
Шомылған бабам Еділге,
Толқынымен жарысып,
Кеудемді кернеп, мені де,
Жырым мен ойым алысып...
Тоқтады кеме:

Біз түстік,
Жағасына Еділдің,
Алқызыл, күрең гүл құштық,
Гүл шоғына көмілдім.
Пиди аван¹,
Пиди аван!
Деп, Лариса күледі.
Жан жадырап,
жайнаған
Самалды, жаз күні еді.
Чебоксарға жөнелдік,
Чувашия елінде
Мол қызыққа кенелдік.
Авани, аван порназа²
Жолықсаң айтар сөздері,
Жүрегі жылы, жан таза,

«Өте жақсы» — Чуваш тілінде.
Жақсысыз ба, жақсы тұрасыз ба?

Қандай жарқын жүздері.
Еділдің бойы бұйра тал,
Бөленген нұрға белесі.
Чувашта шаттық толқын бар,
Жүзеді жойқын кемесі.

ИПТӘШЛӘР

Бала күннен сүйдим сені,
Қазанымды, еліңді.
Сүйдим сені — татар елі,
Сүйдим анам Еділді.

Жүрегіме тоқығамын,
Насиридің ғибратын.
Әлі есімде оқығаным
«Жүләсәсін», «Желді атын...»

Жас кезімнен оқығамын,
Ұлы Тоқай жырларын.
Хикаясын, романдарын,—
Ғалимжанның сырларын...

Қайта-қайта оқып, жаттап
Әрбір сөзін: «Таң алдын».
Көңіліме алдым сақтап
«Ақчарлағын» Камалдың.

Даламызда шырқап жырын,
Менің досым — Қавидің.
«Жазғы желдер» ашып гүлін
Төрінде тұр әр үйдің.

«Келешекке жазып хатын»—
Қолмен қалап әр тасты,
Әрі жалын, әрі батыл,
Сүйдім бунтар Тақташты.

Даңқы кеткен әлемді алып,
Мұса! — деп, мен мақтанам.
Жүрегіме от тұтанып,
Күнде — жырын ақтарам.

Сахнамызды безендірген,
Тинчуриннің —«Зәңгәр шәл»
Ерте кеткен бұл өмірден,
О, дариға,—«Бигрәк жәл!»

«Орақшы қыз»,—«Ғалиябану»,
Біздің елде жаңғырды.
Шырқағанда талай ару,
Аралады сан-қырды...

Бауырларға жазсам өлең,
Құшағым бар кең тастар.
Құшақ жайып, сәлем берем —
Құрметпенен иптәшләр!

ЛИЧЖИ¹

Бәйтерек жасы бір мың жыл,
Береді личжи алмасын.
Аромат аңқып, нарттай гүл,
Құлпырды сұлу барғасын...

Үзеді алма сұлу қыз,
Майыса саусақ сүйріктей.
Сұлу қыз еркем, алманы үз,
Бәйтерек тұрмас илікпей.

Сыңқылдап сұлу күледі,
Желбіреп желмен желегі.
Бәйтерек алма береді,
Шөпілдеп толды шелегі.

¹ Личжи — үлкендігі көгершін жұмыртқасындай тәтті-мыс алма тәрізді.

ӨНЕГЕҢ ОРТАҚ

Академик Нәйла Базановаға

Қолға алып отырғанда қаламымды;
Жырлауға жаңа жырды. Жаңа күнді.
Сап-етіп, сонда Нәйла түсті есіме,
Ойландым. Қандай сөзді табарымды?..

Жылдардың жетсе жазы. Өтсе күзі.
Қалдырып үлгі-өнеге басқан ізі.
Екі сөз: Ана, ұстаз — бір тоғысып,
Туса екен бәрі сендей қазақ қызы.

Елімнің ардақ қызы, қымбаттысы.
Ақ жарқын, кішіпейіл, қымбат кісі.
Жүйрік ой, парасатты жомарт жүрек,
Затына аты лайық сымбаттысы.

Еліңе, өзіңе де сенімді едің.
Шытырман қиындыққа жеңілмедің.
Биікке, шың-қияға қанат қағып,
Құлаштап, өрлей тартып, ерінбедің...

Мерейлі, мерекелі таңға жеттің.
Мейірбан ұстазы боп жас әулеттің.
Отырдың Кремльдің нұрлы үйінде,
Советтік Ұлы жиын парламенттің.

Ғылымның алуан асу тарауының
Шешуге жұмбақтарын, жаңалығын,
Өткізіп ұзақ түнді, таңды атырып,
Аймалап асыл қызын қарады күн.

Қоршаған табиғаттың өмірін де,
Дамуын, өркендеуін, өнуін де,

Тылсымды жаратылыс жұмбақ сыры,
Байқалған Нәйланың көруінде...

Шуақтап мейірбандық арайынан,
Үлгі алды сенен ұстаз,— талай ұлан
«Апа!»— деп шәкірттерін ардақтайды,
Ғылымның түлеп ұшқан сарайынан.

Әлемнің араладың шартарабын,
Арманын аналардың арқаладың.
Саңқылдап тұғырыңда, ел төрінде,
Жаңғырып Алатауда, арқадағы үн.

Ұштасып Ана деген атағыңа,
Жол шегіп бейбітшілік сапарына
Адалдық, адамшылық күйін шырқап,
Сен тұрдың алғы саптың қатарында.

Үйретіп шәкірттерін — ғалымдарын,
Қарсы алып, қуанышпен атқан таңын,
Жол сызып, ертеңгіге ой жіберіп,
Көремін: Нәйламыздың отырғанын.

Қолға алып тебіренге қаламымды,
Ойланып отырғанда жазарымды
Елімнің аяулысы, қарындасым,
Арнадым бір өзіңе жаңа жырды!

АҚ ҚАНАТ

(Профессор Хадиша Мырзалиеваға)

«Хұлла киген періштені...» көрмедім.
Иланыңыз өзім оған сенбедім.
Жүгендеген асау желін көктің де,
Жердің қызы,— елдің қызы сенгенмін.
Арқа қызы аспанда ай боп көрінген.
Қырғыз қызы тауда тұлпар тебінген,
Сырдың қызы сылаң қағып еңбекпен
Жаралғандай көктеменің желінен...
Толып жатыр бізде қыздар мақтарлық.
Сол қыздарға жыр сандығын ақтардық
Ойы шалқар, білімі мол, сабырлы
Қызды көрсек «па, шіркін!» деп мақтадық.
Туып, өскен Сыр сағасын жағалап,
Көкжиденің көкше талын паналап.
Терең шалқар таңізінен білімнің
Сусындаған ақ қанатын сабалап,—
Ақ қанатты Хадишаны көремін,
Қарындасқа арналды бұл өлеңім.
Ақ халатпен тұрғандайсың алдымда,
Ел қызының емші қолын өбемін.
Ақ тұйғындай қанат қағып, сәмпылдап,
Сен кіргенде палатаға саңқылдап,
Көне дерттен, сүле аурудан арылып,
Талай сырқат сауығады, жарқылдап.
«Кереметтің» өзің шешіп жұмбағын,
Өкпе сырын, жүрек қылын тыңдадың.
Ақ қанатты, ақ халатты Хадиша,
Мақтан етәр елің сендей қыздарын.
Өміріңнің белестері бір дастан,
Тауға өрмелеп, өрден өрлеп, шың асқан.
Әлі талай ғажайыптар алдында,
Өрлей берші, өрлей берші тынбастан.

«АШЫЛДЫ КӨЗІМ...»

«Менің көзімнің көруіне себеп болған совет дәрігерлеріне қандай алғыс айтуымды біле алмай отырмын... Шынында, қандайлық алғыс айтсам да, тіпті, сөз таба алатын емеспін».

Сириялық жас музыкант
Маан Дандашидің сөзінен .

I

Анадан соқыр болып туды Маан,
Сәулені бір көре алмай жарқылдаған.
Сандалып Сирияны жүрді кезіп,
«Туғаны осы екен,— деп,— ақыр заман...»

Қорғанып қимылдата көз жанарын,
Бар арман: «көрем бе?»— деп, жейді
жанын —
Шыққан күн, атқан таңды, қызыл гүлді,
Сайраған әсем бақша бұлбұлдарын.

Толғанып, қолына ала музыкасын,
Зар — күйдің музыкада мұңы басым.
Майталман саусағынан күй төгілген
Асқақтап жыр жырласын, ән шырқасын.

«Тамаша бір дәрігер Бейруттағы,—
Жансызға — жан бітіріп... жан салады»—
Дегенге, іздеп келді жас музыкант
Көзсізді кезбе қылған үміт тағы.

Оливар — Америка дәрігері,
Қарады соқыр көзді әрі-бері.
«Көзіңнен күдеріңді үз... көре алмайсың»—
Деді де, қырсыға бір қол сілтеді.

Үзілді күдері де үміті оның,
Сандалды жоғалтқандай жүрер жолын.
«Туғаны қаран күннің осы болды»,
Қармалап қараңғыда екі қолын.

II

...Сәт түсіп, Москваға сапар шекті,
Күй тасып музыкасы безілдетті.
Жеткенде астананың алаңына,
Сезбеді ол, қайғы-мұңы қайда кетті!?

Мейірлі Москваның дәрігері,
Маанды қоршап алды... әзірледі.
Түңілген тұңғиықтай тума соқыр,
Жарқ етті!
Көрді көзі дүниені.

Қосылып музыкаға асқақты әні,
Шықты күн, құлпырды гүл, атты таңы.
Талпынған сәбидейін анасына
Еркелеп дәрігерді құшақтады.

«Болайын мен садаға өнеріңнен.
Бұл күйді аспандата төгемін мен,
Арман жоқ. Алдым жарық. Ашылды көз,
Алаңсыз Москваға келемін мен!

Әлемнің көрдім, міне астанасын,—
Жолыма жұлдыз жаққан бас қаласын.
Көзді ашып, жанарыма жарық берген,
Жарқылдап енді өмірім басталасың.

Қырсыққан Америка Оливары,
Жұрдай боп сыпырылған ұят-ары.

Барғанда Сирияға не айтар екен?
Арсыздық ашылғанда сандырағы.

Ұмытпан, уа, Москва, мейіріңді,
Меймандос, жарқылдаған бейіліңді,
Таңғалып тамашаға таңырқадым,
Қиынның сырын тапқан зейініңді.

Ұмытпан, жұлдыз жаққан жарығыңды,
Ұмытпан, сенде өткізген сауығымды.
Бетімнен сүйді-дағы ескен желің,
Көзімде Москваның таңы күлді...

Көп сәлем, келелі елдің адамына!
Көп сәлем, жасы тұрғы жараныңа!
Көр көзді көре алмайтын соқыр емен,
Жасаңдар, жарастықты заманыңа!..»

III

Музыка күйді төге дүрілдетті:
Сарыны аралады жерді, көкті,
Нұр жайнап жанарынан жас музыкант,
Жарқылдап Сирияға келіп жетті...

ЕСЕДІ КӨКТЕМ ЖЕЛІНДЕЙ

Кави Нәжмиге

Көктем желі ескенде,
Жаның күлді бауырым.
Керуендей көшкенде
Көрдің қазақ ауылын.

Араладың ауылды,
Жырын ұқтың.
 Өн салдың.
Аласапыран, дауылды
Осы ауылда қарсы алдың.

Есіңде сені сақтайды,
Өзің көрген ауылың,
Жырларыңды жаттайды,
Туғаның
 Қазақ, бауырың.

«Айырдым»,— деме,—«тағдыр»,
Тосырайма шың-дағы.
Өтер күндер,
 Өтсін жыл,
Кави — жырлап тұр, әлі!..

«ҚЫЛЫШТАН ҚИҒЫР,
НАЙЗАДАН ӨТКІР»

Азияның белдеуін
Шеңберлей иіп,
шегендеп.
Африканың көлбеуін
Тоғыстыра, көгендеп,—

Сылдырын қақты бұлақтар,
Саңқылдап кетті алуан ой.
Жайқалып гүлдер, құрақтар
Құйқылжып өтті қызық той.

Дөңгелек үстел.
Ықылас.
Жаюлы жомарт дастарқан.
Төс қалтада қарындаш.
Тартылған керней. Дабылды ән.

Сусылдап қалам жорғалап,
Сыртылдап қағаз жазылды.
Сырларын бүкпей қорғалап,
Шырқалды дауыс — саз үнді.

Ташкенттің түрі құбылып,
Құлпыра сайрап, сән кірді.
Сарайдан перде түріліп,
Жаңғырды әлем.
Таң күлді.

Мерейлі жандар көрісіп,
Көтере күлді кең залды.
Жол жөнін сұрай білісіп,
Ақтарды жұмбақ арманды.

«Қарындаш — қиғыр қылыштан,
Қаламдар — өткір найзадан.
Көгершіндер көк құшқан
Бейбіт өмір жайнаған!»—

Ғажайып, терең теңеуді
Теңіздей тербеп селдетті.
Қалқиған құрап селеуді,
Құмдардан қуып, жел кетті.

Қисынын тапқан қаламның,
Талқандап «сахра тамұғын...»
Көркіне құмар жаранның,
Келбетін көрдім. Таныдым.

Шынайы, жылы жүрекке,
Жанымдай құмар іңкәрмін.
Ғажайып ұлы тілекке,
Ұласты үні Мұхтардың.

Қаламдар қолда қаруы,
Қалтада толған қарындаш.
Жүректе жырдың жалыны,
Жарқылдай күлді бауырлас.

Жаюлы құшақ, шырайлы
Көңілден шалқи күлейік.
Достықтың таңы арайлы,
Кездесе, тағы жүрейік!

СӘЛЕМ, САҒАН!

Бағдат, Басар атыңа мен қанықпын,
Мен — ұлымын, сені сүйген халықтың.
Бала күннен:
«Мысыр, Бағдат, Шам, Басар...»
Деген әнге шырқата бір салыппын.

Тигра, Ефрат өзендері жылжыды,
Жағасында құрма, миуа, інжірі.
Желің азынап, түйең боздап, қырсыққан
Бәдауиге қырын қарап күн нұры.

Көшіп жүрдің жерге тимей табаның.
Теріс ақты Шатт-эль-ғараб каналың.
Жалбарынып, амалсыздан жалтақтап,
Жалынышты жаутаң көзбен қарадың.

Ирак едің
Қирап еді мұнараң,
Феллахыңды әлде кімдер сабаған.
Елінде құт сабасынан шайқалып,
Жерінде жұт желі сарнап жалаған.

Қолға түспей өзің соққан қылышың
Шалқып жатқан мөлдір мұнай ырысың.
Уысында бандалардың, найсаптың,
Тұншықтың сен, тарылды тым тынысың.
Ғажап, бүгін, Ефраттың толқыны!
Шаттық хабар — дүйім елдің толқуы!
Көз алдына елестейді ақынның
Қуыс іздеп Нұри Саид жортуы...
Құтты болсын!
Құтты болсын, қадамың!

Жарқылдасын, жайнаң қағып алабың.
Өзің татып жемісіңнің ләззәтін,
Еркіндеп жүз, Тиhrаның тарауын.

Жатсын олар өзі қазған құдыққа,
Түссін олар өзі салған құрыққа,
Осы жолдан бір адым да шегінбе
Енді ізіңді Ирак елі суытпа!

Неше жылдар...
Қам көңілді тарыққан
Араб елін;
Шын жүректен жаны ұққан.
Салтанатты елдігіңе тілектес
Сәлем саған!
Сені сүйген халықтан!

АШЫЛДЫ ТАШКЕНТ ҚАҚПАСЫ

Мөлтілдеп жүзім, шапталы,
Кең майдан, баулы — гүлстан.
Дарбаза.—

Алтын қақпалы,
Күтеді мейман Шығыстан.

Ержүрек араб шалмалы,
Басады алшақ қадамын.
Ауған, үнді саңлағы,
Шираздың жұтқан шарабын.

Ираннан, Фарсы елінен,
Алуан жүйрік, сұңғыла.
Мінбәрдің сөйлеп төрінен
Достықты шырқап жыр қыла.

Ақыл-ой, сана, пікірдің
Бұлағы тасып, тоғысқан,
Мен-дағы көптен күтіндім,
Күтеді Ташкент — Гүлстан.

Келеді, әне:

Қатарда,
Тілектес елдің боздағы.
Шығыпты ғажап сапарға,
Мейірбан қолын созғалы...

Мұхиттан, таудан, аралдан,
Қанатын самғай ұшыпты.
Қарсы алып, достар-жарандар,
Құшақтап қолын қысыпты.

Көремін:

Бүгін достарым,

Күлімдеп күнге қараған.
Естимін!

Сазды қосқанын,
Тәбрик үндер тараған.

Данышпан ойлы Ұлықбек,
Жүгендеп аспан қырсығын,
Ибнь-Сина берді леп,—
Шипадан ашып тылсымын.

Низами, Сағади саңқылдап,
Навои кезді бау — гүлді,
Рудаки,
Жами жарқылдап,
Сайратты сұлу бұлбұлды.

Фараби сазы шырқалып,
Музыка кетті дүрілдеп.
Толқындар соғып, бұрқанып,
Теңіздер тулап, гүрілдеп.

Мағарри,
Имрель-қайс та,
Келгендей самғап арабтан.
Жол ақынға алыс па?
Жолды өзі ақын жаратқан.

Мәшрик, Жәнуб, Шимал да,
Қосылды саңлақ бастары.
Шам, Басра, Ливан да,
Пердесін сілкіп тастады.

Келіңдер мейман келіңдер!
Алуан шайыр саңлағым,
Ташкенттің гүлді төрін кер,
Ұласа көкке таңдағы үн.

Атады фонтан, атады,
Талқандап ескі керізді.
Атады әлем шапағы,
Тыңдайды достық лебізді.

Алша, анар, құрма, шапталы,
Жайылды кілем тақтасы.
Жарқылдап сарай оттары,
Ашылды Ташкент қақпасы!

МОСКВА ЖЫРЫНАН...

Демейміз көлемі тар тапшы
қала,
Демейміз Нью-Йорк жақсы қала,
Жасарып, күнде түлеп,
жаңғырыққан,
Па шіркін, қайдан жетсін
Москваға!
Москва — тұлғасы ғой
Державаның.
Москва — тамылжитқан өмір
таңын.
Шөліркеп, шөлдеп келіп, шөл
қаққанда,
Сусындап Москвадан нәр
алғанмын.
Күйің бар — Москваға ұласатын,
Москва — шабыт берген жырласа ақын.
Бір соғып тынысымның
тиегіндей,
Жүрегім Москвамен сырласатын.
Соғылған сом білекпен зәулім
сарай,
Жол шегіп Москваға бардым талай.
Сапарым сәтті болып,
оңнан туып,
Қайтқамын қуанышпен елге қарай.
Баратын Москваға жалғыз
мен бе,
Кетеміз араласып мен де,
сен де.
Москва — кең бейілді, жүзі жылы,
Жол болды баратұғын барлық елге.
Алаңсыз ақ көңілді ержетілген,

МОСКВАҒА ЖҮРЕМІН

Сирия ақыны Кадри Джаннані

Былдырлаған бөбек, сәби баланың,
Талпынғандай көкірегіне ананың.
Бейне хажі сапарына жүруге,
Ынтығамын Москваны көруге..
Неге екенін сезбеймін мен өзім де,
Ойнайды жан, шашады нұр көзім де...
Аттанамын. Ұзақ жолға шықтым мен.
Бұл сапардың терең сырын ұқтым мен.
«Жүрер болсаң, жолың болсын — ал егер:
Москвадан сәлем-сауқат ала кел!»—
Деп, тапсырып, қоршап алды бәрі де,
Аға-іні, бала-шаға, кәрі де.
Келдік, міне, пристаньға. Тоқтадық.
/Таза, әсем пароходқа сұқтанып.../
Пароходта әртүрлі ұлт, жүздеген,
Арабы да, черкесі де бізбенен:
Сөйлеседі досындай сыр алысып,
Құшақтаса, ойнап, күліп, танысып:
Алуан елдің ардагері табылар...
Сан жетпейді курд, әрмендер бәрі бар.

Жігерлене алға таман ұмтылып.
Асығады әлде неге ынтығып.
Бәрінің де көксегені бір еді,—
Адал достық, бейбітшілік тілегі
Ғажап, қызық, тамашаға бөлендік.
Туған жердей Москваға жөнелдік!
Ән шырқадық. Биледік біз. Күлістік.
Тұла бойға қан жүгірді тым ыстық.
Бортты кернеп, та-ра-рамдар жырланды.
Теңіздегі балықтар да қызғанды.
Қуанғаннан мен де шырқап кеткенім...

Сезбей қалдым Дарданельге жеткемін.
Міне, Босфор...

Жүзіп келем толқында,
Қара теңіз бөлеп мені толқынға
Міне, Одесса!

Алыс жерден келдік біз.
Достардың да қарсы алғанын көрдік біз.
Көрдік мұнда: Шын мейірлі туғанды.
Көрдік мұнда: Мерекелі думанды.
Өтірік сөз, жалған өсек шашылды...
Өсектің де өтірігі ашылды!
Анасындай қарсы алған баланы,
Шаттық үні көкті барып шалады.
Көзімізге жас та келді бір кезде,
Бөлендік біз, зор бақытқа лезде,
Ұран салдық жер жүзінде әр елге:
«Жаса достық!

Бейбітшілік әлемде!»
Ұранымыз: Біздің көкке ұласты.
Жаңғырды орман. Сілкінді жер. Қыр асты...
Биледік біз. Ән шырқадық. Күлістік.
Махаббатты қан жүгірді бір ыстық.
Достық пенен бейбітшілік әніміз.
Москваға!

Бет алдық біз!
Бәріміз!

Уа, Москва!

Шалқыған шат өмірге,
Түсімде емес, көрдім сені өңімде.
Қарсы алды анадайын Москва!
Келбетті ана, пана-жайым Москва!
Махаббатты, қан жүгірді тым ыстық.
Ән шырқадық.

Құшақтастық, күлістік!

«АБАЙ»' ЖҮЗДІ ЕРТИСТЕ

Ертіс терең. Ертіс кең
Жүзіп келем Ертіспен...
/Халық өлеңі!

Алау-жалау бұлттардан алтын жиек,
Көтеріліп күн тауға артқанда иек.
Сан алуан сары алтын қазынасын
Қамдана сапарға «Абай» шықты тиеп.

Қара Ертіс толқындана жатыр көлбеп,
Бейне бір пароходты күймен тербеп.
Палуба.

«Дойбы», «Тоғыз құмалақтар»,—
Ойланып, «Татьяна» кетеді өрлеп.

Домбыра, скрипка, сыбызғы үні,
Құлаштап көлде жүзіп «Абай» жыры.
Кернеген палубаны теңселдіріп,
Гармонның басылады алуан тілі.

«Бір қызық ісім екен әзім көрген...»
Қыруар қазна тиеп, олжа өңгерген.
Теңіздің тербетілген самал желі,
Жаныңа жайлы тиіп, лебіз берген.

Көгілжім сағым құшқан жер белесі.
Ойнаған жым-жым етіп көлде елесі.
Күлімдескен, күліскен, шарықтаған,
Абайдың немере мен шөбересі.

Кездесті «Белинский» қарсы алдынан,
Тіл қатты сөлемдесе «Абай» бұған.

¹ «Абай», «Белинский» — Ертістегі пароход аттары.

— Өткенде жүз жыл, енді кездестік біз,
Айналып кеткендеймін ұрпағымнан!

— Мызғымас мыңдап жылдар ұлы достық,
Сырластық, құшақтастық, көңіл қостық.
Салтымыз — той, мереке, табыс, ерлік,
Жоғалды — бейнет, азап, енжар бостық...

Әлемнің нұрын шашқан шырағымын.
Тұлғама қандай дұшпан тағады мін?
Бір тұтас монолиттей мызғымайтын
Даңқы зор Ұлы Совет Одағының! —
Дегендей,
«Абай» кетті шалқып, сүзіп,
Көл бетін алтын мүйіз жатты жүзіп,
Шырқалған, шырқатылған, асқақтаған,
Ән мен күй ұласты да кетті қызып.

Қоштасып, «Белинский» кете барды,
Қарсы алды көкжиектен атқан таңды.
Ұақысын горизонттың ашып тастап,
Балқытып шұғылалы нұрға малды.

Өркештенген ақ бұлттан әсем жиек,
Алтын күн асқар тауға артқанда иек.
Шомылып, шалқып «Абай» қазынасын
Бабымен ұлы жолға шықты тиеп.

Келіп те қалдың елуге.

Елуге келдің,—

ер жасы,

Қарсы алып таңның шапағын,

Жырыңның жандай құрдасы,

Қолыңды қысты

Жақаның!

ЖАЛЫНДЫ АҚЫН

Жалынды ақын.

Дабылды ақын, арынды.

Жайып салып елге жайсаң жаныңды,
Құрманғазы бабамыздың күйінен
Тарттың елге жүз құбылған сазыңды,

Жарқылдаған жайдары ақын көңілді,
Міне, аттандың өмірде елу өріңді.
Кейде еркелеп,

кейде әзілдеп ойнаған

Кім сыйламас сыршыл, жыршыл өзіңді...

Берші маған ерке-аяулы қолыңды,
Білемін, мен жарқын даңғыл жолыңды.
Серпілте бер,

сермей шырқа қияға,

Уа, Хамитым,

бол, лайымда, өмірлі!

ДАНЫШПАН АҚЫН

Пушкин мен Лермонтов — күн, нұрланатын,
Мен бір ай екеуінен нұр алатын.

Ғ. Тоқай.

Самалды, саяда ескен таңның желін;
Жұтамын мейірлене ішке лебін.
Кавказдың өр шыңынан тасқындаған,
Жырыңнан нұрланады көкірегім.

Көгімде күндей болып нұрланатын;
Ақындар шұғласынан нұр алатын,
Кейде күрт, кейде жым-жырт
маужыратып,
Дабылдап аспан астын жырлады ақын.

Сол жырың күні бүгін жүрегімде,
Жетелеп армандаған тілегіме.
Жарқылдап найзағайдың жай тасындай
Атылдың Россияның түнегіне.

Көлеңкең қазақ елін аралады,
Шығыстың ақ иығы, томағалы
Әкетті ән-жырыңды аспандата,
Көкшенің сексен көлі шағалады.

Бөбек те бесігінде сені тыңдап,
Ақын да өнегеңді соқты шыңдап...
Сексенде селкілдеген қарт сүйініп
Арулар әнін шырқап, кетті жырлап.

Арыңды кір тотына шалдырмадың,
Гүл өсіп, жайқалғанда балдырғаның,
Толқыған жағалауы жазирадай.
Мейірді бал бұлаққа қандырғаның.

Жас кезім. Ен далада жалпақ жатқан;
Мен сенің шарабыңның дәмін татқам.
Жырыңды жаным ұйып оқығанда,
Сарғайып сары белден таңым да атқан.

Ағындап, ақтарылып, дана туған,
Терең ой, парасатты ала туған.
Тасқындап жыр мұхиты тебіренді,
Желпінген жұпар желді қанатыңнан.

Сен айттың: Айтылмаған сөз асылын,
Ашылды тылсымданған сыр жасырын.
Құйылып, құздан құлап әр тарауы
Шалқыған Лермонтовтың мұрасының.

Нұр алдым. Нұрланады көкірегім.
Жұтамын құмарлана ішке лебін.
Жамылып тау елінің арқа гүлін.
Соқтырып тұрғандайын таңның желін.

МЫРЗАШӨЛДЕН КЕЛЕМІН

Мырзашөлден,
Мырзашөлден келемін,
Мырза дала көсіліпті көлемің.
Гүл өсіріп, мамық, мақта жайқалтып,
Тегенелеп толқын суды төгемін.

Аршып тастап сұр даланың батпағын,
Ағыл-тегіл дөңбекшіп бір жатты ағын.
Сол даланың — сол даланың бетінде
Жағыла түс, жарқырай түс, оттарым.

Қандай ғажап, гүлжайнаған алқабым,
Сол алқапқа жолды мен де тартамын.
Өзендерден өлең-жырлар құйылар,
Қосылғандай Нұра, Ертісі арқаның.

Ғажап па екен, Сырға қосылса,
Есіл тасып, Сырға мойын ұсынса.
Ғажап па екен, Алатауды оралып,
Талғарымнан бөгеттерің тосылса...

Мен шөлімді,
мен шөлімді басамын,
Шөлдерімді көл етемін, тасамын.
Есер желдің, ескен желдің жолы жоқ,
Жөн сұрасаң жолымды мен ашамын.

Аштым жолды. Мырзашөлім шалқысын,
Қарсы аламын: таңдай қаққан таң құсын.
Миуаларың мәуеленіп, балбырап,
Аясында сұлу таңның балқысын.

Мырзашөлім, жаттың байтақ көсіліп,
Соқты желің жанға сая есіліп.

Қауыздарды, құбырларды қуалай,
Мен отырмын дәл төріңде шешініп.

Үкідейін жайқалады мамығым,
Жер иеді. Шөл иеді тамырын.
Мырзашәлім — мырзалықпен керілсе,
Шөбереге тартар сый ғып балығын.

Мырзашәлім — шөбереңнің бірімін,
Шөл емеспін.

Шөлдің кілем түрімін.

Туғандарым қарсы алғанда алқалап,
Елімнің мен жайқалған бір гүлімін.

Осы гүлді таққанымда өңірге,
Шалқып жырым тасығандай менің де.
Кестелеп із,

бір құла тұз құлпырды,
Шақырғандай дабыл қағып өмірге.

Айтқан еді бір шайырлар, жыршылар,
Мырзашәлде

ертең — нарттай гүл шығар.
Қолмен бұрап табиғаттың дүлейін,
Тентек жел де, құмды шөл де тұншығар.

Бұлбұлдарың күтіп таңның атарын,
Қайда жытқан, қайда қашқан шақалың?..
Көп лепірме, көтеріліп жынды жел,
Жолың қысқа, тұсауладым, матадым.

Көремін мен.

Көрдім жердің ғажабын,
Сілкіндірген басып жатқан азабын.
Тоғыз тарау, тоқсан жолдан тоғысып,
Мырзашәлім құлпыртады ажарын.

ЖЫЛ ҚҰШАҒЫ

Жылы екен биыл келген жыл құшағы,
Бұл жылым: Нұр құшады. Күн құшады.
Асқар тау көк сеңгірін серпе тастап,
Тербеліп жасыл шырша тұлымшағы.

Жылы екен:

Биылғы жыл думанымның
Жылы екен — бауырлардың, туғанымның.
Жарқырап маңдайынан күн туғандай,
Іңгәлап, бесігінде туған ұлдың.
Сыйлығын елге тартып жыл береді.
Сан ақын ақтарыла жыр төгеді.
Бәбекті әлдилетіп, қартты сүйіп.—
Жыл келді, жылды қарсы ал! Жыл келеді.

Бұл жылым

Күнді, алқалап, нұр құшады
Теңселген қарағайдың тұлымшағы.
Елімді, достарды да жадыратсын,
Тербетіп аясында жыл құшағы.

ДОМБЫРАҢЫЗ СЫҢҒЫРЛАСЫН

Домбыра мен әннің қарт тарланы
досым Нұрғазы Кішкілдіқұлына

Нұреке, тартып жібер домбыраны,
Домбыраң жүрекке күй қондырады.
Байқаймын, басқалардың домбырасы
Кібіртік, әлде неге болдырады...

Нұреке, домбыраңыз сыңғырасын,
Шолпысы салған әннің сылдырасын,
Есілдің ерке талын бір ырғалтып,
Құйындай нөпен-несер құлдырасын.

Он саусақ маймаң қағып сыртылдасын,
Салған ән шымшыласын былқылдасын.
Көмейден күйді төгіп, құйып жібер,
Алабы Атбасардың бір тыңдасын.

ПЕРНЕЛЕР

Жүрекке жылы,
Көңілдер сүйген,
Тізілді маржан термелер.
Басылды жырдан,
Басылды күйден.
Басылды толқын пернелер.
Басылды перне,
Толқыды терме,
Толқындай соқты жарға ұрып.
Жылжыды күндер,
Естілді үндер,
Қағылды дабыл жаңғырып,
Қағылды қанат,
Серпілді құлаш,
Көтеріп туын өлеңнің.
Отырдым тыңдап,
Жалықпай жырлап,—
Шаттығын
өскен өр елдің.
Жарқылдап, жайнап,
Талыңда сайрап,
Телегей сырдың бұлбұлы.
Құз-қия текше
Жаңғырды Көкше,
Жаңғырып кетті қырда үні.
Жарқылда жазбен,
Жалынды сазбен,
Қызығың әлі алдыңда.
Ықылас көңіл,
Тілеймін өмір,
Інішегім Әбділда!

НЕМЕРЕМДІ ЖЕТЕЛЕП

Отыр едім толғанып,
Жазайын деп бір өлең.
Қаламымды қолға алып,
Толқығандай жырменен.

Өлеңімнің лезде
Бас шумағы тізілді.
Сол өлеңнің бір кезде,
Қалған жолы үзілді.

Келді-дағы немерем,
Қаламымды ұстады.
Айтшы, ата,— деп — бір өлең,
Сол мезетте қыстады.

Еркелеген немерем,
Күн көзіндей көрінді.
Қайдан шықсын енді өлең,
Ой өрісі бөлінді.

— Ата!
ертең барамын,
Сабағыма мектепке.
Мен де қалам аламын,
Отырғанда мектепте.

Еркеледі немерем,
Еркелеттім мен-дағы.
Енді бітпей қалды өлең,
Үзілген жыр, кел-дағы...

Қалай шығар бұл өлең,
Қалай жазам мен енді?

Таңсәріден немерем
Мектебіне жөнелді.

Ерте тұрды ол-дағы,
Ала, көбе таң алды.
Бірге тұрып мен-дағы,
Жетеледім баламды.

Көтерді ол әрең,
Зілдей ауыр сумканы.
Ойға түстім сонда мен:
Толар тағы сумка әлі...

Сумка толған өлең бе,
Әлде толған сыр ма екен?
Қарап алған менен де,
Қаламымнан жыр ма екен? —

Дедім-дағы,
үзілген
Шумағымды іздедім.
Сол шумақтың ізімен
Осы өлеңді тізгенім.
Жазылып бітті, міне, өлең,
Сүйіншіге не берем?
Мектебіне аттанды
Таңсәріден немерем!

Айнала біткен шынарың,
Дәулеті шалқар, өрісті,
Ләззәті шырын, жемісті,
Облысым, тұрағым!

СҮЙІНДІ ЕЛІҢ, СҮЙІНДІ

Сақылдап мұхит ызғары,
Соғады дүлей, соғады.
Телегей тасып мұздары,
Шапшиды толқын жоғары.

Жындана, жел ысқырып,
Сұрапыл сырын толғайды...
Қатыгез қаһар түшкіріп,
Алдынан тұман торлайды.

Опқыны жұтып кетердей
Арсылдап жатты ақырып.
Толқыны теуіп өтердей
Бұрқылдап көбік сапырып.

Ашады ажал аранын,
Секеңдеп желмен желігіп.
Долдана түйіп қабағын
Ақ көбік жынға көміліп.

Түнере төнген үрейге
Сыр беріп, талмай, төртеуі,
Күлгендей келген дүлейге,
Гармоны күйін шертеді.

Отанын сүйген жүректер,
Шыңдалған болат ұранмен.
Қаһарман, қайсар түлектер
Тартысып тағы боранмен.

Жалынды жігер, жауынгер,
Сүйреді шаштан ажалды.
Мейлі апат, мейлі жел,
Жеңеді қалай адамды? —

Сөнбейтін мәңгі жарығы,
Болашақ, алда үміті.
Заманның самғар алыбы,
Жас ұлан, Совет жігіті.

Қайырып қаққан қиырды,
Алысқан алып ерлерге.
Сүйінді елің, сүйінді,
Сүйсінді Отан сендерге!

МӘПЕЛЕГЕН ПАРТИЯСЫ ЛЕНИННІҢ

Өмірімнің календарын ақтардым.
Аштым талай конверттерін
хаттардың.
Бірде мұздап, бірде сыздап,
толықсып,
Жүрегімнен орын алып сақталдың...
Тудым үйде үңгіріңдей суырдың,
Туғанымда-ақ іңгөладым,
жыр құдым.
Орман тоғай, жапан дала құлазып,
Мұңы болған әнші көкек,
бұлбұлдың.
Мен бала едім; талдан құрық кескемін.
Кең далада асыр салып өскемін.
Жаз шілдесі зымыстандай қалшылдап,
Ұмытпаспын, сырғанақ жел ескенін.
Бастым аяқ, апыл-тапыл жүгірдім,
Кейде жылап үңгір үйге тығылдым:
Жалындым ба, жасқандым ба,—
білмеймін,
Өткенін де аңғармадым күнімнің.
Ол бір кезең өтті-кетті құлдырап,
Көз алдымда әлі де тұр бұлдырап.
Ішке бітіп беріштенген шемендей
Жүрегімде запырандай тұнжырап.
Сонда: өлең — таянышым, серігім,
Сонда күйдің қыза бастым көрігін.
«Бәрі меруерт, бәрі маржан»...
демеймін,
Кейде шаптым, кейде аяңдап,
желідім,—
Болса-дағы түстім ізге жалықпай,
Өз жолымды, өз бетімді анықтай,

Қанат қақтым, бала құстай
талпындым,
Кейде биік, кейде төмен шарықтай.
Белді буып арпалыстым, күрестім,
Түсіндім мен не екенін күрестің.
Сол бір кезде, сол бір кезде,
япырм-ай,
Тас тағдырым, неге сонша тірестің
Қасарысқан тағдырға бас имедім,
Жеңілуді, желбеңдеуді сүймедім.

От қуатты ыстық қайрат тасқындап,
Жалын жігер желкілдете сүйредің.
Аттап өттім жастық шақтың жаздарын,
Анық білдім маған да атар таң барын.
Атылдым да нажағайдай күркіреп
Кездім жайлап заманымның
аңғарын.

Соқты дауыл, сілкінді ауыл,
сілкінді,

Құздан құлап сарқырама
жұлқынды.

Бұлан-талан қара түнек ыдырап,
Айықтырды кілегейлі бұлтыңды.
Мен дауылда ауылменен сілкіндім,
Бұғалықты бірге үзіп бұлқындым,
Айбынды ту желбіреді алдымда,
Алқынбадым, алға тарта ұмтылдым.
Мені Отаным жез қанат қып өсірген,
Ұштым сенің бөктеріңнен,
төсіңнен.

Өрге өрлесем қолтығымнан көтеріп
Аз сүрінсем кінәламай кешірген.
Өсті гүлдер балқаш, шиман жеріме.
Төкті шұғыла талмау жатқан еліме.

Өрмеледі сағанақты күн көзі
Қырық құрау лашығымның төріне.
Шатырлы шағаладай үйімнің,
Екі-ақ елі шақырымы қиырдың.
Жыл жабынған кебенекті лақтырып,
Сағат сайын сәнді көйлек киіндім.
Күйдің кілтін қолыма ұстап

бұрадым,

Жеттім қуып арманымның тұрағын
Тілін біліп алдым тауып тетігін,
Соққан желдің жүрер жолын

сұрадым.

Немерелер, балдырғандар жүгірді.
Шөберелер түсінеді тілімді.

Еркелеп кеп мойыныма асылып,
Ол да күлді, мен де күлдім,

күн күлді.

Талға қонып қырық жылдай

сайрадым,

Қызыл тілдің ұстарасын қайрадым.
Аңыратып алпыс маған келсең де,
Көмекейде құйқылжыған

майдағы үн.

Таяқ алып таянбаймын алпыста,
Айтар өкпем тағы да жоқ алпысқа.
Қаламымнан сызылған сөз

сайрандап,

Жетсе болды кейінгіге әр нұсқа...
Мақтан емес, расым осы ақтарған,
Шындық менің жүрегімде

жатталған.

Көзге қораш тұрымтайдай тұлғама
Біткен емес асқақ мінез,

мақтанбан...

Өрмеле, жыр! Өрмеле, жыр, көгіме,

Өрмеле, өлең, елдің биік өріне.
Бүкіреймен кәріліктен бүгіліп
Шықсам дағы алпыс қырдың беліне.
Ырғағымен бірге билеп мезгілдің,
Жырлағанда, дос сүйінді,

мен күлдім.

Борышым зор әлі алдымда атқарар,
Айта алмаймын:

«...міндетімді өндірдім».

Құндақталдым бесігінде Отанның,
Отанымнан қуат алдым, ат алдым.
Жасара бер, есейе бер! —

дедім де,—

Сырдан жырды, жырдан сырды
қотардым.

Ерке де өстім, еркін де өстім
елімде,

Гүл жайнаған,
Нұр ойнаған жерімде.
Мәпелеген партиясы Лениннің,
Мәңгі-бақи көркейе бер көгімде.

Қақаған ызғар боранды,
Елемей желдің ескенін.
Бұлыңғыр, бұлтты, тұманды,
Елемей құмның көшкенін.

Таңдарды көзбен атырып,
Түкірік түспес ызғарлы
Елемей жүрдің, батырым,
Алты ай аяз, мұз-қарды.

Жүлдені алып бәйгеден,
Үмітін елдің ақтадың.
Өтсе де сынды әр кезең,
Абыройыңды сақтадың.

Шалмын деп үйде құрыспай,
Қырандай қырды шалғаның.
Жетілген жебең қылыштай,
/Әлі де бар ма арманың!/
/

Жігіттей өрен тұлғасың,
Ассаң да алпыс асуын.
Тетелес өскен құрдасым,
Қуаныш жырдан шашуым!

ҚАЗАҚСТАН МЕЙМАНЫ

Жұлдызы туып оңынан
Құтты болып сайраны,
Егіз батыр — қос ұлан,
Қонар жерін сайлады.

Жасырмады жұмбағын,
Кең әлемнің аймағы
Ақ күмістей ну сағым
Жер бетінде ойнады.

Сағынғандай жер ана,
Құшақ жайып, жайнады.
Ән шырқады толғана,
Орманда құс сайрады.

Беттен сүйіп жібек жел,
Қызығыңа тоймады:
Айдын шалқар мөлдір көл,—
Шағаласы тойлады.

Жазық дала жасыл бел,—
Ұланға орын сайлады...
Бәрекелді бүркіттер!
Қазақстан мейманы!

Тоқтат дабыр, апат, ажал ұрысты,
Қан шеңгелдеп кетірме елден
тынышты,
Ей, Израиль
соқтықпа араб еліне,
Сөндір өртті
Қынапқа сал, қылышты!

Бар жиһанға таң сәулесін таратқан
Жолдарымыз тоғысады әр тараптан.
Тебіренді ұшан-ұлы теңіздер,
Ленин! — деді,—
нұр шашырап, таң атқан!

ҒАШЫҚ ЖАР

Сүйгенім жанымда,
Жел кетті былдырап.
Самалды таңында
Қамыстар сылдырап.
Бейне гүл — тым нәзік,
Тәтті тіл — жыл азық...
Таң біліп,

 Ай күліп, —
Тұрғандай төбеде
Қиялдар құбылып,
Желкенді кеме де, —
Жүзгендей теңізде,
Балқыдық лебізге...
Естілді сағаттың
Шықылдап үндері.
Жұпары алаптың
Ашылып гүлдері.
Иіп тұр бастарын,
Жұлдыздар тізілді
Жайғандай шаштарын.
Көгімде жымыңдап.
Бір жұлдыз үзілді
Кетті құмар жұлдызға.
Кім ғашық ол қызға!?

СӘЛЕМ САҒАН!

Миллиондаған армиясы айбынның,
Өркенімді, қанатымды жайғыздың,
Сәлем, саған!

Бас иемін Партия,
Сәлемін ал, аспандағы ай, күннің,
Сен бастадың.

Біз артыңнан ереміз,
Даңғыл жолда;

Ұлы жолда келеміз.
Уа, Отаным!

Миллиондаған табысты,
Саған ғана,

саған арнап береміз.
Көкірегімде, асу — қия, өрімде,
Жүрегімде, жазиралы жерімде.
Қуат алып, биіктерден шырқаймыз,
Күнде өзіміз дидарласып Ленинге.
Сеніменен суарылдым, шыңдалдым.
Сеніменен сан шайқаса бір бардым.
Солдатыңмын, сап түзеген қатарда,
Аясында алаулаған тулардың.
Қанат бердің, өркенімді

жайғыздың,
Сәлемін ал, көкте жұлдыз, ай, күннің,
Бас иемін!

Сәлем, саған Партия,—
Армиясы миллиондаған айбынның!

ШЫНАЙЫ, НӘЗІК ШЕБЕРЛЕР

*/Алматы № 2 тігін фабрикасының
Коммунистік кәсіпорын атағын
алған коллективіне арнаймын./*

Он саусақтан төгілген
Көз тартады өнерің.
Сырласайын сенімен,
Шынайы,
сергек шеберім.

Толғаулы өлең толқыған
Кейде асқақтап кетеді.
Фабрикада толқып ән
Тізбектеліп өтеді.

Нәзік бармақ бүгіліп,
Мінсіз қаю, мың ырғақ.
Серпінді қолдар жүгіріп,
Бір қызық үн сыбырлап...

Әдемі пальто қыналған,
Костюм қандай тамаша.
Сәнді көйлек сыланған,
Кетті бойға жараса.

Көңілдене ой тасып,
Киемін де шаттанам.
Тұлғама сән жарасып,
Жас баладай мақтанам.

Көремін ұл мен қызымнан,
Көйлекке көрік алқасын,
Өңірде жайнап сызылған
Фабриканың маркасын.

Сеземін, сонда:
шебердің,—
Зейін сала тіккенін.
Майысқан нәзік өнердің
Қиюын тауып бүккенін.

Туын ұстап,
топ жарып,
Озып алды жүлдесін.
Күлім көзден нұр жанып,
Соғып еңбек іргесін.

Нәзік саусақ,
бал бармақ,
Мінсіз қаю, мың ырғақ,
Ұнағанын ал таңдап,
Киіп алмай кім тұрмақ?

Тігінші — деген бір сөздің,
Тігісі қалай, тым жатық,
Арнап саған өлеңді,
Жаздым-ау, әрең, түн қатып.

Көркейе бер, жайнай бер,
Бөлен, үлде-бүлдеңе.
Елге олжаңды сайлай бер,
Біз де ортақпыз жүлдеңе!

...Бақшаға кіріп тұрғанда,
Осы жыр мені биледі.
Жырмен бірге былғаңдап,
Қарсы алды «Жамбыл» сирені.

Бақшаның қонып талына,
Бұлбұлдың әнге салғаны;
Нұрланып отан таңына,
Шешілген Жамбыл арманы.

Москваның маңында
Өседі сирень гүлдері.
Жұпарын сеуіп тағы да
Жайқала «Жамбыл» гүлдеді.

ДОСЫМА

Қырық жыл бойы қаламды
Түйредік жауға, күрестік.
Қарсы алып таңды заманды,
Қатарға тұрдық. Бір өстік.

Кеудені кере қаймықпай,
Қаламмен кірдік егеске.
Қиыннан жүрек шайлықпай,
Қиялай шықтым белеске.

Жайқалып келген өмірге,
Алаңсыз күле, шаттандық.
Сақтамай кіршік көңілде,
Адалдан сырды ақтардық.

Әрине артқа қарасаң,
Соқпағын жолдың көреміз.
Дабылын қағып болашақ,
Ілгері жүзді кемеміз.

Үніміз шырқап әр тұста,
Орындап елдің тілегін
Келіп те қалдың алпысқа,
Жайнаған жаздай жүрегің.

Жасыңды біраз оздырған,
«Қажыдым» деме,
Алпыс! — де,
Алпыс тонды тоздырған,
Алпысым менің талтүс,— де!

Қырық жыл тұтас қаламды,
Қағаздан алмай күрестік.

БАЛАМ ПАРТБИЛЕТ АЛАРДА

Кеше сен бала едің ғой іңгөлаған,
Деп тұрсың, бүгін балам:

жырла маған,
Теңселдім терең ойдың теңізінде
Айтам деп әкелік сөз қалай саған.

Толғанса табылмай ма сөз дегенің,
Осы еді сен туғанда-ақ көздегенім.
«Тәй — тәйлап» бесігіңнен тұрғаныңда,
Қолыңды атқан таңға мезгеп едің...

Жиылса құрбы-құрдас мақтап еді,
Зілі жоқ, естігенің мақтау еді.
«Немерем келіп қалар үйіме» деп,
Қарт атаң «сарқытын» да сақтап еді.

Шешең де тербететін қолы талып,
Әкең де әлдилеген алдына алып.
Көңілі сен тұрғанда селт етті ме,
Көктегі шолпан жұлдыз кетсе де ағып.

Әкеңнің білесің бе не көргенін,
Ағаңның сезесің бе неге өлгенін.
Сен сонда аңғардың ба, байқадың ба
Өмірдің нелер қилы кезеңдерін?!

Сездің бе, сол өмірдің дауылдарын,
Білдің бе, жаңа жарқын қауым барын.
Мәуесі бостандықтың шешек атып,
Жайнатқан сен туғанда ауыл маңын.

Біз онша бойымызды сыламадық,
Жақпадың бетке далап, қынаны алып.

Жайқалған жапырағы жасыл жазға,
Кірмедік есік ашып, тура барып.

Өткердік өртіңді де жалыныңды,
Қайсар шақ қарымызға қару ілді.
Сол бір кез түсте емес, өңімізде,—
Білмедік

Сән — жібекке малынуды.

Толқында ұйқымызды төртке бөліп,
Сап түзеп, ұран салып,
өткен едік.

«Темірді қызуында соғамыз!» деп,
Жыр құйдық, жаңа өмірге өктем еніп.

Ғафу ет!

Айтамын деп, кетсем қызып,
Сабыр ет!

Кетпе, жаным, сөзімді үзіп.
Оқисың, тек, кітаптан,
білемін мен,
Оқиға, цифр, жылдың күнін тізіп...

Бұл өмір оңайлықпен келгені жоқ,
Цифрдің бергенінен бермегі көп.
Жылдардың ауыр-ауыр апаттары,
Тарихтың тербеуі көп.

Сом болат өздігінен соғылмаған,
Бермейді өмір аяп жолын саған.
Еңбектің, күрестің де бұра кілтін,
Қалмасын жерде бір дән орылмаған.

Жаныңды қасиетті шарпи ағын,
Тас-түйін түлегіндей қарт ұяның.

Турксиб жолы кесіліп,
Мойынты — Шуға қол артқан.
Жадырап желі есіліп,
Сәулеті қандай мұнартқан?

Сібірдің сонау алабын
Алқалап өскен ағаштар,
Тұрпайы, тілсіз даланың
Тыңында піскен қалаштар.

Вагонға тиеп көмірін
Келіп тұр поезд тізіліп,
Көресің думан өмірін,
Кетесің балқып, қызығып...

Көмір.

Ағаш.

Астық, нан, —
Шуыма келіп түйіскен.
Дидары нарттай, шадыман,
Көрікті жандар сүйіскен.

Шу емес, енді, құлазыр,
Жазында жайнар желегі.
Алдында, эне, тұр әзір,
Қантынан шәрбәт береді.

Қолыма алып қалашын,
Қантының дәмін аламын.
Текшелеп Сібір ағашын,
Үйіме ірге қаладым.

Жапаны жадау.

Шөл шуым, —
Жадағай, жүдеу дала екен.

САҚТАЛҒАН ХАТТАРДАН

«...Атыстым майдан төрінде,
Алыстым обыр жыланмен,
Антымыз берген:

«шегінбе!»

Арыммен жанды жуам, мен!»

—«Ерлігім, аға кешегі:
Нажағай болып атылдым.
Қоқаңдап төнді бесеуі,
Жайрата соқтым, жапырдым».

«Ағажан, өзің берік бол
Алаңдай көрме, мен үшін.
Болса да қилы, қиын жол,
Қайыспай өтем, ел үшін!»

«Түтеген оқтан тайсалмай,
Тұншықпай кірдім түтінге.
Қаһарман жауды қарсы алмай,
Ерлігі ердің бүтін бе?..»

«Асудан асып, шың құздан.
Алты күн болды көшкелі,
Гүлжан деген бір қыздан
Орамал алдым кестелі».

«Мақтады мені генерал:
«Жігітім,— деді — жарадың!»
Мұнан да асқан не болар?
Тағы да орден қададым».

«Майданда шыққан газетке,
Жыр жазасыз, разымыз.

Біздің үй қалай? Өлбетте,—
Келесі хатта жазыңыз!..

«Сағындым, сәулем, Құралай,
Сағынбай сені бола ма?
Асықпа, жақын туады ай,
Қуана берші, қуана!..»

«Қатерлі қауіп төнгенде,
Көмегін берген ағамыз!
Оралып елге келгенде,
Боламын сіздің балаңыз».

«Ақ сүтің, анам, ақталды,
Қирата соқтық дұшпанды.
Оққа ұшты, жау тапталды,—
Отызы бүгін ұсталды».

«Шалғындай орып, шабамыз,
Төбеден түстік түйіліп.
Тықсыра қуып барамыз,
Жемтігі жатыр үйіліп...»

«Жігіттер жақсы көңілді,
Жоламан, Сырбай, бәріміз.
Желіккен жау жеңілді,
Қуаныш хабар алыңыз!»

«Оқы да хатты, сүйінші,
Бұл хатым, ғажап жаңалық!
Сүйінші, аға сүйінші,
Жеңістің туын қададық!..»

Бетіне кіршік шалынбай,
Бұл хаттар менде сақталған.
Жазылған жырым: жалындай,—
Майданнан келген хаттардан.

ОРМАН — ЕЛДІҢ СӘУЛЕТІ

Қалың орман, қара орман,
Жасыл орман құлпырған.
Аулақ болса сұм қолдан,
Көкке қайың ұмтылған.

Жапырақтар жайқалып,
Жұпар сеуіп қарағай,
Тал-терегі шайқалып,
Еркелеген баладай.

Шырқағанда сызылтып,
Бұлбұл қонып талына.
Кейде баяу үзілтіп,
Арнағандай жарыңа.

Әнші торғай шырқатты,
Бармақтай-ау қарасы.
Құлпырды орман күй тартты,
Таңда тыңдап қарашы...

Мәпелейік орманды,
Мәпелейік өсіріп.
Дүрілдете қойнвуды,
Орман өссін кесіліп.

Қыз беліндей бұралып,
Тал-терегі жайқалсын.
Күміс сағым нуланып,
Ақ қайыңы шайқалсын.

Орман — елдің дәулеті,
Орман — елдің несібі.

Орман — жердің сәулеті,
Орман — ырыс бесігі.

Бала терек, ақ қайың,
Көкке бойлай ұмтылсын.
Жыл емес-ау, күн сайын
Қалың орман құлпырсын!

САЛҚЫН КӨЛ

Суы мөлдір Салқын көл,
Саяңда сенің сайрандап
Сағымды бел, шалғын жер,
Ойнадым сенде жайраңдап.

Балалық өтті, ер жеттім.
Есімді білдім, есейдім.
Көп жылдар болды, мен кеттім,
Белінен асып «Көшейдің».

Шомылған көлім, шыңрауым,
Толғанып, кейде жыладым.
Қызық еді-ау қырдағы үн,
Үніңді талай тыңдадым.

Оралдым тағы, Салқынкөл,
Суына тағы шомылдым.
Шалғынды жер, алтын бел,
Көзіме күндей көріндің.

Бұлбұлы тоғай жаңғыртып,
Сайрады қанат қағынып,
Жылдар күтіп, таң күтіп,
Қалған ба мені сағынып?

Тербеліп әсем ақ қайың,
Талпынып айға ұмтылған.
Ырысқа толып өр, сайың,
Айдының қалай құлпырған.

Қуана сені жырладым,
Шомылған көлім, шыңрауым.
Бұлбұлдың жырын тыңдадым,
Тамаша-ау, шіркін, тыңдағы үн!

ШИЛІ ӨЗЕН

Ақ шиі қадап үкісін,
Бөдене ұшқан пырылдап.
Кім ұқсын тілін, кім білсін,
Бозторғай көкте шырылдап.

Шилі өзен беті айнадай
Жарқырап жатыр алыстан.
Өзенді орап, аймалай
Соғады самал қамыстан.

Жағалап өзен кемерін,
Қамысын алдым қалқаға.
Сұраса қандай керегін,
Шилі өзен берген Арқама.

Көркіне көзің тоймайды,
Белесте күміс нуларың...
Алқапта елім тойлайды
Толқыған дәулет думанын.

ТӨГІЛГЕН КҮЙ, ТОЛҚЫП ӘН

Жамал Омароваға

I

Бұлбұлдай үнің бұралған,
Жайқалған жаздың гүлісің,
Саңқылдап ұшқан шынардан
Сандуғаш қыздың бірісің.
Төгіліп күйің,

толқып ән,

Жаралған нәзік сыр үшін.
Арамызда толқыған
Аяулы қыздың бірісің.
Шығандай аспан шалатын,
Жаралған жаның жыр үшін.
Наздана қаққан қанатын
Қалаулы қыздың бірісің.
Сүйкімді туған еліне,
Өніңнен алқа тағуың.
Сахнада сені көруге
Асыға күткен аруын.

II

Шырқата түс әлі де,
Кестеле әннің өрнегін.
Еліңнің ортақ бәріне
Нөсерлей соққан еңбегің.
Аралап Арқа алабын,
Сыр, Жайық, Атрау жағасын.
Шиманды Балқаш даланың,
Жаңғыртып Ертіс саласын.
Монғол елі сені де,
Сүйіне бір тыңдасын.
Украина елі де

Әніңді сенің тыңдасын.
Жаралған жаның жыр үшін,
Тылсымды нәзік сыр үшін,
Жайқалған жаздың гүлісің,
Ел қызының бірісің!

ТАЙЫНША

Ыстық-ақ Тайынша маған бала жастан
Мен сенде бал өмірге аналасқам.
Айынды алқабыңнан айлы түнде
Асыр сап ақсүйекті ала қашқам.

Тebініп, тепеңдетіп көк құнанды,
Қиялдап бала көңіл жоқты-барды...
Ойынның ермегіне еремін деп,
Мен сенде талай күттім атқан таңды.

Көсіліп, жалпақ жатқан дала едің ғой,
Мен онда ақыл-ойға шала едім ғой.
Қыс тұмақ, жазда киіп жалбағайды,
Сүйреткен талқұрықты бала едім ғой.

Қуырып аңызақ жел жер танабын,
Кетіріп берекесін кең даланың,
Жел соқса азынатып аңғарыңнан,
Күй тартты көңірене мұңды алабың.

Кер кетіп, бірде күйреп, бірде күйрек,
Шықырлап кірекешің шана сүйреп.
Тоңған ба, домбыққан ба, қарлыққан ба
«Үһілеп!..» үйіріле желмен билеп.

Сонда да: ыстық едің бала жастан,
Мен сенің сол күйіңе араласқам.
Аңқылдап, аңғарыңда асыр салдым,
Әлекті азабыңа қарамастан.

Соқса да сұрапылды салқын желің,
Ой-қырың, қырқа, жота, белестерің:
Бәрі де маған ыстық, маған қызық,
Теңізге теңемеуші-ем Тайынша көлін.

...Ол кезде, солай еді өткендерің,
Өткен күн, өткендерің-кеткендерің...
Азабың арылыпты аңғарыңнан,
Бақшасын өз қолымен еккенде елім.

Алтын жер, самалды жел, салқындадым.
Айдынды алқабыңда жарқылдадым.
Жадағай, жүдеу тартқан жапан емес,
Көремін сәулетіңнің шарқ ұрғанын.

Тайынша, сүйші едім бала жастан,
Көліңе қараушы едім көбік шашқан.
Айдынды аңғарыңда таң күтетін,
Мен сенде бал өмірге араласқам.

АР МЕН АРАН

I

Жайнаң қаққан өмірді,
Таң рауандап қарсы алды.
Анау шалқар егінді,
Еңбегімен ар салды.

Меруерт тері тамшылап,
Таңды атырып түн түріп.
Жерді тіліп, шаршылап
Алқалайды күн күліп.

Арға сеніп қараймын,
Ар ғана жол табады.
Сонау зәулім сарайдың
Кірпішін Ар қалады.

Құрыш, мырыш, темірді,
Жалынмен Ар балқытты
Тонналаған көмірді,
Теңіздейін салқытты.

Аспанға атып жалындап,
Заңғар таудың тастары.
Қайрат, жігер лапылдап,
Ар — қопарып тастады...

Байтақ елдің несібі,
Ұласады тыңдағы үн.
Тербелді еңбек бесігі,
Шешті сырдың жұмбағын.

Жаңғырттырған шың, құзды
Ар абырой, атағым.

Алдымдағы дәм-тұзды
Армен ғана татамын...

II

Арсалаңдап келді Аран,
Сығалады есіктен.
Жалап, жұтып жалмаған
Жұрт жинаған несіптен.

Салды қолды, ұрлады,
Тіміскілеп тоймады.
Былықтырды,
 былғады,
Күн де жиын, «тойлады»...

Ашылды Аран құлқыны,
Ұрлады да дәндеді.
Жасырды да жымқырды,
Жатып ішті. Нан жеді.

Үйі де оның он бөлме,
Бөлме сайын шар айна.
Буылыпты теңдер де
Жететұғын талайға.

Қос-қос кілем, қос кілем
Төрде жайнап, жайылған.
Тегін кілем, «бос кілем»
Келген бе әлде қайыннан...

«Аруағы қысқандай»—
Лепіреді мақтанып.
Егеу құйрық тышқандай,
Қойма қоймай ақтарып...

III

Желіккен Аран Арменен
Аласұрып алысты.
Талайды «жығып» дәндеген,
Белдесті де шалысты.

Алып соқты Ар оны
Ардан қалай құтылмақ!
Ұрлағанын, жегенін
Құсып жатты ыңқылдап...

Аран сасып, сенделді,
Арамзаны Ар жеңді.
Аранның сыры ашылды.
Желігі оның басылды.

ТОЛСТОЙ ТЕҢІЗІНДЕ

Қанғанда Толстойдың бұлағынан;
Нұрланып тұрғандаймын шырағынан.
Ұшқанда ұшқыр қанат қиял құсы,
Көңілдің сая табар тұрағынан.

Жүземін теңізін Толстойдың,
Тербелген толқындата терең ойдың,
Әр сөзін жазылмастан жадыма алып,
Жүректің жазуындай тізіп қойдым.

Сатысын, басқыштардың, баспалдағын
Шықтым да көкке шырқап аспандадым,
Қайырып, бөктерлеген бидайықтай
Қия өрлеп, шыңға тартып, асқарладым...

Аралап бау-бақшасын, мұнарасын,
Жаныңа жылы лебіз, нұр аласың.
Адал ой, адамшылық ұстазындай
Керемет кемеңгерлік сыр аласың.

Шалқыдым, дабылдадым,
жалындадым,
Біресе қалықтадым, ағындадым.
Жайлатып жазираға жан самалын,
Теремін парасаттың лағылдарын.

Сілтеген бұлтты сөгіп өр қиялын,
Шалықтап ұшарында жас қияның.
Алмастың асылынан суарылған
Адамы, ақ перзенті Россияның.

Қалықтап ол ұшырған көңіл құсы,
Тіл кілті, ой шалқары, сөздің күші.

Он Памир қосылса да қатар келмес,
Қалаған әулетіне ескерткіші.

Өмірдің өлкесімен таныстырған,
Қиюлап асыл ойды қабыстырған.
Жүзсем де не телегей теңіздерді,
Ардагер Ұлы атама салыстырман!

ТЫҢ ТОЛҒАУЫ

Жапан-түз, құлазыған, құба дала,
Жел тұрса, құйын қозар шырайнала.
Айшығын күңірене күнге қақтап,
Мүлгіген, үнсіз меңіреу тұрды мола.

Кәрі оқпан, ұялаған байғыз зорлы,
Кешқұрым әуілдетіп құба жонды.
Шұбалып түйе керуен кірекеші,
Жағалап, жапа тігіп, Қараөткелді.

Сол бір кез телі ойнағы, төре ойнағы,
Бел өрлеп, сайды кезіп, жел ойнады,
Үркердей алаңғасар асыр салып,
Ұлыған ен далада бөрі ойнады.

Өткізіп ойранымен атқан таңды,
Қанжарын, сорғалата, қанға малды.
Тәуелді ел «тәңірім» деп, тағзым етіп,
Төреге тартқан екен «алдиярды!..»

Тоң мойын қыңырайып жер жадысы,
Қым-қуыт, берекесіз қолдағысы.
Тап болған арбауға да, алдауға да,
Жем болып желіккенге жолдағысы.

Айдын көл аңғарынан кемігенше,
Сарыарқа сары уайым тебіренсе.
Құлдилап қу қаңбағы құба жонда,
Тізіліп, күндер өтті керуенше...

Жырламан!
Керуенін желмен көшкен.
Жырламан!

Андыздаған желін де ескен.
Тың дала, алтын аймақ, қазыналы
Жырлаймын жадыраған, елін өскен!

Тың түлеп, жері жайнап, сахараның,
Құлпыртқан қырмызыдай атырабын.
Ақ жүрек, азаматтың арыменен,
Ұл-қызым, сені тыңға шақырамын!

Жайнаған жер еркесі — Тың өлкесі,
Өлкенің жанға сая көлеңкесі.
Алқаптың аңғарынан самал соғып,
Алыстан сағым ойнап бел өркеші.

Тыңында күнде түлеп ел өседі;
Ел көріп, еңбегімен ер өседі.
Кенеліп, кереметпен құлаш ұрған
Ғажайып, Тың өлкемнің келешегі,

Желкілдеп қалың орман жапырағы,
Күй кернеп, кең даламның шалқып әні.
Арайлы алтын таңмен бірге оянып,
Сызылтып әнші көкек шақырады.

Бас қосқан шар тараптан жан-жақтағы,
Отанның өрге жүзген саңлақтары,
Сап түзеп, сарай салып, саңқылдаған
Елімнің еркін өскен ардақтары...

Құбажон құлпырасын, сілкінесін,
Па, шіркін, жер түлесе, тың түлесін.
Алыптай адымдаған жаңа көштен,
Қалайша, шегіншектеп іркілесің?!

Есілдің ырғалаңдап құба талы,
Сылдыры бөбегімді жұбатады.

Ертісте иіріле бұйра толқын,
Тобылым сырын: ашып, тіл қатады...

Сылаңдап сұлу Көкше,
Атбасарым.
Қол бұлғап шақырғандай сүйген жарын.
Ақтарып қазынасын сарайға үйіп,
Өткізген дәл осында ел думанын.

Мен-дағы сенде туып, сенде өскемін,
Жазыңның самалымен тілдескемін.
Әлдилеп беттен сүйіп, майдың желі,
Құлаштап, Есілде естім жыр ескегін.

Көңілді шарықтатып күнде өсірген;
Жүйріктер үлестіріп жұлдесінен.
Көрпесін көкжиектің серпе тастап,
Ұласты үн өрен елдің мінбесінен.

Сарайдан салтанатты соққанда леп,
Көз тігіп, құмарлана қарады көп...
Ырысты Таң өлкесі — жер еркесін,
Ат қойдың:
Целиноград шаһары,— деп.

Күн көкте сәуле шашып,
Тұрды күліп,
Бақ, ырыс, дүрілдеген дәулет тұнып.
Кеңескен шамшырақтар армиясын,
Тыңдады бүкіл әлем құлақ түріп.

Көктемнің аялаған желі еседі,
Көп, әлі, тыңның бізге берешегі.
Ғажайып, «Мың бір түннің» аңызындай,
Түрленген тың жерімнің келешегі.

Ой келер алдын орай толғаса ақын,
Жыл келер тал мен жыңғыл ымдасатын.
Ауысып, алма-кезек толқын ойнап,
Күн туар Сыр мен Ертіс сырласатын.

Отан деп, күй сандығын сан ақтардым,
Отан деп, жыр қамшылап, қанаттандым.
Келер күз мектебіне кірер жылы,
Тұңғышы, тың бөбегі Таңатқанның.

Кешегі шаң бұрқаған құба жонның,
/Гүлденіп жасарғанын көзбен көрдім/.
Тыңдайды тыңның батыр түлектері,
Ән салса, өзі келіп Польш Робсонның.

Целиноград — шамшырағым, ел еркесі
Ағынға сая болған көлеңкесі.
Туыңды қолыңдағы шыңға қадап,
Қарыштап, зырылдай бер, Тың өлкесі!

ҰЛЫ БАСТАМА

Алда тұр Қазан вокзалы,
Әлемге жаршы астана.
Келеді адам абзалы,
Бастайтын ұлы бастама.
Паровоз,

депо алаңы

Халайық бүкіл тұр ұйып,
Естіліп басқан қадамы,
Келеді көсем, күн сүйіп.
Көрсетпек өзі өнеге,
Бастамақ өзі ұлы істі,
Көтерген өзі бөрене
Көреді халық Ильичті.
Күн жексенбі.

Болды кеш.

Бастама солай басталды.
Жиылған бір топ коммунист
Бастады көрі-жастарды.
Көтеріп зілдей бөрене
Ортада Ленин тұрды өзі,
Келеді көсем,

келеді.

Маңдайын сүйіп күн көзі.
Жаңғырды жүзі жер, көктің,
Ол жылдар —

жылжып өткелі.

Коммунистік еңбектің,
Басталды содан көктемі!

СӘКЕН КЕЛГЕНДЕ

I

«Жер бөліске келеді
Сәкен Қызылордадан,
Жерді бөліп береді,
«Саумалкөлден», «Тоңбадан»,

«Алабота» аңғарын,
Енді өзіміз аламыз.
«Шолаққайың жайлауын
Біздікі, шөбін шабамыз»,—

Деген сөздер жел қуып,
Кетті аралап ауылды.
Қуандырды бұл үміт,
Жарлы-жалшы қауымды.

II

Қоныс еткен біздің ел,
Көкшетаудың бауырын,
Әдейі арнап, барып көр
Қараағаштың ауылын.

«Ақ дөгілден» әрі асып
Аттамаған аяғын.
Шонжарлармен таласып,
Жеген соққы таяғын.

Қараағаштың тұрағын,
Аңызға жел билеген
Көктем жауған шұғаның
Ұларағы тимеген.

III

«Сәкен келеді! Сәкен»— деп,
Ауыл у-шу. Бір қызық.
«Сүйіншіңді әкел!»— деп,
Кәрі әжемді тұрғызып.

Жас келіншек, балғындар,
Білек-жеңін түрінді.
Көк орайлы шалғында,
Арнаулы үй тігілді.

IV

Арқаны кезіп терең ой,
Асқақ қиял өрлейді.
Күнде жұмыс. Түн бойы,—
Жаққан шамы сөнбейді.

Айлы кеште күн сайын,
Аралайтын аңғарды.
Ну қарағай, ақ қайың,
Әсем бұйра талдарды.

Жанасады жалшымен,
Жолдасындай сырлас боп.
Жылқышымен, малшымен
Жасы бірге құрдас боп.
Жырдың кілтін бұрайды
«Сыр сандығын» ақтарған.

Жазады да сұрайды,
Әңгімешіл қарттардан.
Анасындай көреді,
Сексендегі әжемді.

Еркелетіп күледі,
Бес жастағы Бәженді.
Үні өшкен,
үрейлі
Өңшең шонжар ақырған.

Жер бөледі кедейге,
Байға қоныс тақырдан.
«Жаңа аймақ» деп атады,
Сәкен өзі бұл жерді.

Құтты болып сапары,
Өткізді көп күндерді...
Сол «Жаңа аймақ»,— әлі аймақ.
Сұлу Көкше бауыры.

Күй шертеді,
жыр-жырлап,
Қараағаштың ауылы.
Жаттайды олар Сәкеннің:
«Сым пернесін... жырласын».

Айтады олар Сәкеннің
Сыр-сипатын,
тұлғасын.
Жібек желі тербелген
Көкшеде көк шатырын,
Сағынады көз көрген,
Ұмытпайды ақынын.

Тал,
терегі аралас,
Сағымданған бауыры
Ұмытпайды Қараағаш
Ұмытпайды ауылы.

Өлең-жырдың өрінен,
Қанатымыз қомданған.
Өзі жазған қолымен,
Жоғалған жоқ жолдамам.
Ұстаз еді: ол — маған!

БУРАБАЙ ЖОЛЫНДА

Келемін, зымырап келемін
Көкшенің басып белдерін.
Көремін әне, көремін,
Толқынсыз айна көлдерін.

Өтіпті сенде балалық,
Балдырған шағым бал шағым.
Суыңнан жұттым мен қанып,
Шомылған көлім Шалқарым.

Келемін, жүйткіп келемін,
Көкшенің асып өрлерін.
Жүректе толқып өлеңім,
Шалықтай мені тербедің.

Құшағын жайды туған жер,
Құшақтап өпті бетімнен.
Шалқыған дәулет, шалқар ел,
Жасарып, жайнап, жетілген.

Ақ көбік толқын бұлқынған,
Қаңқылдап қаздың қонғаны.
Таласа көкке ұмтылған,
Ақ балтыр қайың орманы.

Өзінің туған бөбегін
Тұрғандай бәрі аялап.
Туған жерім, өзегім,
Ұшырдың мені саяға ап.

Бесігіңе бөленіп,
Мейірін татқан анамның,
Жеріңе аунап, кенеліп,
Еркелеп өскен балаңмын.

Асқанда Көкше өрінен,
Алтын дән таудай үйілген.
Белінен соққан желінен,
Жасарып жаның сүйінген.

Өткенде күмбез белінен,
Көрпесін жайып тастаған.
Кеңесіп, міне менімен,
Жанымда отыр жақсы адам.

Өмірі оның — үлкен жол,
Жігерін күрес шыңдаған.
Есейген жарқын жылмен ол,
Үлгі алар тыңдаған.

Келемін,
 жүйткіп келемін,
Көкшенің асыл өрлерін.
Жырменен тарту беремін,
Көремін кәусер көлдерін.

Сандалдай біткен ұмтылып,
Қарағай сырды шертеді.
Құбылып, тоқсан құлпырып,
Толқыған жолда өртеңі.

Жағалай қоныс. Шатырлы үй,
Жағылған Ильич шамдары.
Тоғайда шалқып бұлбұл күй,
Сәулетті, сәнді аңғары.

Ерлерге сәлем бергенде,
Толқыды жүрек. Шалқыды ой.
Жайнаған пүліш белдерде,
Дуылдап жатты сабан той.

Желкілдей орман желегі,
Көмкерген сағым қыр басын.
Миығынан күледі
Құлтандай менің құрдасым.

Көкшенің күмбез жарына,—
Көз қиығын тастаған.
Әңгіме шертіп тағы да
Жанымда отыр жақсы адам.

Жер бетін айқыш бедерлеп,
Шеңберлей тартқан жолдары.
Күмбезді шатыр желеңдеп,
Көрікті Көкше орманы.

«Оқжетпестен» өткенде
Жүрегім аттай тулады,
Бурабайға жеткенде
Үзілді өлең шумағы.

Тым-тырыс қалдым. Таңдандым,
Балқыды көкте туған ай,
Тағы да жырды жалғармын,
Жер сұлуы — Бурабай.

Тау қиясы балбырап,
Шымылдық түріп тастаған.
Жанымда болсын жалғыз-ақ
Еңбекті сүйген жақсы адам.

ТУЫСҚАН ӨЗБЕК ХАЛҚЫНА

Қарақат, алмұрт, алмалы,
Сайраған бұлбұл бағының,
Жүректі тербеп, көкке өрлеп
Сыңғырлап үні сазының.

Хош иіс кернеп кеудені
Жайқалған гүлі лаланың.
Шынарда сайрап сандуғаш,
Соқтырып таңның самалын.

Мақамы қандай тамаша,
Саяда өскен сауықты ел.
Қызықты сайран — сан қала,
Аруы сұлу, жігіті ер.

Шежіресін қолға алып,
Жасымнан мен де жаттағам.
Жанымдай ыстық жүрекке
Өзбек деген ат маған!

Бұралып қылы кернейдің
Шырқала түссін үніңіз.
Бұлбұлдар сайрап бағында
Жайқала өссін гүліңіз.

ТӘЖІК ТУЫСЫМА

Соғады самал. Соғады
Алқабынан Гиссардың,
Бұлбұл сайрап қонады
Дарағына бұстанның.

Оянған әнмен таңы да,
Қасида, ғазал елінде.
Сурнай, дойра, Нагора,—
Тартылған тәжік жерінде.

Ибн-Сина жүргізген
Аспанға да әмірін,
Жұлдызды да өргізген.
Жердің тауып тамырын.

Тетігін басып аспанның
Айналдырған ұршығын.
Сырын біліп тастардың,
Химияның тылсымын.

Алайдан асып келгенде:
Қолыңды қыстым. Көрістім.
Ынтызар едім сендерге
Әулеті Ахмад Доништың.

Қонысына сайлаған
Бабатағдың түбегін.
Бір тілекті ойлаған
Бірге соққан жүрегім.

Рудаки, Жами шарықтап
Елімді кеткен аралап.
Саф алтынын анықтап
Абай алған саралап.

Құмарымды қандырды,
Алуан тарау, қызық күй.
Әлемді таң қалдырды,
Зайн әд-Дин Махмуд Васифи.

Туысым тәжік жайнады,
Қарсы алып жазғы таңды атқан.
Мыңдаған өрен ойнады
Жаңғыртып сазын тавляктан.

Жаңғыртты панжюр, танбурлар,
Жаңғырды Гиссар алабы.
Гүл құмар, тәжік ән құмар,
Асудан асып барады...

Дауысын мыңға құбылтып
Сайрады бұлбұл гүл үшін.
Рубоб, Гиджак сызылтып
Табады жүрек тынысын.

Бобо Юнус,
Құрбанның
Бір айда бітпес дастаны.
Керемет кілті ғазалдың,
Ғажайып биік асқары.

Қалады қолдан негізін,
Еліне тартты ғажап сый.
Өмірдің жүзіп теңізін,
Садриддин Айни, Лахути.

Өнерді де өлеңді,
Кірпішін өзің шыңдадың.
Аралап жыры әлемді
Тұрсун-заде Мирзоның.

Икрамидің алдымда:
«Духтари Оташ» романы.
Көзге елестеп сан тұлға,
Духтарлар маған қарады.

Құлпыра түсіп, күнде өскен
Жұрт көңілді. Үй сәнді.
Сағат сайын тілдескен
Алматы мен Душанбі.

Шаттық думан жаңғырған,
Құшағы кең елімнің.
Достық жолын салдырған
Партиясы Лениннің!

Самалы соқсын, жайнасын
Алқабы гүлдеп Гиссардың.
Бұлбұлдар қонсын, сайрасын
Дарағында бустанның.

ЖОЛДАМАСЫ ИЛЬИЧТИҢ

Ей, көк аспан, көк аспан!
Қағамын қанат, қонамын.
Жолдама алдым, адаспан
Түтесе дүлей бораның.
Жалдамам — менің жолдамам.
Төтелей жүріп, мен табам
Тоғысқан жолдың тарауын...
Ойнатып әлек, сүреңін,
Торласа бұлт көгіңді.
Адаспан;

өзім білемін

Аялдап қонар жерімді.
Тұңғыық орман, дауылдан
Дүркіреп дүлей шуласа,
Толқынын атып, шабынған
Телегей теңіз туласа,
Қиялы таудың шатқалын
Мылқау тілсіз кезерген
Болса да;

тауып аттадым.

Жол салып қиын кезеңнен,
Нәсердің күтіп толасын,
Босаңсып, белді шешпедім.
Мекенге жайлап қонасың.
Жолдама болып ескегім.
Ей, көк аспан, көк аспан!
Еңкейер саған ер емен.
Жолдама қолда.

Адаспан.

Адасар кісің мен емен,
Жер зырылдап,
Жел зулап,
Астыңда тұрмын көк аспан.

Кетсе де толқып,
Жер тулап,
Жолдамам серік. Адаспан.
Кемеңгер өзі қолынан
Жолдама берген маған да.
— Адаспа! — деп жолыңнан,
Жолдама сызған, саған да.
Ильич берген жолдамам,
Жеткізген арман, тілекке.
Бақытқа мені жолдаған
Қуатын құйып жүрекке.
Ей, көк аспан, көк аспан!
Тоғысқан тарау жолында
Шалдығып, шаршап, адаспан.
Жолдама менің қолымда,
Түлеп ұшқан сан қыран
Дауылды толқын солдаты.
Сені де,
 мені баулыған
Ильич берген мандаты.
Төтелей жүріп табамын
Тоғысқан жолдың тарауын.
Шыңдарға шырқап барамын
Жолдама — туым,
 жалауым!

ЖАҢА ЫРЫСЫМ

Жеріме сеуіп ырысын,
Жайқалтып тоғай — жынысын,
Жүректің тербеп тынысын,
Құтты болсын:

Көкте күн,
Жылмен бірге күлісің!
Күлісің — менің ырысым.
Шырша тағып сырғаңды,
Бөктерде талым ырғалды,
Қауыша сүйген шыңдарды,
Құтты болсын:

Жайнай бер,
Желіңмен желпіп шынарды.
Аспандата көңілді,
Шарықтатып өмірді,
Сағым құшып белімді,
Нұрға бөлеп өрімді,
Нұрға малып жерімді
Себілсін жерге ырысың
Жүректер шертіп тынысын,
Құтты болып қадамың
Жадыра,

жайна,
Жаңа жыл —
Жаңа нұр,
Жаңа ырысым!

ӨРКЕНІҢ ӨССІН, ӨРЕНДЕР

Жұлдыз туды.

Жаңа жыл келді жайдары,
Жадырады елдің байтақ аймағы,
Құтты болсын!

Құтты болсын, достарым!
Гүл жайнасын жаңа жылдың жайлауы.

Жылмен жайнап жаңа еңбектер шыңдалсын.
Бұлбұл қонып, бұйра талдар ырғалсын.
Мың түрленіп, қанат қағып шарықтап,
Жаңа күйлер, жаңа өлеңдер жырлансын.

Балқысын ай, аялап күн шуағы,
Мәуелесін жаңа жылдың шынары.
Нұр төгіліп коммунизм көгінен
Шапақ атсын адамзаттың құмары.

Сай-салалы,
асқар таулы белеңдер,
Күміс сағым көз алдымда көлеңдер.
Мыңдар, мыңдар, мың керуендер ұштасып,
Өркенің өссін!
Өркенің өссін өрендер!

Жаңа жылдың жанға жайлы желінен,
Жадыраған жанға сая лебінен,
Мол ырыстың мөлтілдеген шарабы
Сыңғырласын бақытты үйдің төрінен.

Ел көгінде бейбіт өмір ойнасын.
Ел жерінде өмір күнін тойласын.
Шаттық үні, өмір жыры жаңғырып.
Асқар таудың аңғарына бойласын...

Жыл келеді. Жылға есігің ашылсын.
Күй сандықтың сым пернесі басылсын.
Нұрдың шамы сылаң қағып, жағылып,
Жыл жұлдызы төріңе өрлей шашылсын.

Ай балқыды.

Жаңа жылым жайдары.

Жаңа жылдың жұлдыздары жайнада.

Сәлем, достар!

Құтты болып қадамы,—

Құлпырсын жер, шалқысын жыл жайлауы!

КҮЛШІ, КҮЛШІ, БӨБЕГІМ

Нұр жүзіңді,

Жұлдызымды көремін:

Бар ма тағы маған айтар керегің
Жырдың таңы.

Жылдың таңы атқанда

Күлші, күлші, күлімдеші бөбегім.
Бесігіңде жыл сәулесі жайнаған,
Құндағыңда таң дидары ойнаған.
Папаң,

Мамаң,

Ұстазың да мәпелеп,

Жарқын жүзбен жаңа жылды

тойлаған.

Сезесің ғой жылдың желі ескенін,
Торғын бұлт көк аспанда көшкенін.
Бал бармағы,

он саусағы майысып,

Құндағыңды алтын мамаң шешкенін.
Көкті сүйген шың басында тұрағың
Сайрандайсың бейбіт өмір шуағын.
Ақ төсіңде бақыт нұры балбырап,
Жарқырайды жарық жұлдыз.

шырағың.

Бар ма тағы бізден алар керегің.
Күлімдеші, күлші, күлші бөбегім,
Сәулеленіп жыл таңымен

балқыған,

Жұлдызымды, нұр жүзіңді көремін.

ҚАРЫНДАСЫМ КҮЛІМЖАН

Аттандың майдан шебіне
Аттандың оттың өріне.
Үмітін елдің ақтадың.
Жортқанда жау желіге.

Ақтадың сүтін ананың,
Атқардың елдің талабын.
Аяулысы халқымның
Қарындасым, қарағым!

Қазақтың қызы өрімдей,
Жабырқап-жасып, жеңілмей
Әндетіп қайттың еліңе
Жармасқан жаудан
шегінбей.

Жарқырап Қызыл
жұлдызың,
Маңдайда бақыт құндызың.
Сүйіндірдің еліңнің
Өркені өскен ұл-қызын.

Таланттың құсын қайырдың.
Жауыңның белін майырдың.
Жаралы жанды жадыратып,
Ажалдан талай айырдың.

Өткен күнде белгі жоқ.
Зуылдады талай оқ.
Күркілдеді зеңбірек
Лаулады талай жалынды от.

Күлуі үшін ананың
Өмірі үшін баланың.

Шалқытсын бақыт, ырысты
Бейбітшілік заманың.

Аса қарап қырымнан,
Қанат қағып шыңымнан,
Теңізін жүз ғылымның
Күндей күліп Күлімжан.

Мереке думан басталды
Күй кернеді аспанды;
Құтты болсын, тойыңыз:
Мен үшін сүйші Асқарды!

МАҒАН ҰСТАЗ ҮЙРЕТТІ

Маған ұстаз үйретті
Әліппесін өмірдің.
Жан-жүйемді билетті,
Күйі шалқып көңілдің.

Қиялымды кездірді,
Таптым ойдың тұрағын.
Маған ұстаз сездірді
Алдағы өмір шырағын.

Жол, торабын әр кездің,
Мағынасын сонда ұқтым.
Араладым, мен кездім,
Нү орманын шындықтың.

Қақтым қанат, сілкіндім,
Қия қонып, тауға асып.
Таңда жайнап құлпырдым,
Қызықты өмір жалғасып...

Кең жазира білімнің,
Жайлап жасыл құрағын.
Нұрын құштым күнімнің,
Бойлап еңбек шынарын.

Мені ұстаз баулыды,
Тәтті жыр мен
өлеңге.
Тәрбиемнің әр күні,
Тартты ілгері белеңге...

Асыға дәптер ақтарған,
Дулатып мектеп алабын.

Жүрегіме сақталған
Алғашқы алған сабағым.

Өмір күйі аңсаған,
Қандым мөлдір тұнықтан.
Шашты қырау шалса да,
Ұстазымды ұмытпан!

ТУҒАН ЖЕР

Дауыл тұрып,
Жел соғып,
Жауғанда нөсер бұршақты.
Кереге жайып, ел қонып,
Туыппын сенде, Қылшақты.

Секектеп сайда қаңбағың,
Малта тас жүзген құмсақты.
Айдын көл,
Көлбеп аңғарың,
Туыппын сенде, Қылшақты.

Шөлдесем сусын қандырған,
Өзенім — менің өзегім.
Төскейде атын шалдырған,
Қондырып төрге өз елін.

Қоңыр күз.
Қонған балықшы.
Жағалай жаппа, балаған.
Жел сүйіп қалың қамысты,
Сылдыр үн сыңсып тараған.

Теңселе толқып, тербеліп,
Асқандай көлің шарадан...
Толқыса өзен желденіп,
Шалықтап ұшар шағалаң,

Сырыңды түйіп жадыма,
Жарқылдап өстім жағаңнан.
Сүйгендей беттен сағына,
Күтесің үміт балаңнан.

Қақтырдың, қанат қомдадың,
Елімнің игі жолына.
«Сайранда,— дедің — саңлағым!»—
Ризамын сенің соныңа...

Көліңде жүздім, көлбедім,
Көрікті жерім, шұрайым.
Бала күнімде ермегім
Қосаяқ, балпаң, құмайың.

Балшықтан соғып үй қалап,
Балағым сен де түрілген.
Айдыннан аса күн қарап,
«Айгөлек» ойнап, жүгіргем...

Аялап қызса ыстық күн,
Аңғарың жайдақ, құмсақты.
Жүрекке сондай ыстықсың,
Туыппын сенде, Қылшақты.

Тхи Ма — ана жүрегі,
Тхи Ма — ана гүлі еді.
Мектебінде ән салып,
Кеше ғана жүр еді.

Жүрегі болған жаралы
Үкім етер аналар.
Қан ұрттаған сендерге
Үкім етер балалар.

Ей, қарақшы! Залымдар!
Өз жолыңды тауып ал,
Жеңіс күйін жырлайтын,
Елдің атар таңы бар.

Тоқтат! Топан дауылды.
Тоқтат! Жалын, жауыңды.
Желіксең де қан ұрттап,
Жеңе алмайсың бауырды.

Ей, жауыздар! Қаны қас!
Әділдікке жаны қас.
Әлемде адал адамдар:
Вьетнаммен тамырлас,
Вьетнаммен бауырлас!

«Бүлдірдің бейбіт қаланы,
Өртедің гүлді даланы;

Жылаттың неге ананы!
Өлтірдің неге баланы!»—
Деп, қаһарман Вьетнам,
Отыз үш кегін алады.

Жаудырма! Жалын жауыңды.
Тоқтат! Дүлей дауылды.

Тайраңдама, тайып тұр.
Жеңе алмайсың бауырды.

Еліре, бүгін туладың,
Жығылар ертең туларың:
Таңба салар бетіңе,
Бүлдіршінді қырғаның.

Мойныңда ана зары бар,
Қолыңда бала қаны бар.
Ертең-ақ үнің тарылар,
Балалар кегі алынар!..

АФРИКА СІЛКІНДІ

Африка таң келеді. Таң келеді!
Таң келсе, Конго еліне жан береді.
Белдеуде шұғыла ойнап, сәуле төгіп,
Сәуледен «Азаттық! — деп, ән келеді.
Патрис Лумумба

Жамылған қайғы-қасірет жапырағын.
Мұң басқан Африка атрабын,
Бостандық, теңдік пенен бақыт үшін
Ереуіл, еркіндікке шақырады үн,
Нил, Нигер, Конго өзені ағып жатты,
Жиекте ел мұңындай күні батты.
Арсыздар қан шеңгелдеп айлы түнде
Жұрт талап, ел дәулетін алып жатты.
Қорлады олар сенің нәсіліңді.
Таптады табаныңа асылыңды.
Отарлап, отаныңа ойран салды,
Гүл-екеш гүл де бұдан жасырынды...
Жын ойнап Африканың белесіне,
Халықтың жараланды денесі де
Сұлатып нелер қыршын азаматты,
Айналды дала өліктің кемесіне.
Сұмдыққа жан төзбейтін ел көне ме?
Айбынды, арлы азамат ер көне ме?
Сілтейді жендеттерге кек қылышын,
Африка сілкінбесін, енді неге?
Ұрандап: Африка елі кетті қызып,
Ғасырлар кете алмаған шынжырды үзіп.
Бостандық! Еркін өмір! Азаттық! — деп,—
Туының бедеріне қойды сызып.
Нөсердей тамтам күйін дүрілдетті,
Кекті жел жендеттерді қуып жетті...
Қосылып өзенге-өзен өрге шапшып,

Толқыны тасты атып гүрілдетті,
Қақ жарып қара түнді таң келеді,
Таң келсе: Африкаға жан береді.
Ұраны аспанды алып, ту көтерген
Шырқалған «Азаттық!»— деп ән келеді.
Жамылған қайғы-қасірет жапырағын,
Африка! Сілкіндірді атрабын.
Шынжырын қан шеңгелдің қолмен үзіп,
Африка айбаттана шақырады үн.

СЕНТЯБРЬ СЕРУЕНІ

Алтын жапырақ, дарқан күз,
Шомылған нұрға теңірек.
Бадана шыққа түсіп із,
Күземде ұшқан ебелек.

Томсарып таудың тұрпаты,
Жаңбырға жонын жудырған,
Еркелеп, былдыр үн қатып.
Естілер ағын сылдырдан...

Балалар салып сайранды,
Бүлдірген беті дулаған.
Шәріпжан, Гүлжан, Қайбалды
Сездіргендей сыр маған.

Аңғылдап ата қуанды,
Немере сүйіп, мез болып.
Жүйрік арман жұбанды,
Үйрегі ұшып, қаз қонып...

Балдырған сында үш бала,
Бүлдіршін бетті көркемім.
Қарайды ата сұқтана,
Арнайды тіккен телпегін.

Қызық-ау қызық көңілдің
Мерейі өсіп, тасқаны.
Онан да қызық өмірдің,
Қақпасын барып ашқаны.

Мектептің маңы шарқ ұрып,
Тартылған керней, бір думан.
Бала қырға талпынып,
Сымпылдап ұшқан жыңғылдан.

Тізілген топ қаз-қатар,
Балдырғандар керуені.
Ән кернеп, күй талғатар,
Сентябрьдің серуені.

Таң атқанша келмеді,
Гүлжанымның ұйқысы.
Мектеп маңын кернеді,
Немерелер күлкісі.

Ата-анаңа болды сын,
Сүйіншіге не берем?
Партаға кеп отырсың,
Құтты болсын, немерем!

ΠΟΘΜΑΛΑΡ

МАЙКӨЛ ТАМЫ

Күздің желі көңілсіз бетке соғып,
Жасырынған тоғайға торғай тоңып,
Ұяты жоқ сауысқан шықылықтап
Қайқаңдайды құйрығы талға қонып.

У-шу орман ың-жыңсыз басылғандай,
Салқын жел жердің көркін қаусырғандай,
Сидиған жап-жалаңаш теректер тұр,
Пана жоқ ешнәрсені жасырғандай.

Әлденеге сып-сида сыйқы кеткен,
Бір жыр қылмай қоймайды өткен-кеткен,
Ел қонып, керуен көшіп ығыр қылып.
Әлде кімдер?.. Бұл жерді мекен еткен.

Қан жұтып, елді шапқан хандар ма екен?
Әлде қандай бір дүлей аңдар ма екен?
Бұғамас үкі тағып бұраңдаған
Желбуаз еңбегі жоқ салдар ма екен?..

Би ме екен билік айтып елін жеген;
Ел сорып тегін жеген, кебін жеген.
Дау, барымта, құн-жынды әдет қылып,
Бет сыпырып, күнде бет терін жеген.

Бай ма екен «дәулетім...» деп ары кеткен,
Ар да жоқ, ұяты жоқ, қаны кепкен.
«Кессең бас, шапшаң қылыш даярмыз»—
деп,
Сорлаған кедей ме екен тәжім еткен.

Әлде бейбақ әйел ме жасын төккен,
Өмір бойы зарланып, арманда өткен.

«Майкөл тамы» қасынан өткеніңде,
Осы ойға шын қалады, өткен-кеткен.

«Майкөл тамы» биік жар жағасында,
Майкөл — май көл атанған о басында,
Майкөлдің ел аузында жыр болуы
Оқшау там салынған моласында.

Майкөл басы биік шың көкке тиіп,
Шың басын мұнар шалып, бұлт сүйіп.
Тамды мола жанында бір шоқ терек
Сыбдырлап тілдескендей басын иіп.

Жел болса, Майкөл басы зарлағандай,
Шоқ терек сыбыс беріп таңданғандай...
Біресе, жел ұйтқып, шаң көтеріп,
Біресе, тым тәкаппар, паңданғандай.

Қаратас мелшиіп тұр сырын айтып,
Молда жатқан жанның жырын айтып.
Әлде қалай жазумен шимайланған
Оқығанда кетеді бір мұңайтып.

«Мынау жатқан Айқабәк баласы» деп,
«Өз-өзінен болатты жаласы» деп,
«Өзін-өзі өлтірген надан адам,
Күпірлігін шіркіннің қарашы!..»— деп.

Дәл осылай жазылған қара тасқа,
Енді әңгіме болмайды ойланбасқа...
Оқшау мола, күпірлік ат алғандай
Не болды екен білейік қыршын жасқа.

Қыршын жас неғып жанын қиған екен,
Не себептен дүниеге сыймады екен?

Өзін-өзі жаралап несі бар-ед,
Әлденеге өз бойын тимады екен?

Олай емес. Бір сыр бар мұнан өткен,
Ауыр сыр... Арманда өткен
қайғы-дертпен.
Әңгімені былай деп ел айтады,
«Майкөл тамы» атанған не себептен?..

Бай бопты дәулет асқан Қожакелді,
Құрдай ғып жорғалатқан қалың елді,
«Мыңқ...»— етіп, ешбір адам сөз
айтпайды.
Қарсы болсаң, бас алды, ұрды, жеңді.

Сай болып төрт түлігі, болған малды,
Би мен бек Қожакеңнің тілін алды.
Мал буымен тепсінсе темір үзіп,
Қармағы Қожакеңнің болды қанды.

«Көшкенде қырық нарға жүгін артып,—
Дәулеті шарасынан асқан шалқып»,
Әңгімені осылай ел айтады:
«Өтті»— деп — «Қожакелді қанды
қарпып».

Лек-лек үйір, шұбырған топты жылқы,
Сыңсып үйге тірелген дүние-мүлкі.
Ешбір жанды бойына теңгермейді
Даңқойланған дауысы көтеріңкі.

Жалданған бір өзінде елу малай,
Малайлары теперіш көрген талай,
Қойшы-қолаң, жылқышы, отын-сушы,
Тағы-тағы жалшының бәрі де сай.

Жігіттердің бәрі де қызығады,
Толықсиды, көңілі бұзылады
Қызықпайтын қылық жоқ Айсұлуда
Сып-сыпайы, құлықты, сызылады.

Мергенбай да ел байы, дәулеті асқан,
Талайымен бақ сынап, тайталасқан.
Қожакелді екеуі бір тайпы елде
Ойнап, күліп өсіпті бала жастан.

Асқар таудай бір өзін балап көпке,
Қыз айттырмақ баласы Нөгербекке
«Жан аяспас құдасы болайық» деп
Бір кісіні жіберді білдірмекке.

Екі бай құда болып алысты мал,
Қырық матап қырық жетінің жаласты бал.
Көз көрмеген Нөгербек Айсұлуға,
Сүйсін бе... сүймесін бе... болады жар.

Құда түсті, бір талай жылдар өтті.
Жылдар өтті. Айсұлу бойға жетті.
Тарту-шапан, таралғы, сәлемдеме
Екі құда көрсетті сый-құрметті...

Ру елге жайылды ел есегі.
«Күйеу нашар. Ақылсыз. Жын...»—
деседі.
Қожакелді шіркінде ұят бар ма?
Малдың құлы, мал жанды, мал есегі.

Айсұлу да естіген мәні-жайын,
Жүдетеді күн санап сары уайым,
Ойға түсті, ойланды, қапаланды,
Қайғы бұзды сұлудың бет-шырайын.

«Қаққы көрмей жасымнан ойға жеттім;
Ойға жеттім, бұралып бойға жеттім.
Ру елден қосылмай өз теңіме
Малдың күңі, мал болып текке кеттім...»

Бір шыққан сөз жата ма көтерілмей,
Шіркін сұлу сарғайды семген гүлдей.
«Нөгербек әрі жаман, әрі жынды»—
Мен, күнде аңыз қылды Көшей, Колдей¹

Күннен күнгө бұл сөзді алып қашты;
Оңашада Айсұлу төкті жасты.
Әзілдесіп, қағысып, кездескенде
Бозбалалар бұл сөзді бөтке басты.

Елдің жасы бәрі де қызығады.
«Айым»—десе, көңілі бұзылады.
«Айым десе,— Айым ғой, шіркін-ай!» деп,
Тастамайды аузынан, сөз қылады.

Күннен-күнге Айсұлу түсті көзге,
Сұлу да жоқ бұл елде мұнан өзге,
Сарғаяды қайғырып, қапаланып
Нөгербек жын есіне түскен кезде.

Аз ата, төмен ата Көкшей елі,
Талай-талай аздықпен таяқ жеді.
Қыс болса, қыстауы оның Бұрқасында²,
Жас болса, қан жайлауы Майкөл белі.

Майкөлді ен жағалай отырған ел,
Майкөл жазық жер емес, белес бен өр;

¹ Көшей, Колдей — ел аттары

² Бұрқасын — жердің аты.

Қақ жарып, Майкөл шыңын бұйраланып,
Бұрқанып асу толқын, ағады сел.

Көшейдің Айқабақ шал бір кедейі,
Кедей, кедей болғанда тым кедей.
Қара лашық, қырық тесік, қырық жамау,
Бейнетпен жан жалдаған сұр кедейі.

Азапсыз күн өткізген күні де жоқ,
Кешпеген бір басынан түні де жоқ.
Кемпір, шал басында зар илеген,
Сүйенер жалғыз ұлы... түгі де жоқ.

Жалғыз ұлы етікші Тоқсан деген,
Кемпір-шалды асырау қамын жеген.
Кемпір-шалдың ендігі бар үміті,
«Аман қыл»— деп баланы» тек, тілеген.

Тоқсан — әнші, толқытып салады өрнек,
Домбырасын толғайды, бойын кернеп.
Он саусақ пернені өрлей әнге салса,
Жел соққан толқындай боп кетеді өрлеп...

Тарқатып салады айғай іште шерді,
Еріксізден тыңдатып ру елді.
Домбыраны құбылтып әнде салса,
Он саусақ көз ілеспей аттай желді.

Әрі етікші қолынан өнер тамад,
Мұны көрген Айсұлу бірер қабат.
«Тоқсанның толқымасын» деген әні
Көптен-ақ айтылып жүр жұртқа тарап.

Тоқсан жалғыз бұл емес, сөзге шешен,
Қайда ойын, той болса, Тоқсан көсем.

Өнерімен атақты ел ішіне
Көп құлағы селт етер Тоқсан десең.

Жүзі жылы адамды тартып тұрад,
Тілі майда қорғасын балқып тұрад,
Жайнаңдап, жайдары боп құбылғанда
Ішке жылы тигендей кетеді ұнап.

Жиын, тойды бастаған Тоқсан талай,
Түп-түгел боп ер-тұрман Малай, Қанай¹
Қарабаста кемітер бір мүлтік жоқ,
Әттең-ғана, бітпеген шіркін мал-ай!

Қайда барса ертіп-ап кәрі-жасын,
Тоқсан жүрсе қызықтың түрі басым.
Он қолыңнан өнері бір төгілсе,
Екінші толқытады «Толқымасын».

Кескін, кейпі, келісті пішін — түрі,
Май ағызад сөйлесе қызыл тілі.
Толықсып «Толқымасын» салған күндер
Дәл жиырма үшке Тоқсанның келген
жылы.

Топ жиына айтысқан өлең мен жыр,
Бәрін айтып таусылмас мұндағы сыр...
«Қанайдағы Дүрияны ұзатады,
Үлкен той» — деп, жайлауда күтініп тұр.

Күткен тойы ұзамай болып қалды,
Бала-шаға қалмастан бәрі барды.
Көптен бері күткен той, әй, не керек...
Сауықшылар тарқатты бір құмарды.

¹ Малай, Қанай — ел аттары

Кешке таман басталып ойын болды,
Қыз, бозбала жиналды, үйге толы.
Құйқылжытып бұлбұлдай дауыс тастап,
Тоқсан да отыр серпілтіп, сермей қолды.

Торғындай боп толықсып Дүрия да отыр,
Үкі тағып, қылымсып Дина да отыр.
Шырайлым мен Маржама күбір-күбір,
Сырықтай боп осында Дина да отыр.

Айсұлу да Дүрияның тойында отыр,
Бір жұмбақ сыр, әйтеуір, ойында отыр.
Мойыл көз төңкеріліп қарағанда
Дегендей менде де бар бір терең сыр...

Әрі-бері өткен соң ойын қызды,
Даяғашы қыздарды қаздай тізді.
Ретіменен жобалап, бөліп тастап,
Бір бозбала бір қыздан отырғызды.

Сыбыр-сыбыр, қыз, жігіт араласты,
Сыбыр-сыбыр... Әр жерде қосты басты.
Алыстан көз қараспен бүгін Тоқсан,
Айсұлудың сырының кілтін ашты.

Содан былай екеуі ғашық болды,
Талай сырды ақтарып, ашып болды...
Айсұлуға қол артып, сүйгеніне
Тоқсанның көңілі өсіп, тасып болды.

* * *

Түн еді... Жаздың жібек самал желі,
Жүректі сүйсіндіріп торғын лебі.
Жымыңдап, кірпік қағып сансыз жұлдыз,
Аспанда ай сәулесімен күлімдеді.

Торғын леп, жібек желдің исі аңқып,
Жер беті сәулеленіп нұрға балқып.
Күміс ай шалқалайды төсін керіп
Жылжып қана ақырын ажары артып.

Екі жас құрақ шөптің саясында,
Жайқалған ақ үкінің аясында.
Сөйлесіп, сыбырласып, күліп, ойнап
Маужырап ен табиғат арасында.

Екі жас көңіл ашып, күлімдейді,
Біресе сыбыр-сыбыр күбірлейді...
Майкөлдің шыңды жарған мөлдір суы
Сылдырап, былдыр-былдыр дүрілдейді.

Екі жас қосылуға уәделесті,
Қол алды. Сөз берісті. «Уәде»— десті.
Іштегі көптен бері жұмбақ болған,
Көмескі әңгіменің бәрін шешті.

Міне, осылай қызықпен күндер өтті,
Әлденеше жібек жел түндер өтті.
«Ел құлағы елу ғой...» елеңдеген,
«Айсұлу Тоқсанменен»— деді —
«өсекті...»

* * *

Ел өсегі жайылды бірден-бірге,
Өсек шіркін құбылды неше түрге.
Көптен бері екі жас қосыла алмай,
Екеуі де сарғайды, жүдеп мүлде.

Бұл өсекті естіп Қожакелді,
Ашуланып сыпырды маңдай терді.

«Бұзылған ит. Жалғыз ат. Қасқа — кедей»—
Деп, бұрқанып, жер теуіп, ашу керді.

Бәйбіше де «ойбай!» деп шошып кетті,
Әлде қалай естіпті бұл өсекті.
Айсұлуды жерден ап, жерге салып,
Долы шіркін бұрқылдап, тілдеп сөкті.

«Табайық!»— деп амалын күнде аңдыды,
Айсыз қара, тұманды түнде аңдыды.
«Мен берейін сазайын мұндардың...»— деп,
Қожакелді өзі де бірге аңдыды.

Бірақ, Тоқсан келмеді сөзден қашып,
Сонда-дағы қажыды, қайғы басып.
Тоқсан келсе өлгені ол белгілі,
Қалай келсін қорықпай аяқ басып.

Әйтсе-дағы шыдамай ғашығына,
Шапса-дағы бұл жұмыс насырына...
Бір күн кешке ойланды, ойға түсті:
«Барайын»— деп «Тәуекел ғашығыма!»

Мұздай болып денесі шымырлады,
Әлденеге еріні жыбырлады.
«Барсаң бар. Тезірек бар» дегендей-ақ,
Сансыз жұлдыз көз қысып жымыңдады.

Асау жүрек асқынып, аттай тулап;
Аттай тулап денені кетеді улап.
Айсұлудың сәлемін жеткізгендей
Көңілсіз жел кетеді зулап-зулап.

Жел зулады. Толқыды жас жүрегі,
Жүрек неге толқыды, кім біледі!?

Көптен бері сағынған ғашық жарға
Көңілдегі сөзді айту бар тілегі.

Үйден шығып бет алды барайын деп,
Бір тілдесіп сұлумен қалайын, деп.
Айсұлудың тұсына жеткенінде,
Абайлады. Жан-жаққа қарайын, деп.

* * *

«Шап берді!..», Аңдушылар ұстап алды.
Не қыларын білмеді, естен танды.
Қақ сойыл сатыр-сұтыр төбесінен
Ілезде болмай үстіне қонып қалды.

Түн еді. Түнеріп тұр. Түн қараңғы...
Қабағын қарсы жапқан тым қараңғы.
Қарайып қара көрпе жапқалы тұр
Ақылынан адасқан сорлы жанды.
Жалынды. Бірақ, оның сөзі өтпеді.
Жерге тимей аяғы безектеді.
«Жаныңа енді қош айтыс осы арада,
Бейбастақ, сорлы кедей, кезеп! — деді.

Қару қылар шама жоқ қарсы тұрып,
Қатырған ғой сілесін ұрып-ұрып.
Қара жүрек, қанды көз, сұм тілектер,
Пышақпен жығып салып жібеді орып.

Бітті жұмыс. Өлтірді. Енді тынды.
Өткір шышақ жұмысын тез бітірді.
Нақ қасына пышақты тастап кетті,
Деп айтуға: «Өзіне-өзі қылды...»

Арада бір екі күн өтіп кетті,
Тоқсан үйге келетін мезгіл жетті.

Кемпір, шалдың көзінен сорасы ағып,
Шарқ ұрып, аласұрып, елді іздетті.

Іздесті «қайда екен?»— деп, жам ағайын,
Қорқысты мезгіл, уақыт өткен сайын.
«Неге бұлай болды?»— деп, күдіктеніп,
Сұрастырып қарады ел маңайын.

* * *

Айтып кепті бір күні қойшы бала:
Шыға келсе Майкөлге қойын жая,
«Үсті-басы қан болып біреу жатыр,
Майкөлдің теріскей жақ бетін ала».

Бұл хабарды естіді бәрі-дағы,
Қатарлас елдің бәрі жанындағы,
«Майкөл жақты қарайық, не екен? — деп,
Бәрі шықты жас пенен кәрі-дағы.

Келсе, хабар айтудай екен анық,
Майкөлдің теріскей жақ бетін алып,—
Қыршын жас, арманды жас Тоқсан
жатыр,
Көрді-дағы кемпір, шал кетті талып.

Ес қалмады шешесі талып кетті,
Сөнген жүрек оттай боп жанып кетті.
«Сорлы болдым. Сорладым»— деп әкесі,
Кәрі бетін қанды жас жуып кетті.

Біреулер жүр: «қайтерсін құдай ісі;
Құдай салса адамның бар ма күші?»,
Біреулер: «жанын нағып қиды екен»— деп —
Бар ма екен біреуменен ерегесі...»

Жиылған жұрт жорыды талай саққа,
Таң-тамаша біреулер дейді — «сақта!»
«Бауыздалған осымен» дегендей боп,
Жұрттың көбі қарасты қан пышаққа.

Зар жылады. Солқылдап сорлы жүрек,
Қан жылады, кемпір, шал басын сүйеп,
Екеуі де күңіреніп,

талықсыды,

Басқа тұман орнады қара түнек.

Қолдан келер шара жоқ өткен іске,
Өткен іс оралмайды өкінішке.
Қайдағыны орғытып жаза бермей
Оралайық ендігі болған іске.

* * *

Молда-екеңдер естіп келіп қалды,
Молда-екеңнің мұндайда қолы қанды.
«Өзін-өзі өлтірген күпірлік» деп,
Шариғатқа сүйеніп сөз шығарды.

«Ишан келді, ишан!» деп жұрттың бәрі,
Бала-шаға жиылды жас пен кәрі.
Көзін сүзіп, күркедей қоразданып
Былай деді иша-екең пәтұаны:

«Өзін-өзі өлтірген болды кәпір,
Мұндайларды шариғат дейді батыл.
Қай жерде өлсе, сол жерге көміледі,
Тас қойылса басыңа тіпті мақұл.

Кейінгіге капірлік аты қалсын,
Тас қойылсын жазумен ажарлансын.

Жазылған мелшиіп тұр қара тасы,
Сып-сида сыбдырлайды терек басы.
Шеңгелден сұмдықты алған уысына
Ескіліктің бұ-дағы бір мұрасы.

Сұмдық аз. Озбырлық аз, мұнан әрі...
Бұл сұмдыққа шыдамас адам ары.
Ескі салт, озбырлық салт, қияңқы салт,—
Өткенді ескертеді «Майкөл тамы»...

АРЫС ТАРИХЫНАН

Жабайы атам заманнан
Шежіре айтып береді.
Ен дала жатқан кесіліп,
Пайдасыз, құнсыз жер еді.
Жел тұрса тозаң шаңдатқан
Қиялы асу, бел еді.
Қызығы жоқ, құнарсыз,
Құмайтты сортаң шөл еді.
У-шуы жоқ базарсыз,
Сәулесіз, нұрсыз көл еді.
Бел асып, көлді жағалай
Қатар тізген ел еді.
Ел ішінде шемен боп,
Көрнеген бір шер еді.
Сол бір жатқан дүйім ел,
Тырнақтыға жем еді.
Тырнақсыздың, әлсіздің,
Көрген күні көр еді.
Шері не?.. Оның?..
Кімге жем?..
*/Кімдер оны жер еді?../
Жеген жебір, жалмауыз,
Хан, батыр, бай, «ер» еді.
Тарихтың бетін ақтарсаң.
Осылай хабар береді.
Басты кескен, қан кешкен.
Селебе еді, сел еді.
Тырнақты заңғар, алпамса,
Ханның көзі шел еді.
Құлқынды, обыр жемсауы
Бидің ойы «көр» еді.
Бай бақырып, лаң салып,
Бұ да қоса жеп еді.*

Қайғыға батып сандалған
Шерменде болған ел еді.
Тарихтың сөзін тармақтап,
Осылай тізе береді...
Хан қадалған,
бай басқан,
Би көтерген мерейін;
Хан, «батырдың», бай, бидің,
Қан сасытқан көмейін.
Жырға қосып бір бунақ
Айтып сізге берейін:
Бұлдырлы өткен заманда,
Ақсақ Темір хан бопты.
Қанға құмар Ақсақ хан
Қанды шеңгел, хан бопты.
Талан-тараж, бас кесу,
Асу, өлім заң бопты.
Хандарда да қандардан,
Темірдің алды тар бопты,
Тар заманда тартылып,
Ел тартқаны зар бопты.
Үйіліп өлік, кескен бас,
Кемер-кемер жал бопты.
Өлген жанның моласы
Асу-асу жар бопты.
Күн көгендеп,
құл тұсап,
Салғаны елге лаң бопты
Құмары қан, иманы
Әбзел, жиһаз, мал бопты
Мұны көрген нөкері
Депті: «Міне, сән бопты»—
Сенделмеде сан соғып.
Ел сандалып, дал бопты.
Үйенкі сапты көк семсер

Малшыңғаны қан бопты.
Жан алар, жеңдет уәзірі,
Өксегені «жан» бопты.
Осылай құрып салтанат
Темірің қанды хан бопты.
«Алақандай жиһанды
Уысыма алам»— деп.
Жиһанды жайлап гирсіге
Басамын, мен қадам!»— деп.
«Шыбындай менің көзіме
Осы тұрған ғалам!»— деп.
«Көк есігін жексен қып,
Көкке де ойран салам!»— деп,
«Маған қарсы махлұқтың
Енді күні қараң!..»— деп.
«Жеті дүние белесін,
Жердей жұтып, шабам!»— деп,
Ақсақ Темір осылай
Хан боп тұрған заманда,
Есірген, есіп, мас болған
«Жиһанды билеп алам!..» деп.
...Бір күні Ақсақ хан Темір
Отыр еді тағында.
Уәзірі, жеңдет, нөкері,
Жиылған бәрі жанында.
Керней тартқан, ән салған
Миуалы шарбақ бағында.
Жалаңдаған жеңдеттер,
«Ал!» десе, бас кескендей
Жылмаңдаған нөкерлер
«Жан» десе қан кешкендей
Қарқылдаған «батырлар»
Қан көкейін тескендей.
Алдында арақ — шараптар,
Ешнәрсеге дес бермей

Көзіне қан көрініп,
Қаннан басқа ескермей.
Асу, талау, бас кесу,
Мүдделерін шешкендей.
Нөкері, уәзір жендеті,
Хан алдында жалпылдап.
Қобылы сапты көк найза,
Белдерінде жарқылдап.
«Алдияр хан!
Тақсыр!»— деп,
Атармандар салпылдап.
Көк төбеттеп билері
Даурығады бақылдап.
Құрды мәжіліс бір күні
Қан құмарлар қарқылдап.

Отыр еді осылай,
Қасына келді ханымы.
«Өтінішім бар»,— деді.
«Салтанатты құрсаң да
Мен тартамын зар»,— деді.
«Сол зарымнан айтатын
Бір ғұзырым бар»,— деді
«Айбарлы сұлтан, ақ ханым,
Тілімді соңғы ал!»— деді.
«Істемесең атыңа
Темір деген ар»,— деді.
«Тілегімді айтуға
Оқталып ем сан...»— деді.
«Ең бірінші өтініш:
Істе биік там»,— деді.
«Енді екінші өтініш:
Жетпіс мыңдай адамның
Басын үйіп, қатарлап,
Бір биік тау сал!»— деді.

«Соңғы үшінші өтініш:
Арыстың суын бөге де,
Арық жібер, хан!»— деді.
«Арықты ендеп жағалай
Өссін миуа, тал»— деді.
Қаһарлы Темір, хан Темір,
Ханымы айтты тыңдады.
Өтінішін естуге,
Құлдарын қоса жинады.
Тұсаулы құлдар пәрменмен,
Күйдірді қышты, шыңдады.
Биік тамды тұрғызып,
Кәрнездеді, сырлады.
Тамның бетін нақыстап,
Жез шегемен жымдады.
Еріксіз құл, шеберлер,
Жым арасын сымдады.

Сол биік там салынған,
Ясауидің моласы.
Неше жылдар жиылған
Ғұламасы, жорасы.
Қожа, сопы, дәруіш,
Деген — «діннің мұрасы...»
«Әзірет сұлтан пірім» деп,
«Кел жұмаққа кірің!»— деп,
Таңқы мұртты сопының
Көзден аққан сорасы.
Бастан тауды үюге
Ақсақ Темір жар қылды.
Жар шыққан соң сотқар хан
Бола ма екі жарлығы.
Керней тартып, ат ойнап,
Толарсақтан қан қылды.
Самарқанның жазығын,

Беткейін ала шаң қылды.
«Хан жарлығы екі емес»,—
Деп жендеттер заң қылды.
Жазықтың белдерін
Ат ойнатып, шар қылды...
Керней күйін тартқанда
Күйсіздерді дал қылды.
Жан аларлар құнығып,
Найзаға ілді сан құлды...
Жетпіс мыңдай әп-сәтге,—
Дайындады. Даң қылды.
Кесілген басты үйдіріп,
Бастан биік тау қылды.
Тауға қарап қарқылдап,
Мейірі қанып хан күлді...

Арыстың суын бөгеуге
Жатты айдап сан құлды.
Арықты қазып, тоғандап,
Бас уәзірі қан жендет,
Жалпы жұртқа жар қылды.
«Қалайда, Арыс бөгелсін!»—
Деп жендеттер заң қылды.
Арықты күн-түн шабуға
Салпылдатты сан күңді.
Толқынды басып бөгеуге,
Жан ұшыра қам қылды.
Арысқа әлі жете алмай,
Неше рет санды санға ұрды.

Арық қазып, тоған сап,
Бөгемек болды Арысты.
Арыстың толқын суымен
Бұрқана Темір алысты.
Жарлық берді тағы да

«Тамшымды таңға бермеймін»,—
Дегендей боп көл жатты.
Орды, тоңды талқандап,
Соқты екпін қол қатты.

Көлді ағызып, толқынды
Тулатып ерлер бөгеген.
Пайдасыз жатқан кесіліп,
Ен дала емен,—

жер емен,—

Жел билеген бір кезде
Асуы жоқ бел емен.
Аңызақтан арылдым,
Ащы сортаң шөл емен.
У-шуы жоқ, базарсыз,
Сәулетсіз, нұрсыз көл емен.
«Темірдің әлі жетпеген»,—
Дегендей, ескі ор жатты.
«Тамшымды таңға бермеймін»,—
Дегендей боп көл жатты.
Орды, тоңды талқандап,
Соқты екпін қол қатты.

Көлді ағызып, толқынды
Тулатып ерлер бөгеген.
Пайдасыз жатқан кесіліп,
Ен дала емен,—

жер емен,—

Жел билеген бір кезде
Асуы жоқ бел емен.
Аңызақтан арылдым,
Ащы сортаң шөл емен.
У-шуы жоқ, базарсыз,
Сәулетсіз, нұрсыз көл емен.

Азулының сындырдым,
Тырнақтыға жем емен.
Қаламда завод гуілдеп,
Даламды гүлге бөлеген.—
Мешеулік, тағы қалыптан
Құтылып, бүгін елімнің
Көші ілгері жөнелген!

МЕРУЕТ ТАУ

Үйден жеріп,
 елден безіп,
Іздемекке арманын,
Құм бораны жапан кезіп,
Қуып шөлдің қаңбағын.

Күн шыжыған, аңызақта,
Құла түзде қаңғырып.
Әлде қайда, алыс жақтан,
Үн келгендей жаңғырып,

«Табамын!» деп ойға алғанын,
Ел аңсаған өмірін.
«Болады!» деп осы арманын,
Жоғалтпады сенімін.

Бақыт іздеп,
 арман барлап,
Шықты бір қарт ұзақ жол.
Жиһан кезбек...
 жерді шарлап...
Түнереді оң мен сол.

Мінді аяңшыл желмаяны,
Кезді жиһан,
 шөлдерді.
Қолына алып ақ таяғын,
Артына азық өңгерді.
Келе жатыр...
 келе жатыр...
Көзіне арман елестеп.
Әлде көл ме, әлде тақыр,
Көрінгені елес тек.

Ақсақал қарт жақындады,
Сол қайыңның жанына.
Құлақ салды, ол тыңдады,
Сұм жыланның зарына:

— Уа, жолаушы!
Қарт ақсақал!
Есірке, ая, мендейді,
Келсе келсін тура ажал,
Өрттен өлгім келмейді.

Құлағың сал: мұң-зарыма,
Ұмытпаспын өмірде.
Сұрайтыным, мен жалына,
Қима мені өлімге.

Игі жүрек, қарт ақсақал!
Ая мені, есіркеп.
Келсе келсін тура ажал,
Бұл бәледен құтқар, тек!..

Көтерілді жел лезде,
Будақ жалын лаулады.
Ақ қайыңды осы кезде,
Қоршады өрт қаулады.

Састы жылан, иірілді.
Жалынды өрттің лебінен.
Ышқынды да жиырылды
Өрт шарпыған жерінен.

Ақ қайыңның шықты жылан
Биік, ұшар басына.
Қоршаған соң жалын-тұман,
Есі қалмай, састы да.

— Ақсақалым!
Тұрсың неге?

Мейрім ет сорлыға.
Енді есірке, ая мені,
Бер қолыңды сорлыға.

Пейілі кең, игі қарт деп,
Естіген ем мен талай.
Мейіріңе қолымды арттым,
Ал аяңа арқалай!..

Мың құбылып сиқырға ұстап,
Жылжып жылан бұралды.
Қарттың көңілі кетті босап,
Құтқаруға жыланды.

Желмая да тыпыр етпей
Ойға қалған секілді.
«Жылан жауыз» естен кетпей,
Ойға да алған секілді...

Есіркедім, сені аядым»—
Дегендейін ізгі шал.
Алды қолға ақ таяғың,
Асықпаса, уақыт тар.

Байлады да бір қапшықты,—
Таяғына, жоғары —
Көтерді де; шал да ынтықты.
Құтқармақшы болады.

Жүз бұралып, секірді де,
Қапқа кірді сұр жылан.
Бір ойнақшып, қапқа кіре
Демін алды сұм жылан.

«Лаулаған өрт жалын тұман,
Беріп зақым жанына,
Өлді ме әлде сорлы жылан»—
Деп, аяды, тағы да.

Аузын ашып қапшығының,
Алды қолға жыланды.
Адам қорқар көрсе түрін.
Иіріле,
бұралды.

Дірілдеді қарттың қолы
Қарамастан оған да.
Шұқшия бір осы жолы
Қарады ол жыланға.

Сырт жонынан өрт шалыпты,
Әйтсе-дағы күймеген.
Дем алысы бір қалыпты...
Онша зиян тимеген.

«Шаршады ғой осы байғұс,
Құшағыма алайын.
Жалын-өртте қала ма ес,
Жанын алып қалайын...»—

Деген мейір, аяу кіріп,
Көңіліне тағы да,
«Демін алып, тәні жылып,
Таралсын — деп — қаны да...»

Құшағына алды оны,
Есіркеген ізгі шал.
Әлде бақ па? Әлде соры?
Суық бауыр жылан зәр.

Ойым бүлік.

Қанға жерік.

Менде деп біл еркінді.

Көрдім азып, көзім тұнып,

Бұздым айтқан сертімді!

Қысты қатты тамағынан,

Қылғындыра бір буып.

Оралады сұп-сұр жылан,

Бауыры да тым суық.

— Қоршауында қалың өрттің,

Зар иледің, жыладың.

Мен көрсеткен жақсылықтың.

Сыйы осы ма, жыланым?

— Сөз таласпа, меніменен,

Өз еркімде не қылсам...

Қаныңды ішу, мақсат маған:

Өле бер, шал, буынсаң.

Зәрлі уымды жіберемін,

Шағамын да тамақтан;

Сөз күтпеймін енді сенен,

Есі-дертім:

қан да қан!

— Уа, жыланым! Дұрыс емес,

Бұл да ізгілік жолы ма?

Тыңдасаң бір айтам кеңес,

Сөзден мені торыма.

— Сөз бен кеңес ұзақ сонар,

Тыңдап уақыт өткізбен.

Мен емеспін сөзге құмар,

Мылжыңмен күн өткізген...

Берді ме адам бір тыным.
Ұрды бізді...

тепті бізді.
Жылауменен өтті күн,

Тілемеймін мен адамның
Жақсылықпен өтуін.
Ісі дұрыс бұл жыланның,
Менің берген үкімім!

Ысқырады жылан сонда:
— Бәрежелді, есегім!
Айттың үкім, тура жолға,
Енді өзім де көшемін.

— Енді басқа «төрешіге»,
Сынаталық бұл істі.
«Табалық — деп төреші де»,
Жылан тағы келісті.

Келе жатыр...
Келе жатыр...

Ұзақ сапар
шегіп жол.
Кейде белес, кейде тақыр,
Кейде көлді, кейде шөл,

Боқтық шоқып отыр екен,
Кез болады бір қарға.
Оған көптен болған мекен
Мыжырайған ескі аула.

— Кәрі қарға, көріп едің,
Жақсыны да жаманды.
Басыңнан да өтті сенің,
Жарық күн де қараңғы...

Берші жауап: жақсылықты,
Қайтарамыз неменен.
Жақсылықты кім ұмытса,
Тура жолда не деген?

Қысылғанда амал бар ма?!
Қарғаға да жалынды.
Қарқ-қарқ етіп сонда қарға,
Қанаттарын қағынды.

— Талай аппақ балапаным,
Қаза болды адамнан,
Зар илейді күйіп жаным,
Айырылдым да баламнан.

Қуды бізді.

Атты бізді.

Берді ме адам бір тыным.
Қайда ұшсақ та тапты бізді,
Су жүрек боп өтті күн...

Тілемес ем мен адамның
Ізгілікпен өтуін.
Сөзі дұрыс бұл жыланның,
Менің айтқан үкімім!

Ысқырды кеп жылан сонда:
— Бәрежелде, қарғажан!
Үкіміңе, тура жолға,
Өзім-дағы таң қалам!

Не қыламын өз еркімде
Қан сорамын, шағамын.
Бас иемін, мен үкімге
Адамнан өш аламын!

— Тағы да бір «төреші»
Сыпатталық бұл істі.
«Ізделік — бір төреші!»— деп,
Жылан-дағы келісті.

Келе жатыр...

Келе жатыр...

Желмаямен салдыртып.
«Осыларды бізге шақыр!»—
Дегендей бір жан күтіп...

Жапан дала.

Құм сахара,
Қаңбақ ұшқан құла тұз.
Тек мүлгіген бар айнала,
Кім кездесер белгісіз.

...Әлде қалай жолда тұрған,
Бір сиырға кездесті.
Желмаялы қарт пен жылан,
Көп кідірмей сөйлесті:

— Кәрі сиыр, көріп едің.
Жақсылық пен жаманды.
Мына жылан мені өлтірмек
Мойныма оралды.

Қалғанда өртте, отқа бермей,
Құтқарып ем жыланды.
Сол себептен қалды өлмей;
Мойныма кеп оралды.

Енді, міне, ішем қанды,
Бақайшағың шағам, деп.
Өлтіретін сан адамды,
Өткен атам-бабам,— деп.

Көремісің жылан менің
Алқымымнан алып тұр.
Әлде азап.

Әлде өлім.
Қан қармағын салып тұр.

Зеңгі баба әулеті едің,
Талай жылды кешірдің,
Күтеміз біз енді сенің
Әділ, тура кесімің!

Кәрі сиыр бейне қаңқа,
Берді жауап мәңіреп.
Ішін сұлық тарта-тарта,
Қоя берді еңіреп:

— Бар өмірім өтті менің,
Адамменен аңдысып.
Адам деген — қатал, сенің,
Зардабыңнан қан құсып.

Көз нұрыңдай бұзаушығым,
Қаза тапты адамнан.
Көңілімдегі барлық шыным:
Адам тастан жаралған.

Көрдім бейнет, тарттым азап,
Барлық тістен айрылдым.
Адам мені қылды мазақ,
Бойда күштен айрылдым.

Тартты ішін, ақты маңқа,
Жыланды көп еңіреп.
Кәрі сиыр бейне қаңқа,
Үкім етті мәңіреп.

Ысқырады жылан тағы:
— Естідің бе, сорлы шал?
Не іздемексің мұнан әрі,
Мен айтқаным орны бар! —

Деді-дағы қысып қойды,
Тамағынан «досының»,
Болғандайын тағы екі ойлы,
Байқайыншы: «осы кім?»

Таңырқап қарт тұрды-дағы,
Бұл сөзіне сиырдың.
— Қалай кесім шығарады?
Үкім айтар сиыр кім?

Қолды сілтеп риза болмай,
Тағы сапар шегеді.
Ылди, белес, қалың тоғай,
Бәрін де өтіп келеді.

— Енді әділ «төрешіге»,
Сынаталық бұл істі.
«Табалық — бір төреші» деп.
Жылан тағы келісті.

Келе жатыр...
Келе жатыр...
Тағы мұңын шағуға.
Үкімі — оқ. Сөзі — мақұл,
Әділ сыншы табуға!

Бір мезгілде келді бұлар,
Қарт еменнің түбіне.
«Сынаса осы емен «ынар» —
Дегендейін үңіле:

— Алуан жылдар,
сан ғасырлар,
Өстің емен, көк бойлап.
Сенен сұрар, өтініш бар,
Үкім айтшы, көпке ойлап...

Саяңа кеп шалдыққандар,
Көлеңкеңде тыныққан.
Жасың — қария,
тұлғаң — заңғар,
Төбең асқан бұлттан.

Көп жасадың, көпті көрдің,
Өмір сүрдің күнмен тең.
Талай-талай соққан желге,
Басыңды идің құрметпен.

Қарт еменім, көріп едің
Жақсыны да жаманды.
Басыңнан да өтті сенің,
Жарық күн де қараңғы...

Берші жауап: жақсылықты,
Қайтарамыз неменен?
Жақсылықты кім ұмытты?..
Үкім болар не деген?

Көріп тұрсың өзің-дағы,
Беталды жан келе ме?..
Әділ үкім берсең тағы,
Біз ризамыз «төреңе!».

— Әрине, мен көп жасадым.
Көпті көрем әлі де.
Санап көрші балта дағын,
Түскен менің тәніме.

— Бұл қарт емен көпті көрген
Үкімі — әділ, сөзі — шын.
Енді кетсек қарт еменнен,
Тағы бір аз өтпек күн.

Қарт пен жылан екеуі де,
Сөз таласа, кірісті...
Таппақ болып «төрешіні»,
Тағы өздері келісті.

Келе жатыр...

Келе жатыр...

Өтті түндер, өтті күн.
«Ойы — терең.

Сөзі — мақұл»

Енді үкімді айтар кім?

Құм шөлейтті, сахарада,
Кездеседі бір маймыл.
Ойы тайыз, есі шала,
Мақұлық қой жұрдай бұл?

— Уа, маймылым, тоқта азырақ.
Қандас едің бізбенен.
Ақылдасып үкім сұрап,
Алмақшы едік сізбенен.

Берші жауап: жақсылыққа
Қайтарамыз неменен.
Жақсылықты кім ұмытса.
Әділ үкім не деген?

— Жақсылықты кім істеді?

— Әрине адам істеген.

— Адам деген білгіш, тегі,
Көндіреді күшпенен.

Неше айлар, нешеме жыл,
Зырылдайды өтіп ол...
Ата — маймыл, ана — маймыл,
Торға түсіп отыр ол.

Торға ұстаған, қақпан құрған,
Бәрі де адам. Сондықтан:
Кездескенде қаққан жылмаң.
Сөзіңді де мен ұқпан!

Иіріліп сонда жылан,
Ысқырады пәрменмен.
Бойға жиған зәһәрлі удан,
Қуат алып, әлденген.

— Ойы тайыз, есі шала,
Үкім берер маймыл ма?
Көзің салып, анық қара:
Түрі мынау маймылға!

Тағы ізделік үкімшіні,
Сынаталық екеуміз,
Болар, бәлкім, үкім шыны,
Риза болып кетерміз!

Енді ақырғы — төрешіге»,
Сынаталық бұл істі.
Уәделессе, сертін бере,
Жылан тағы келісті.

Келе жатыр...

Келе жатыр...

Ми даламен жол асып.
Бейне зеңгер құрған шатыр,
Сағым, мұнар ұласып.

«Жетпеймін бе?..
Болмайды әлде?

Ойға алған арманым.
Сұм жыланға болып пәнде,
Зор пәлеге қалғаным!»—

Деп, қария толғанады,
Қайда бақыт?
Қайда ел?
Жауыз жылан долданады,
Ысқырады соқса жел.

Кейде ісініп,
кейде лықсып,
Зәрлі уы бой кернеп.
Кейде буып,
кейде қысып,
Қарт тамағы болды «ермек».

Кейде тоқтап желмая да,
Ойға қалған секілді...
«Жылан жауыз, оны аяма!»
Ойына алған секілді.

Келе жатыр...
Келе жатыр...
ми даламен
жапанда.

Келе жатыр сахарамен.
Қайда?
Таңы атар ма?

Әлде қашып,
әлде қорқып,
Бұлдыраған елестен...

Келе жатқан түлкі жортып,
Кез болады белестен.

— Тоқта, түлкі, асықпаңыз!
Бір сұрау бар?.. «төре» бер?
Әділ айту саған қазыр,
Өтініш сол ескертер.

Талай таудың бөктерінде,—
Талай өзен жағалап:
Тас қиядан қаздың інді,
Ойнақ салып, аралап...

Жыланменен арамызды,
Шықты талас шешілмес.
Ізгіліктің жолын бұзба.
Үкім бер де, өзің шеш!

Басыңнан да өтті сенің
Жарық күн де қараңғы...
Жапан кезіп, көріп едің,
Жақсыны да жаманды.

Берші жауап: жақсылықты
Қайтарамыз неменен?
— Жақсылықты кім ұмытты?..
— Үкім болар не деген?

Жылмаң етті, сонда түлкі,
Бұлғандата құйрығын.
Әлде тон ба, әлде күлкі,
(Бермекші ме бұйрығын?..)

— Ең әуелі түсіндіріп,
Барлығын да айтып бер.

Таластарың жөнін біліп,
Кезек келер мен шешер.

Туғаннан-ақ бір әдетім:
Сірә, білмей кіріспен.
Кетеді аброй, берекетің.
Құрғақ талас, ұрыспен.

Жасымнан-ақ бұзбадым мен
Әделеттің жолдарын.
Әділетсіз дүние керең,
Көргенім жоқ оңғанын.

Ең әуелі түсіндірші,
Бір ойланып көрейін.
Мен болармын әділ сыншы.
Үкім айтып берейін!

Қарт пен жылан бұл таластың,
Қандай? Қалай болғанын?
Күйіп, жанып бар ағаштың,
Өрт қаптаған орманның...

Барлығын да айтып болып,
Түлкі «сыншы» тыңдады.
Көкейіне әбден қонып,
Құйрықты бір бұлғады.

«Рас!..» дегендей желмая да,
Басын изеп, шұлғыды.
Түлкі ойнақшып сол арада,
Көзін жұмды. Мүлгіді.

— Ғажап екен! —

Деді түлкі:

Өмірімде мұндай сөз
Естігем жоқ,
сірә тіпті,
Болған да емес, маған кез.

Ғажап екен! — Биік қайың
Бұтағынан секіру...
Өрт кеткенде канат жайып,
Жалынды оттан құтылу..

Естімеп ем қапқа кіріп,
Жан сақтаған жыланды.
Естімеп ем таяқ беріп,
Есіркеген адамды.

Мен осыған тұрмын сенбей,
Әлі де ойлап көрейін.
Болған істі көзім көрмей,
Қандай үкім берейін?

— Олай болса — деді, жылан:
Қапшықты әкел!
Көрсетем!
Әділдікпен билік құрған,
Үкіміңді мен күтем!

Ыршыды да, бір секіріп,
Жылан тағы толғанды...
Ілезде болмай қапқа кіріп,
/Көрсетпекші болғанды.../

Жатты жылан қап түбіне:
— Үкіміңді бер,— деді;
Шаршап біттік ұзақ жүре,
Ең сенерім, сен,— деді.

Күн де саған,
Ай да саған,
Бауырындай мұңдассын!
Көл де саған, тау да саған,
Сәлем беріп жол ашсын!

Шыдамады желмая да:
— Енді аяқпен таптайық!
Дегенде, қарт желмаяға:
Әлде болса сақталық!

Өзі-ақ өлер іріп-шіріп,
Қап түбінде тыпырлап,
Ал, кәнекей, кеттік жүріп.
Асығалық,
жол ұзақ!

Түлкі:
— Тоқта, қарт, азырақ,
Сыйлыққа не берер ең?
Мен болмасам ойла, бірақ?
Жылан буып өлер ең?

Жілігіңнен майың шығып,
Сусындар ең қаныңды.
Жатар едің жерді қауып,
Қарға шұқып тәніңді;

Ойлан өзің, қарт, азырақ,
Сыйлыққа не бересің?
Мен болмасам, ойла... Бірақ...
Жылан буып өлесің!

Ара тұрдым ажалыңа,
Ойға салып көр өзің.

Еңбек еткен сыйлығыма
Желмаяңды бер өзің.

— Жақсылыққа жақсылықтан,
Аямайтын мен бір қарт,
Тілге көніп, маған нансаң,
Айтайын бір,
сертті шарт.

— Бейне «Әулие» сыртқы түсің,
Жақсылықты білмедің.
«Шарт» деп нені айтып тұрсың?
Осы ма бар білгенің?

— Түлкім!
Ұзақ сапар шегем,
Бақыт алда табармын.
Сол уақытта сыйлығыммен,
Сені қарсы алармын.

Алдымызда — дәулет, ырыс,
Алдымызда — алма,
өрік,
Меруерт тау, алтын, күміс,
Жайқалған ну, сән көрік.

Онда бақша құлпырады,
Онда құстар салған ән.
Сылдыр қағып балбұлағы,
Онда жарқын атқан таң.

Онда елдің адамы да,
Сұлулықтан жаралған.
Онда әділ ел жаны да,
Бақыт табар барлық жан!

Бектерінен меруерт таудың
Ағады өзен гүрілдей.
Онда жеміс,
 піскен балғын,
Жері кілем түріндей.

Онда ағаштың жапырағы,
Сылдыр қағып, күн шалған.
Көңіл жүйткіп шарқ ұрады,
Іздегенім осы арман!

Сапар шегіп осы арманға,
Келе жатқан жолымда.
Кездестім мен сұм жыланға,
Ашылмастай сорыма...

Түлкім! Әлі сапар шегем,
Бақыт — алда. Табамын.
Сол мезгілде сыйлығыммен,
Сені қарсы аламын!

Осы шақта риза болып,
Сен азырақ аялда.
Жақсылығың ұмытылып,
Мен сертімнен таям ба?..

— Одан-дағы желмаяңды,
Сыйлығыма бер маған.
Не қыламын мен «арманды»,
Айтпай-ақ қой, сен маған.

Керегі жоқ меруерт тау,
Керегі жоқ бұлағың.
Керегі жоқ алмалы бау,
Желмаяңды сұрадым.

Әлі — алда... Ұзақ сонар...
«Арманыңды» күтпеймін.
Бос үмітті құрғақ қиял,
Оныңа мен бітпеймін.

Мен де тұрмын қарным ашып,
Күтуге бір шыдаман;
Неге сонша қалдың сасып?
Сыйлығым бер сұраған!..

Ойла, азырақ өзің түсін?
Көп бәледен арылдың.
Бейне «Әулие» біткен пішін,
Жақсылықтан жаңылдың?

Әрбір істің өз есебін,
Мүдірмей-ақ табамын.
Қаптың аузын мен шешемін,
Жыланды да аламын.

Керегі жоқ меруерт тау,
Алма, өрік, шынарың.
Керегі жоқ жемісті бау,
Желмаяңды сұрадым!

— Түлкі,
әрине, қолыңдамыз,
Желмаямды бере алман.
Қимасымды сұрамаңыз,
Бұл сөзіңе көне алман.

Жас күнімнен жолдасымды,
Жеуге саған тастаман.
Мен есалаң емес жынды,
Бұл не айтқан масқараң?!

Жетер енді!..

Қаңғып жүрдік,
Тағы кімді қуамын?
Майың сорып, жұтам қылғып,
Тамағыңнан буамын!

Нажағайдай шаншылады
Сумаңдаған сұр жылан.
Зәһарлы аузын қайшылады
Білеулене сұм жылан.

Зәресі ұшып, қорыққаннан
Тізе шөгіп желмая.
Құтылмаққа енді ажалдан,
Іздегендей жан сая...

Ізгі қарт та есі кетіп,
Жан-жағына қарады.
Өнебойын дірілдетіп,
Буындарын алады.

— Жақсылықтың үлесіне,
Осы ма еді тигені.
Сыбағам ба игі ісіме
Сұм жыпанның тілегі!

Көздеп бақыт, іздеп өмір.
Қиял еттім: меруерт тау.
Көксеп арман, жүйткіп көңіл,
Гүл жайнаған бақша-бау.

Сақал, шашым аппақ қудай,
Осы жолдә ағардың;
Өтті күндер, желдей зулай,
Күтіп алдым таң алдын...

Жақын қалды деп ойлап ем,
Сол тауға да жетуге.
Салтанатпен, өз еркіммен
Сауық-сайран етуге.

Қайда қуат?

Қайда қанат?

Ұшайын да кетейін!

Гүл жайнаған қайда алап?

Қайда? Қайда? Жетейін!

Уа, дауыл жел! Жеткіз мені!

Меруерт тау арманым.

Қолдан термей меруерттерін

Қарт жапанда қалғанын!

Уа, ұшқыр жел, заула, заула!

Кемегің бер қартыңа!

Сен айтып бар меруерт тауға,

Жет, тезірек шарқ ұра!

Арманымды, тағдырымды

Тапсырамын ерке жел.

Мен іздеген жарық күнді,

Қайда сол тау?

Қайда ел?

Бота күннен қолымда өскен,

Боздағандай желмаям.

Көкке жетіп күн тілдескен,

Меруерт тау, қайда аяң...

Мені есірке, ал саяңа

«Жерде қалмас жақсылық!»—

Деуші еді ғой ел баяғы,

Кейінгіге тапсырып...

Меруерт таудың шыңына мен,
Қанаттана ұшайын.
Меруертін қолмен терем.
Жұпар гүлді құшайын.

Бар арманды, тағдырымды
Тапсырамын.

Заула, жел!
Мен көксеген жарық күнді,
Қайда сол тау?
Қайда ел?

Сол кезде жел көтеріле,
Найзағай да жарқылдап,
Күн көрпесі бұлтын түре,
Ұшты қыран саңқылдап.

Шалықтады, көкті құшты,
Ә дегенше бұл қыран.
Есі кетіп, зәресі ұшты,
Түлкі менен сұм жылан.

Сорғалап кеп көктен құлап,
Қу түлкіні соққанда:
Дал-дал болып жатты сұлап,
Қатты тиді оқтан да...

Топшысымен соқты тағы,
Иреңдеген жыланды.
Қарт та көріп, деді: —
«Пәлі!»,
Қарсы алғандай қыранды.

— Ізгі қартым! Арманды ерім!
Енді жылан жоғалды.

Жерді құшты, үздім белін,
Сұм түлкідей қуларды!

Ұшалық біз меруерт тауға,
Сен көксеген ежелден.
Алма, өрікті бақша бауға
Онда — ел бар кенелген!

Онда — жеміс пісіп толған,
Онда — гүлдер құлпырған.
Онда — дәулет, бақыт қонған,
Онда — жарқын барлық жан!

«Жақсылыққа — жақсылық» деп.
Халық бекер айтпаған.
Не арманың тағы да...

Тек,—

Соны ғана айт маған!

Жолда жатқан сұр жыланды
Өлтірмесең жаныштап.
Аямастан бір адамды,
Кез боп қалса, дедің, шақ!

Сиқыр қарға, мықыр есек,
Қарын құлы, құлқыншыл,
Тұла бойы толған өсек,
Маймыл емен бір күншіл.

Оңай олжа, алдау, арбау,
Оның табар несібі.
Елді шарлау, жұртты барлау,
Сұм түлкінің кесібі,—

Деді-дағы, алғыр қыран,
Ұшуға да қомданды.

Меруерт тау!
Қарт көксеген осы еді!

Қарт жасарды,
шырайланып,
Меруерттен тергенде...
Жұпар иіс мұрын жарып,
Нұрлы тауға енгенде...

Көкті құшқан шыңның басы,
Жұлдызбенен безелген.
Еңкіш тартқан қарт тұлғасы,
Жас жігіттей түзелген.

Желмая да ойнақ салып,
Ботасы да тайраңдап.
Бұлағынан сусынданып,
О да кеткен жайнаңдап.

Ізгі қарт та айтып жатты,
Қыранына алғысын.
Болат топшы,
ер сипатты,
Бақыт берген таң құсын!

Бақшадағы әнші құстар,
Мақтау жырын сайрады.
Жетті арманға болған құштар,
Қарттың жүзі жайнады.

Меруерт тау,
Меруерт тау,
Қарт көксеген осы еді.
Мұнда — бақша жемісті бау,
Мұнда гүлдер өседі!

АЛМАС

Бұл хикая бір ертегі
Көптен бері жүректе еді,
Әңгімені бастайыншы.
Қаламыма хиял жалғап,
Балаларға әдей арнап,
Дәптер жазып тастайыншы.
Тыңда шырақ, мен айтайыншы.
Бір қызықты гәп айтайын,
Тыңдап қара әңгімені
Тыңда азырақ толғанайын,
Ұшқыр қалам қолға алайын
Жыр ескегін бір есейін,
Алқа-қотан отырғанда,
Әдей арнап бүгін таңда,
Сендер менен тілдесейін.
...Әлде Сырда, Алатауда
Өтіп кеткен бір заманда
Болған екен,— дейді,— бір қарт.
Өскен бе әлде тауды жайлап,
Бөктерінде салып ойнақ,
Қарттың атын,— дейді,— Мұзарт.
Лашық үйде кедей жарлы,
Тартқан екен қайғы, зарды,
Қасірет тартып, қайғы жеген.
Балапаны, көздің нұры,
Болған екен дәл үш ұлы:
Асан, Хасен, Үсен деген.
Ақыл қонып тұла бойға,
Асан түсті терең ойға:
— «Асырайын атамды,— деп —
Кесіп іздеп мал табайын,
Оңалтайын атам жайын
Бер, атажан, батаңды»— деп,

Әкесінен сұрады ерік
Мақұл көріп, бата беріп,
Асан кетті алыс жолға,
Асты белдер, соқты желдер,
Неше күндер, неше түндер
Сапар шегіп жүрді жолда.
Әлде неше күндер өтті,
Жүре-жүре Асан жетті,
Қажып, шаршап бір күн таңда,
Қаршығасы көкте ойнаған
Қарағайы көк бойлаған
Қалың жыныс, қара орманға.
Жолбарысы жортып, шапқан,
Арыстаны адам қапқан,
Бөрілері тау текедей.
Аңдарының сиқы сайқал,
Әлде шақал, әлде сайтан,
Жерді сүзіп жүр кимелей.
Бірі тартып, бірі жұлып,
Ылғи дүлей жатыр ұлып,
У-шу болып орман іші,
Көздерінен от жалындап,
Кейде қарғып, кейде арындап,
Тым-ақ суық аңның түсі.
Қос құлақты бір аңдар жүр,
Асыр салып бұраңдап жүр,
Асан бұрын көрген емес.
Бұл Асанның есіне де
Есі түгіл түсіне де,
Өмірінде енген емес.
Амалы жоқ, шара бар ма?..
Мезгіл өткен паналарға,
Қорқа-қорқа жүрді Асан.
«Дем алайын азырақ», деп
Бір ағаштың түбіне кеп

Құлақ түріп тұрды Асан.
Қара орманды тітіреткен
Бір мезгілде жалт-жұлт еткен
От көрінді анадайдан.
Қауіп-қатер қорқу күшті,
Отты көрді, ойға түсті:
«Әлде мендей жүрген кісі?
Я, жолаушы оты ма екен?
Тоғай бойын еткен мекен?
Я, орманның күзетісі! —
Деді-дағы, тұрды Асан,
Отқа қарай жүрді Асан,
Тәуекелге беріп өзін.
Бір мезгілде келіп жетті
Қалтыратты, дірілдетті
Тұла бойын қорқу сезім.
Жақындады үйге таман,
Иттер шықты абалаған,
Ырылдады бәйтөбеттер.
Орман іші шуылдады,
Әлде нелер зуылдады,
Иттің даусын көтеріп жел.
Салпы ерін, суық түсті,
Пішіні тым қорқынышты
Қарсы шықты бір дәу үйден.
Қабағынан қар жауып,
Алғандай-ақ бейне қауып,
Тұлғасына қаһар түйген.
Қорықты Асан дірілдеді
Әлде нені күбірледі...
Көргеннен-ақ зәресі ұшып,
Кейде орманда ашулы ажал,
Кездеседі обыр, дажал,
Деген бір сөз еске түсіп.
Көрді-дағы анадайдан:

«Ия, бала! Келдің қайдан?
Қара орман адаспастан,
Аман өтіп тау мен тастан,
Түстің бе сен әлде көктен?»
Бейне өлімге дайын Асан,
Айтты сонда жәйін Асан:
— «Жұмыс іздеп шықтым жолға
Зәрем ұшып, құтым қашып,
Жаным қорқып, асып-сасып,
Бұл араға жеттім зорға.
Қара орманнан сізді таптым,
Мен шын сорлы бір бейбақпын;
Қайырым ет біздей жанға!
Бар күшімді аямас ем,
Оған-бұған қарамас ем,
Сізден жұмыс табыла ма?»
— «Малайлыққа алайын мен,
Саған жұмыс табайын мен,
Тек күшіңді аямайсың.
Мен иемін бұдан былай,
Мен қожамын — саған құдай,
Күндіз, түнге қарамайсың.
Анау тұрған бір топ талдың
Ортасында осы орманның
Бір құдық бар түбі терең.
Құдықта бар қазына асыл,
Қазынасын шығарасын,
Еңбегіңе алтын берем!
Жұмысыңды көзбен көріп,
Шелегіңді қол мен беріп,
Өзім ғана тұрам санап.
Қызметіңді желге төкпен
Жүз шелекке — бір шелектен
Еңбегіңе берем балап».
Өзі қажып тұрған Асан

Риза болдың бұған Асан,
Түспек болды шыңырауға.
Тінегі боп оның күткен
Жүз шелекке — бір шелектен
Алтын алмақ, бітті сауда.
Ұзын бауды белге байлап,
Шыңырауға түсті жайлап,
Терең екен құдық түбі,
Ең қазына көлдей шалқып,
Жарқылдайды көзді тартып,
Шағылысып сары алтыны.
Сап-сары алтын құдық іші,
Әлде өңіме?

Әлде түсі?

Қолына Асан шелек алды,
«Берді тәңірім тілекті», деп
Сыбанады білек түріп,
Уыс-уыс алтын салды.
Әлсін-әлсін бауды тартты.
Сыртқа шелек шығып жатты.
Сап-сары алтын құдық маңы.
Айналасы болды алтын,
Жүз шелекке толды алтын,
Бір шелекті алды тағы...
Алды-дағы алтындарды,
Түсірмеді енді бауды,
Қалды Асан шыңырауда.
Алтынды алды кетті алдап,
Сорлы Асан қалды зарлап,
«— Бітті,— деді енді сауда».
Күтті... Күтті...
Түспеді бау,
Алтын үшін алдандым-ау»—
Деп ойлады Асан сонда.
Басы айналып, болып мен-зек.

Түпсіз шыңырау көрменен тең,
Құтылмастай қалды сорға
Бір мезгілде тұрды Асан,
Шыңырауда жүрді Асан:
«Не бар екен қарайын, деп
Текке отырып таппан пайда,
Болмас па екен шығуға айла?
Бір ылажын табайын», деп.
Шошынды Асан көрді сонда,
Шыңырауда — оң да, сол да
Ылғи қу бас домалаған.
Ақсифан тіс, сынған сүйек
Кәрі жілік, кепкен иек,
Үйіліпті өлген адам.
Шыңырау жолы қорқынышты,
Мұны көріп зәресі ұшты,
Тұла бойы шымырлады.
Қайда барса, сәлем беріп
Сыйқы кеткен өңшең өлік,
Көз алдында қыбырлады.
Іздегендей әлде нені,
Тағы да Асан жүрді ілгері,
Екі тарау жолға келді.
Қорқу кіріп тұла бойға,
Екі тарау осы жолға
Ілбіп қана зорға келді.
«Бір тарау жол: өлім жолы,
Екіншісі — аштық жолы»,—
Деп жазылған қара тасқа.
Амалы жоқ қашқанменен,
Не лаж бар сасқанменен,
Болмады енді ойланбасқа.
Ойлады да біраз тұрып
«Аштық жол» мен кетті жүріп,
«Не болса да көрейін, деп,

Болғанымша тірідей жем,
Барғанымша өлімге мен,
Тек аштықтан өлейін», деп.
Тағы ілгері кетті Асан,
Бір мезгілде жетті Асан,
Жалпақ дала, ен жайлауға.
Әлде кімдер сабылып жүр,
Топтаған қой бағылып жүр
Көк жазира кең жайлауда.
Әлде қойшы, әлде сорлы:
—«Сен де сорлы, таппай жолды —
Деді Асанға,— келдің қайдан?
Енді өмірің бітті деп біл!
Мыстан кемпір жайлауы бұл,
Көрсен сені, бітті саудаң.
Неше жылдай қойшы болып
Нелер азап, бейнет көріп,
Жүрміз мыстан қолында біз.
Сиқыр зұлым, қанды ауыздың,
Түстің қолға жалмауыздың,
Енді өмірден күдеріңді үз!»—
Деп, тұрғанда келді мыстан:
Анадайдан көрді мыстан,
—«Қайдан жүрсін адам ұлы!
Жайлауыма аяқ бастың,
Айт, адамзат! Қайдан қаштың?
Қойман сені енді тірі»—
Деп шыңғырып кемпір мыстан,
Бейне түсі сұр зымыстан,
Тап береді зәрені алып,
Күдер үзіп енді жаннан
Есі кетіп қорыққаннан
Сорлы Асан қалды талып.
Құтылуға бар ма шара?
Лажсыз тұтқын ол бишара,

Бұлқынғанмен амалы жоқ,
Қалды Асан өлуге аз-ақ,
Қойын бағып, тартып азап
Қалды мыстан малайы боп.
Өтті күндер. Өтті айлар.
Тасты бұлақ терең сайлар,
Асан үйге қайта алмады,
Көргендерін, білгендерін,
Ұзақ жолда жүргендерін
Атасына айта алмады.
Шекті азап, көрді қорлық,
Қылды мазақ тағдыр зорлық,
Қыспағында тар шаңгелдің.
Зарлы өмірден қабақ ашпай
Түсті Асан құтылмастай
Қапасына қайғы шердің.
Болды атасы күнде үмітті,
«Келеді» деп ұлын күтті,
Бірақ, Асан келер емес.
Атасының үміттері,
«Келеді» деп көп күткені —
Тек бір бұлдыр сағым елес.
Бір уақытта Үсен тұрып,
Атасынан тілек қылып,
Шықпақ болды о да жолға.
— «Ақсақалды мейірімді ата,
Ықыласты беріп бата,—
Деді,— жолды өзін оңда!»
Жолға шықты. Үсен кетті
Жүре-жүре келіп жетті
Қалың орман қойнауына.
Бұл да Асанды құты қашып,
Бірде қорқып, бірде сасып,
Түсті жынның ойнағына.
Ақырды дәу келе сала:

—«Келдің қайдан бұл араға?
Жұмысың не, айтшы жылдам?»
—«Тамақ іздеп шықтым жолға.
Бұл орманға жеттім зорға,
Сірәда жоқ басқа кінәм».
Түсті торға. Амал бар ма?
Бұл да түсіп шыңырауға
Болды-дағы алтын алмақ.
Бітірген соң жүз шелекті
Сұм қармаққа бұ да тілекті,
Шыңырауда қалды зарлап.
Жүре-жүре Үсен тағы
Қуат кеміп құрыды әлі,
Сүлдәрі жоқ. Күрмелді тіл.
—«Қайдан келдің ай, адамзат?
Қан жайлауым жерді бұлғап,—
Деп ақырын мыстан кемпір—
Талай кетіп, талай келіп...
Талайы өліп— болған өлік.
Тірі қоймай енді сені!
Құл боласын енді маған,
Тапсырамын жұмыс саған,
Қалдың мәңгі мұнда, тегі...»

* * *

Күн артынан күн зымырап,
Түн артынан түн бұлдырап,
Өтті жылдар, қақты бұлаң.
Байғұс қарт та қайғы шекті,
Зар еңіреп, жасын төкті,
Хабар болмай екі ұлынан.
Түсті Хасен бір ниетке,
Ағаларын іздемекке
Сапар шегіп шықпаққа жол.

—«Тартқанымша қайғы-зарды,
Іздейін мен бауырларды
Уа, ата жан, рұхсат бер!»
—«Көзім нұры, ботажаным!
Екі ұлымды жоғалтқаным
Бір басыма жетер менің.
Көзім жетсе келмеуіне,
Келіп сәлем бермеуіне,
Сірә рұхсат етер ме едім?
Тілеме, жан, бата менен!
Айырылып тағы сенен,
Өткізем бе ауыр күнді?
Үміт-қиял ол бір сағым,
Іздегенмен бауырыңды,—
Деді де ата рұхсат бермей,
Бір толғанып, төгіп көлдей —
Көздің жасы жуды бетін.
Күбірледі, жыбырлады,
Әлде нені сыбырлады,
Еске алғандай құдіретін.
—«Өміріме болан серік
Екі ағамды қолдан беріп,
Үйде отыру лайық па?
Табылар ма бәкім көрген
Ең болмаса іздеп елден
Бір аралап сұрайықта»
«Бауырымдап» жылаған соң,
Көп қиылып сұраған соң
Таянышы балапаны,
Екі бетін жуып жасы,
Сөгіледі қабырғасы.
Мейірімді-ау ата жаны!
Берді рұхсат тағы да ата,
Ақ ниетті берді бата:
«— Жолың болсын, балапаным!»

Бата алдыда кетті шығып,
Неше күндер жолда жүріп
Іздеді ол ағаларын.
Асты белден, өтті көлден,
Сұрау салды жолдағы елден,
Жөнін білген таппады адам.
Тұйық, меңіреу.
Толған аңға,
Қарағайлы қара орманға
Жетті Хасен кешке таман,
Қалың орман баяғыдай...
Іші толған сайтан-жындай,
У-шу болып жатыр тағы.
Естігенде мазаң кетіп,
Құлағына кетеді өтіп
Дүлей аңдар ақырғаны.
Қампайысып, ырылдасып,
Бірі қуып, бірі қашып,
Шакалдардың секіргені,
Шу асаудай бұлқынғаны.
Арсалаңдап жұлқынғаны,
Ішін тартып өкіргені.
Бәйтөбеттер салды «кәу-кәу»
Шықты үйден баяғы дәу
Шошынарлық тіпті сиықы.
Көрген адам түршігетін.
Түршігетін көрсе бетін,
Бейне албасты ұйқы-тұйқы.
—«Қайдан жүрсің? Кімсің өзің?
Енді өлетін келді кезің,
Неге келдің орманыма?
Түлен түртіп, ажал айдап
Әкелді ме сені байлап,
Әлде біреу зорлады ма?»
—«Кедей едік, пақыр күйде,

Кәсіп іздеп шықтым үйден,
Еңбек етіп, мал табуға.
Мейіріміңіз түссе бізге,
Әдейі іздеп келдік сізге,
Болмас па екен жалдануға?
—«Олай болса, табам жұмыс,
Ен-қазына берекелі іс —
Ылғи олжа табатының
Адал жүріп қылсаң еңбек,
Молығасың, артып-теңдеп,
Сап-сары алтын алатының».
Келісті де көнді Хасен
/Не істемек енді Хасен/,
Түсті түпсіз шыңырауға.
Сары алтындар шелектеген
Шығып жатты шелекпенен,
Белгілі ғой бітпек сауда.
Жүз шелекке толғанында,
Жүз бір шелек болғанында,
Бау түспеді енді сырттан.
Талайлардың басын жалмап
Талайларды сорып алдап
Сұрқия дәу солай құртқан.
Айналасы қапас зындан,
Екі тарау тас алдынан
Жол шығады көлденеңдеп,
Торға түскен сорлы бейбақ,
Тұрды қарап, біраз ойлап
Бірінде — аштық
Бірінде — өлмек.
«Аштық азап көргенімше,
Аштан сеніп өлгенімше,
Тура өлімге барайын, деп,
Амал қанша? Көріп түрін,
Сұм ажалдың әзірейлін,

Өзім күтіп алайын, деп:
Өлім келсе аламын, деп,
Тағдырымды алам күліп,»—
Деді дағы, белді байлап,
Қарсы алдында жатқан сайрап
«Өлім жол» мен кетті жүріп
Ойлағандай әлде нені,
Қадам басып жүрсе ілгері,
От көрінді жылтыраған.
Тас үстінде отыр адам,
Жақындап ед отқа таман,
Әлі кеткен қалжыраған
— «Шықпаған жан қалды сүлде.
Мен де отырмын қара үңгірде.
Жүрсің қайдан? Айтшы балам?»
— «Мен бір сорлы күні қаран,
Жылдан асты әлі екі ағам
Хабар-ошар болмай кетті.
Соларды іздеп шықтым үйден.
Бауырлардың күйігінен
Тағдыр шіркін тентіретті.
Жүре-жүре сол себептен.
Қара орманға келіп жеттім.
Бір дәу шықты қарсы алдымнан.
Жалдануға я біреуге
Еңбек етіп мал табуға,
Түскенім бір шыңырау, зындан.
— «Бізде солай алданғанбыз,
Біз де дәуге жалданғанбыз,
Қалдық міне мәңгі зарлап,
Аштықтан да оңай көріп,
Әлде неге бұлдыр сеніп,
Өлім жолын алдық таңдап.
Мынау тауды тесіп өтсек,
Көлденеңнен кесіп өтсек,

Елімізге жетеміз біз.
Бір күн болмай көрген азап,
Ұмытылып зындан, тозақ
Өлімнен де өтеміз біз.
Таудан өтсек алдымыздан
Жер-жиһанға бақыт сызған
Кездеседі екі батыр,
Алтын таңның дұшпанына —
Дәуге, өлімге, мыстанына
Түсіреді заман ақыр,
Отырмайық текке налып,
Сал күшіңді қайраттанып.
Міне, қайла ал қолыңа!
Тауды жарып, тас қопарып,
Алдымызда шаңқан жарық
Шығамыз біз таң жолына».
Қарттың сөзін тыңдап сонда
Өткір қайла алды қолға
Қуанды ма әлде неге?
Тасты жігер, қызды дене,
Қайратына күш ұласты.
Бір тізелеп шапты кейде,
Шалқасынан жатты кейде,
Қайламенен тауды тесті,
Кейде отырып демін алап.
Кейде қазып, жер қопарып
От ұшқындап тасты кесті.
Күшке медеу болып қайла
Бұлдырлады әлде қайда,
Көзіне үміт елестеді.
Сәулеленген алтын алап,
Шақырғандай күле қарап
Нұрлы дүние елестері.
Тауды тесіп өтті Хасен,
Бір мезгілде жетті Хасен

Кең жазира сахараға.
Айдың көлі шалқып жатқан
Бұлақ аққан. Сылдыр қаққан
Қызу думан сахарада.
Көрді Хасен екі тауды.
(Көруге енді көңілі ауды),
Сілкініп тұр әлде неге
Бірде жылжып, бірде төніп.
Бұйра бұлттар өркештеніп,
Қалықтайды тас төбеде.
Жаңғырығып дабылдаған,
От ұшқындап жалындаған
Тау сілкініп соққан сайын,
Бетін түзеп тауға таман,
Хасен тағы басты қадам,
«Білейін, деп,— мұның жайын».
Қарсы алдынан, анадайдан
Келді-дағы бір қарт адам,
Деді: «Балам, берірек кел!
Ауыр бейнет жолын кешкен,
Азап шегіп тауды тескен,
Сендей ұлды күтеді ел.
Анау таудың сілкінгенін
Көресің бе? Емес тегін,
Нелер қызық онда жатыр.
Бір-біріне соғып тауды,
Қарсы алуға зұлым жауды
Дайындалған екі батыр.
Бір батырдың аты — Алмас,
Беті қайтпас, күші талмас,
Екіншісі — батыр Арман.
Жалмауыздар жендетінен,
Жауды жойып жер бетінен
Жібермекке, күшін салған
Екі батыр жорық тартып,

Қару теңдеп, құрал артып
Ұзақ сапар шыққан жолға.
Жетім-жесір, мұңдылардың
Шерін шертіп, қайғы зардың,
Еркіндікті бермек қолға,
Обыр, зұлым, мыстандарды,
Қанды шелек қатал дәуді
Көзін ойып, дарға аспақ,
Еркіндіктің, игіліктің,
Басын қосып игі жұрттың
Жер жиһанға нұрын шашпақ».
— «Шықтым, ата шыңыраудан.
Қараңғы үңгір —
Қапас зындан,
Тарттым азап бейнет сорын.
Асқан бұлдыр үмітпенен,
Бітті халім, іздеп келем
Еркіндіктің нұрлы жолын.
Құртпақ болған зұлым жауды.
Көрер ме екен батырларды.
Жолдас қылып алар ма екен?
Соққан дауыл, қар менен мұз,
Жолы тайғақ, шыңырау құз,
Енді таудан қалай өтем?»
— «Асықпа, ұлым. Тағы да олар.
Пәрменімен тауды соғар
Кең дүние жолын ашып.
Екі батыр өзі келер,
Жәйін білер, сәлем берер,
Барлық елмен амандасып.
Соғылды тау, ашылды жол.
Тұлғасынан төгіліп нұр,
Батырлар да келе жатты.
Жиылған көп ортаға алып
Бірде күліп, бір зарланып

Бәрі-дағы мұңын шақты:
Қанды шелек, ажал бауын,
Дәудің үңгір шыңырауын,
Жалмауыздың сұмдықтарын,
Ажалды азап, бейнет сорын,
Өлім менен аштық жолын,
Талай өлік үйілгенін,
Тар зынданда мәңгі зарлап,
Талайлардың басын жалмап,
Қайғы шермеп күйінгенін;
Талай тәндер қуарғанын,
Талай өмір суалғанын...
Екі батыр тыңдап сонда,
Жорық бастап шықты жолға
Жиылған көп соңына еріп,
Дабыл қағып,

ұран салып

Ту көтеріп жалпы халық
Батырларға шықты сеніп.
Босатып ап тұтқын елді,
Талқан қылып үңгірлерді!
Шықты халық ұран салып
Ылғи дүлей асыр салған,
Өңкей жынды қара орманнан
Тазартты ел — батыр халық.
Алабына нұр төгілген
Орманына гүл себілген
Көк бойлаған шаһар салып
Асан, Үсен тағы-тағы,
Азап көрген ер ұлдары
Еркіндікке жетті қолы.
Қуанышы симай тасып,
Ата-анамен құшақтасып
Мауқын басты, болды жолы.
Гүлі жайнап оймен қырдың,

Туын тігіп жаңа өмірдің
Ел масайрап шаттанды бір.
Тыңда, шырақ, бүгін таңда.
Сіздерменен отырғанда,
Аяқталды ертегі жыр.

* * *

Бұл хикая, бұл ертегі
Көптен жүректе еді,
Тартқан сыйым балаларға,
Болдық таныс бүгін сізге,
Дем алайық енді бізде,
Жетер осы бүгін таңға.

ПАТРИС ЛУМУМБА

I

Көрдi ол:

Түпсiз теңiз тулағанын:

Сездi ол:

Ну қамыстың шулағанын.

Үзiлiп, мөлдiр көзден моншақ атып,

Бiлдi ол: қара гүлдiң улағанын.

Естiдi ол: обыр жылан ысқырғанын,

Аяулы, адал жандар ышқынғанын.

Қосылып мұңды тамтам зар күйiне

Естiдi, сарындаған құстың әнiн.

Бiрақ, ол зарлы күйге егiлмедi;

Булығып, көзден жасы төгiлмедi.

Түнерген қара түндi серпе тастап,

Қайсар ұл, қарсы шапқан ердi ерi.

Иiлiп елбең қағып, бүгiлмедi.

Шаңдатқан шабысынан сүрiнбедi.

Құлдықтың қолмен жыртып шымылдығын,

Сатырлап нажағайдай дүрiлдедi.

Туған ұл — қара гүлдiң сабағынан,

Туған ұл — құлдық, азап аралынан.

Бұлқынып, бұғау үзiп, одағайлап,

Көзiнiң от шашырап жанарынан.

Туған ұл — Африканың белдеуiнде;

Бола ма, қанды азапты көрмеуiне

Шығандап,

ұран салып жаңғыртқанда,

Қарады ел қос қолының сермеуiне.

Кәлемге тілің келмей күйбеңдедің,
Қолыңнан қазынаңды бергенде сен,

Улады миссионері Ватиканның,
Барқылдап, бетін бүркеп атқан таңның
Туыңды қолыңа алып, өзің тікпей
Осынша сорға малтып, неге қалдың?

«юнион миньері», «Форминьері»!
Салынған қол-аяққа шынжыр еді...
Тұрыңдар!

Бас аяққа!

Қозғалыңдар!

Серпілмей неге отырсың Конго елі!

Азаттық өзі түспес ауызыңа,
Қайсысы тамшы суды тамызуға,—
Ойлайды;

Өз қолыңа ал, билігіңді,
Тарының сия бермей қауызына.

Неге біз — зар тартамыз, жай жатамыз.
Неге біз — зарлы күйді сарнатамыз.
Күл етсек қыл шынжырды денедегі,—
Сонда біз, еркін әнді сайратамыз...

Желкелеп жердің жендет, жалдаптарын.
Көреміз: Африканың таңы атқанын.
Сілкініп, көкке шырқап, шарықтаңдар,
Жұлдырмай егде Конго қанаттарын.

Тағдырдың таңды көтпе жазуынан,
Сен сорлы болған жоқсың жазығыңнан,

Бельгия монополиясы.

Бірлікке басың қосып ұмтылмасаң.
Ажалдың арандайсың азуынан,

Тұрыңдар!

Бас аяққа!

Толғаныңдар!

Азамат, батыр жүрек боздағың бар;
Даусыңды достар тыңдап, ел сүйсінсін,
Ал, кәне!

Айбынды ту қолға алыңдар!

II

Толғандай батыр тұлға ыза, кекке,
Патрис отырғанда кабинетте:
Төрге ілді,—

оқ самсаған автоматын

Қандай жау келеді деп жекпе-жекке?

Қырандай тұғырына отыр қонып,
Бұлт жарып, қырағы көз әлем шолып.
Күшіген, қара ниет, қара құстар
Қалбақтап, ел көсемін жүрді торып.

Дауылдың нөсер соғып желі де есті,
Тіркесіп, шудалана бұлты көшті.
Кең толғау, кеңес сұрап, ақыл алып,
Аялап елі сүйді Патристі.

Сабаздың қандай өткір қарағаны,
Ақтарып ақыл кенін саралады.
Сұңқардай шүйілгенде, қанат қағып,
Айбынды үн Конго елін аралады...

Біресе автоматын қолға алады,
Қаһарман, қандай жаудан қорғалады.

Салалы саусағымен қалам ұстап,
Жалындап, ақын жаны толғанады:

— «О, баурым!

Таң келеді!

Таң келеді!

Таң нұры жүзімізге жан береді.
Африка белдеуіне шұғла ойнап,
Таң келсе, бойымызға әл береді.

Африка!

Күшейте түс дауылыңды,
Қаға бер, қажымастан дабылыңды,
Өзегім, өз Отаным, туған жерім,
Талқанда, енді тоқтат, тарығуды!

Асылған ажал келіп мойыныңа,
Ұялап юха жылан қойыныңа,
Желігіп, төрт аяғы төбеңде ойнап:
Жол берме, енді оларға тойынуға.

Болғаның жетер енді, ғарып Конго,
Сен бүгін:

Азат Конго, алып Конго.

Құрғатсын күннің нұры көз жасыңды,
Отырма енжар тартып, налып Конго.

Қалтырап, озбыр жендет дірілдесін;
Дұшпанға, енді, тізең бүгілмесін.
Жапырып жарқабақтан жайрата соқ,
Толқындар тулап ақсын, гүрілдесін...

Қара гүл шешек атып, желкілдесін.
Жауыңның құты қашып, селкілдесін.
Түсірме, қолдан туды, жатқа берме.
Өз елің, сен өзіңнің еркіндесің.

Егерде, маған төнсе ертең ажал,
Дұшпаным өзіне-өзі көрін қазар.
Күңренген Конго елінің шежіресін,
Ұрпақтар алтынменен тізіп жазар.

Африка!

Таң келеді!

Таң келеді!

Таң келсе, Конго еліне жан береді.
Белдеуде шұғыла ойнап, сәуле төгіп,
Сәуледен «Азаттық!» деп,— ән келеді.
Әнекей, таң да атты,

Күн келеді.

Күн бізге шарықтатып ән береді.
Жеріме жайқалған гүл сән береді,
Денеңді удан аршып, бал береді!»—
Жігерлен бостандықты жалындатып.
Мүлгімей жасық үнді сарындатып...
Қайырып шалғай шыңнан көңіл құсын,
Қиядан қолға қонсын дабылдатып.

Осы жыр — жалын жүрек құралы ғой,
Осы жыр — Африканың ұраны ғой.
Төңкеріп, аспан астын тулатқандай.
Толқындап, түптен тартып, туады ой...

III

Мобуту, бетсіз Чомбе, Хаммаршельдтер.
Жаны қас қанат қағып, ұшса кептер,
Зұлымдық қамыттарын мойынға іліп,
Жамылып қара түнді күмілжіктер...

Көтерді «ұйымының» туын алып,
Жорғалап, қоңыздайын жыбыр қағып.

Жайқалып жапырағы өзім еккен,
Күн туар, жібек желді көкжиектен.
Айбынды Африканың қақпасында,
Толқындар тулар. Тулар желбіреткен.

Өз елім, өзекті өлім, туған елім!
Ай балқып, бір айығар көгің сенің,
Жылама! Жасыңды тый, жабырқама!
Өксіме! Өсиетім осы менің...»

Аяқтап бітірерде осы хатты,
Қара түн дүлей соғып дауылдатты.
Сұрланып, арам қанын ішке тартып,
Арсылдап, аюан жендет оғын атты...

Өмірдің жаңа ашылған гүлі үзілді.
Сұңқардың саңқылдаған үні үзілді.
Жебір жер жиіркенбестен қанын жұтып,
Жанының жалындаған жыры үзілді.

IV

Қолда ту — жыртылмады. Құламады.
Нұрлы жол — жендеттен жөн сұрамады.
Ұласып ұранға — ұран,
Туға — тулар,
Батыр ел жүнжімеді, жыламады.

Антуан Гизенге кеп, туын алды,
Ант беріп арыменен жуып алды.
Бұрқанып, асау теңіз тебіреніп,
Толқынды толқын озып, қуып алды...

Көнбейді ол — қылмаңдаған тәсіліңе,
Көнбейді ол — жылмаңдаған бәс үніңе.

Қалдырған Лумумбаның өсиеті,
Айқын жол — Африканың нәсіліне,
Көрдің бе, терең теңіз тулағаны?
Сездің бе, ну қамыстың шулағаны?
Жазылып денесіне түскен жара,
Арылтар қара гүлдің улағанын.
Төгілмес Африканың көзден жасы.
Шегінбес шыңдап соққан ықыласы.
Лаулатар Лумумбаның отты арманын,
Шығарған өз қолымен «Угурасы»¹
Көнбейді, Конго сенің ауаныңа,
Көнбейді тепкілеген табаныңа.
Арсыздар, алты жүздер, қара беттер
Әзірлеп, беретұғын жауабыңа.
Көреді Конго халқы атқан таңын,
Көреді жалынды кек көкке атқанын.
Ақындар ойын толғап, жырын арнап,
Жазады хикаясын Лумумбаның.
Адамзат есіл ерді ұмытпайды,
Даңқына кірлі-тотты жуытпады.
Мінбеден өзің айтқан жалынды сөз
Басылып қызу шоғын суытпағды.
АҚШ-тың ұзын сирақ төбеттері.
(Ей, шіркін, бұ да берген көмек пе еді?..)
Патристің ауыр қаза, азасына,
Тұп-тура болдың сендер себепкері.
Әрине, қаһарман ел жыламайды,
Сендерден жүрер жолын сұрамайды.
Айдынды Африканың аймағында:
Қолда — ту, Туы қолдан құламайды!

¹ «Угура» («Азаттық») — Патристің өзі ұйымдастырған газеттің аты.

МАЙМЫЛ ЕРТЕГІСІ

Ертеде Иранның бір қаласында,
Гүл бақша, бау шарбақтың арасында,
Сылдырлап бейне күміс кәусар бұлақ.
Бақшаның ағып жатты жағасында.

Қып-қызыл анар біткен ағашында,
Түйіскен сан бақшаның саласында.
Әлпештеп асырады бір маймылды,
Неше жыл маймыл тұрды қожасында.

Қожасы бабын тапты, асырапты,
Ұзамай ана Маймыл бала тапты.
Алысып, ойнап-күліп өсті екеуі
Ешкімнен өздерінше көрмей қаққы.

Баласын маймыл әбден еркелетті,
Көрген жұрт «мейлінше ерке» депті.
Үйретіп баласына түрлі тәсіл,
Ыңғайлы әр ойынға болыпты епті.

Секіріп, қарғып түсіп, оқшырайып,
Біресе қылмың етіп, қолын жайып,
Ойнақтап, асыр салып, ордаң етіп,
Біресе күлген болып құр жылмиып.

Алысып бірін-бірі тістеп ойнап,
Жарысып, алпарысып салып ойнақ.
Қабағын қатуланып түйген болып
«Ойыннан шыға қалса»,— егер де — «оймақ».

Біресе көзін жұмып мүлгіп қана...
Ақырын ептеп басып жылжып қана.
Қожасы алдына әкеп тамақ берсе,
Ішкен боп әлденені қылғып қана.

Алдауды, арбауды да тегіс біліп,
Бір мезгіл мүләйімсіп, сынық күліп.
Асылып, басы төмен салбырайды,
Қойғандай аяғынан ағашқа іліп.

Лақтырсаң бір нәрсені қағып алып,
Ойын қып жоқ нәрсені қауіп алып,
Дәйексіз бір орында тұрақтамай,
Бақшадан жоқ болады ауық-ауық.

Тиыштық екеуінде болмаушы еді,
Бір-бірін ойнағанда қолдаушы еді.
Егер де біреу келіп тиышын алса,
Баласын ана маймыл қорғаушы еді.

Кей уақыт сүрінетін, жығылатын,
Жүгіріп, сасқалақтап ұрынатын,
Біреуден үркіп қашса,
я қорықса,
Қойнына анасының тығылатын.

Үйретті алуан ойын ана маймыл,
Жетілді түрлі айлаға бала маймыл,
Қарғытып, сан секіртіп, он орғытып,
Дегендей: «Енді маған қарамай біл...»

Моншаға бір күн қожа болды бармақ,
Апармақ ол, моншаға маймылды алдап,—
Болды да, қос маймылды қыбын тауып,
Ақырын алдап тұрып алды қармап.

Моншаға екеуін де алып келді,
Қожасы шешінді де моншаға енді,
Еркінше ойнақтаған екі маймыл
Ентігіп екі иықтан алды демді.

Жылаған,
еңіреген жүзі сынық,
Жеткенін шын ажалдың енді біліп.
Баласын тастай беріп ана-маймыл
Бақыртып кеудесіне алды мініп.

Шыдамай зар илеген даусына ащы.
Қолымен баласының аузын басты.
От еден, жалындаған монша ыстық.
Өлім мен өмір болып жанталасты.

Қаншама аянышты болғанменен,
Мейірі аналықтан толғанменен,
Баласын табанына басып тұрып,
Күйдірді шыж еткізіп ыстық еден.

Көзіне көрінді өлім көлеңкесі,
Тыпырлап, аласұрды қалмай есі,
Отты еден лебіменен шыжылдатса,
Маймылдың өлмегенде қалды несі?

Құлақта естен танған үні қалды,
Кім білед бір уыстай күлі қалды.
Жалынның лапылдаған арасында
Маймылдың әлпештеген ұлы қалды.

Күйді де бүктетіліп бала қалды,
Кім білген баладан бір «шала» қалды.
Жүректің нәзік сезім махаббатын
Жоғалтып, жанталасып ана қалды...

Ертеде Иранның бір қаласында,
Бау-бақша, гүл, жүзімнің арасында,
«Маймылдың ертегісі» есте қалған,
Түйіскен гүл бақшаның жағасында.

...Ұқсатам мен моншаға зардың елін,
Моншада екі иықтан алған демін.
Маймылдай бұралаңдап, есі шығып,
Қоршаған зар, қайғының тар шеңберін.

Құрт жайлап, құлауға тұр тірегі оның.
Жақындап жойылуға тілегі оның,
Жарқылдап оқ, нажағай көктен түсіп,
Жалындап өртенуге түбегі оның.

Біріккен ұлы жорық майданында,
Сезді олар «келмейтінін айналымға».
Тұмсығы тасқа тиген мекіредей,
Түсті олар сен соққандай сандалуға.

Таласып, қампайысып, ырылдасып,
Құтырып, аласұрып, қырылдасып.
Табанын отқа күйген тілмен жалап
Сұқ итше арсалаңдап, жымыңдасып.

Ербеңдеп, бүлік салып дүрілдесіп,
Еліріп, арсалаңдап, гүрілдесіп.
Саусағын қанға малып тояттауға
Қонжиып қара құстай... дүбірлесіп.

Шатасып, бейнесі жоқ сасқалақтап,
Маймылдай әлсіреген жалын қаптап.
Түнерген қара тұман босағасын
Тұншығып, айналақтап, айнала аттап.

Қаншама аласұрып қашса-дағы
Қолымен жанталасып басса-дағы,
Тулаған долы толқын басылмайды
Қампиып арам тұмсық тасса-дағы.

Фашизм сұры кеткен бәрі маймыл,
Алжыған моншадағы кәрі маймыл.
Табаны ыстық еден сойып түскен
Мысалы дәл бүгінгі халы маймыл.

Фашистер жүн табанын жалап отыр,
Өз елін шеңгел салып қанап отыр.
Бірақ ол моншадағы маймылдайын,
Өмірін сағат сайын санап отыр.

Баласын табанына басып отыр,
Өңі жоқ, адамшылық қашып отыр.
Өлім тұр босағада үңірейіп.
Айла жоқ құтылуға сасып отыр.

Жалақтап, жынын шашып қалмай есі,
Ұрысқа дайындалған ерте-кеші.
Бейнебір қызған монша,
сасқан маймыл.
Тұрақсыз фашизмнің системасы.

Иранның есте қалған ертегісін.
Фашистің елестетіп ертеңгісін.
Жан-жақтан ұран шығып, жалын қаптап.
Қаусатып, әлсірете алды күшін.

Бірақ ол тұншықтырып баса алмайды,
Жол тауып енді алысқа қаша алмайды.
Қоршаған ұлы жорық, биік шыңнан
Асқақтап арман етіп аса алмайды.

Ұқсатам фашизмді маймылға мен.
Кер кеткен, бейнесі жоқ маймылға тең.
Үсті жүн, асты шірік, басы тұман,
Алжыған, ақыл таппай қалмаған рең.

ҚОС ҚЫРАН

Жырламаса батырлықты,
Шіркін ақын толғанар ма?!
Қызыл тілден найзаны ұштап,
Жыр дабылын қолға алар ма?!
Ел күтеді ерлік жырын
Шырқа ақын, жырда самға!
Адам деген айбарлы үнді
Тыңдауға ел жалығар ма?
Қаһарман, Зал, Рүстем, Дастан
Жырланған-ды мың бір таңға.

Орал тауы бектерінде
Жайнаң қағып тұрды Уфа.
Бейбіт шалқар, шадыманды
Салтанатты құрды Уфа.
Қазыналы алтын Орал
Қырандарын саңқылдатты,
Құз бен шыңы бұлт бүркеніп,
Жұпар желін аңқылдатты.
Тау төсінен жарып шыққан
Кеусар суын сылдыратты.
Бал құрайлар безілдетіп,
Салауаттың¹ күйін тартты.
Ер Салауат мирасқоры —
Ел аңызын тыңдап сонда,
Жіберетін кейде шалқып,
«Ашық зарға» жырлап сонда.
Бал құрайы тартылғанда,
Батырлық күй өрлейтұғын,
Күй тарауы Оралды алып,
Хиял көкке сермейтұғын.

¹ Салауат Юлаев — башқұрт елінің батыры.

Қурайшы қарт күймен самғап,
Әңгімесін тербейтұғын.

— Айтқан екен Салауат ер:
«Елін сүймей батыр болмас;
Жерін сүймей ақын болмас,
Айбалтасын асынбаса,
Батыр елге жақын болмас.
Малынбаса қанға балта,
Ердің даңқы сәтсіз болар.
Ер тұлпары жау көрмесе,
Жабайыдай жалсыз болар.
Кейінгі ұрпақ үйсіз қалар,
Бал құрайы күйсіз қалар.
Басқа түскен жау шоқпары,
Бір ғана емес сансыз болар:
Қорғау үшін елді, Оралды
Кел, башқұрттар, міндік атқа!
Толарсақтан кешелік қан,
Қарсы тұрып, зұлыматқа!»—
Деп, шақырған батыр үнін,
Қурай күйі дүрілдетті,
Мирасқорлар кейін естіп,
Шыңдағанда ер жүректі,
Аялады алтын Орал,
Бір ақ иық тастүлекті...
Зуылдап оқ...

Майдан жері.

Түн қараңғы.

Орман іші.

Болып жатты тым асығыс
Комсомолдар жиылысы.
Жиылысты ашты-дағы,
Ер Артюхов бастады сөз,
«Алдымызда Чернушкинді,
Жауды жойып, алуға тез

Аттанамыз!

Ал, енді жүр!»—

Дей бергенде,

алды сөзді,

Матросов Александр:

«Қолда мылтық,

кеудеде жан

Тұрғаныңда аламыз, біз.

Көк сүңгіні көкке бойлай.

Жауға ойран саламыз біз.

Ел үшін мен

өлсем егер,

Арманым жоқ артқа оралар,

«Малынбаса қанға балта

Ердің даңқы

сәнсіз болар»,

Депті өткен қарт бабалар.

«Ал, аттандық қалаға біз,

Жиылыста сертім осы»—

Деді-дағы құлшынды ер,

Қарт Оралдың қыран құсы.

Боран түтеп,

белуардан қар,

Көз аштырмай түтін басқан.

Кейде ызылдап,

кейде ұлып,

Жаңбырдай оқ араласқан.

Өлім күйін аңыратып,

Аждаһадай аузын ашқан,

Қарсы шапқан қайратты ер,

Не ажалға қадам басқан,

Не жанынан қия кешіп,

Өлім, үміт араласқан.

Матросовтың жанындағы

Жауынгерлер қалды құлап,

Қалайынша уанбасын?
Бұл ғажайып, ерлік дастан,
Қалай күйді шалқытпасын?
Естігенде ел жүрегін
Қалай ғана балқытпасын?
Сүйінеді бұл ерлікке
Ұлы орыстың ұрпақтары,
Сүйінеді өз ұлына,
Мұзарт шыңды Орал тауы.
Сүйінеді бұған қазақ,
Ер Тарғынды есіне ала,
Сүйінеді бұған башқұрт,
Салауатты күйге сала.
Нелер ақын, нелер күйші
Адал ұлға арнар сазын.
Батырлықтың бұл үлгісі
Ұрпаққа салт, елге дәстүр.
Ел аузында аңыз болды
Матросов Александр.
Серме құлаш, шырқа ақын,
Тағы да бір басталсын жыр!

II

Ертеде бір жорық болып,
Байғұлақ ер аттаныпты,
Мұздай темір құрсаныпты,
Киініпті ақ сауытты.
Қамал бұза, андағайлап,
Арыстандай долданыпты,
Шаң боратып, қиқу салып,
Сары садақты, толғаныпты.
Ел шетіне жау шауыпты,
Қалың шоғыр сірескен жау
Тудырыпты зор хауіпті.

Ақбоз атын арқыратып,
Берен сауыт, сүңгі қолда,
Жерді басып кірген жауға
Аттаныпты батыр сонда;
Тілерсектен найзаға іліп,
Жаудың басын домалатқан,
Қозы жаурын, қорғасын оқ
Білте мылтық зымыратқан
Мезгіл екен күн шыжыған,
Ыстық шілде. Сарша тамыз
Байғұлақтың батырлығы
Ел аузында болған аңыз.
Қос-қосынан үш-төрт найза,
Жаурынына қадалыпты.
Сезбепті де батыр оны,
Қара қошқыл қан ағыпты.
Сонда найза қадалғанын
Ескеріпті батыр жолдас,
— Суырып-ақ тастасайшы,
Жауды жеңбей жолым болмас!
Деп, ақырып жауды қуа,
Батар бұзған жау қамалын.
Сезбей найза қадалғанын,
Елең қылмай аққан қанын...
Тағы-тағы бір жорыққа
Аттаныпты Байғұлақ ер,
Бүлкіл қағып жаудың қаны,
Сайдан ағып,— тасыпты сел,
Жердің беті құмырсқадай
Қалың қолмен қайысқанда,
Жекпе-жек кеп ноян батыр,
Қатарласа сайысқанда,—
Ақбоз аттың үстін сонда
Жауып кетті тағы да қан.
Будақ-будақ шаң көтеріп,

Қызған екен қанды майдан,
— Уа, батырым, ақбоз аттың
Сауырын қан жауып кетті;—
Деп тағы да батыр жолдас,
Байғұлаққа ескертіпті.
Еңіреген ел батырын
Тоқтатам деп кім таласар?
Сонда айтыпты Байғұлақ ер
— Ақбоз атқа қан жарасар!
Осы екі аңыз нәсіл қуып,
Елге ерден мирас қалған.
Ақбоз атты Байғұлақ ер
«Түкті жүрек» деп аталған.
«Ақбоз атқа қан жарасар!»
Деген нақыл Байғұлақтан;
Ұрпағына өсиет боп,
«Қан жарасар!» күйін тартқан.

Жері түкті, шөбі шүйгін,
Ен Қостанай даласында,
Суы кәусар, дәмі шырын,
Жеті көлдің жағасында.
Құлан өтпес жынысынан
Қалың ағаш көкпен талас,
Бір ауыл бар дейді оны
Ертеден-ақ «Қоянды ағаш»
Қара орман, ну, қарағай,
Ақ күмістей қайыңдары,
Қолын былғап шақырғандай,
Қоян жымды бұйра талы.
Аясында Жетікөлдің
Көлбей тартып жатқан ауыл.
Бір қылшығын балта кеспес,
Не сұрапыл соқса дауыл.
«Қоянды ағаш» қоныс болған,

Батыр тұлға туған ұлға.
Тартылады аңыз болып,
«Қан жарасар!»

күйі осында:

«Қоянды ағаш» қолтығында
Бір бала өсті асыр салып,
Алғыр тұйғын секілдене,
Арыстандай тұлғаланып.
Мүсін, кербез, ну орманды,
Аралады салып ойнақ.
Көлге жүзді, шомылып ол,
Жетікөлдің бетінде ойнап.
Сұңғақ дене, отты көзді
Ер тұрпатты, келбетті.
Қайсар жүрек, қайыспас ұл
Өсті сонда... ержетті.
Жанып тұрған жалынды оттай,
Қорқу білмес әсілі.
Алты ата боп жалғасады
Байғұлақпен нәсілі.
Шуылдады ен қарағай,
Есті желдер сұрапыл...
Қанды жорық басталғанын
Естіді ана, естіді ұл.
Таралғыға аяқ салып,
Толғанды да мінді атқа.
Толарсақтан кешіп қанды,
Елдің жауын қумаққа!
Араласты қан жорыққа,
Автоматын қолға алып,
Талай қамал,
бекіністі
Бұзып өтті жас алып.
Жауды көрсе жолбарыстай,
Қарсы шауып ұмтылды.

Тонға симай сұңғақ дене,
Қатулана бұлқынады.
Ленинград үшін болған,
Майдан еді бұл жорық.
Қаныпезер сұмырай жау,
Жүрген еді ел торып...
Бір қырқаға шықты батыр
Алысуға жауменен,
Шоғырланып жатыр екен,
Батырды аңдып жау деген
Көрді-дағы батырды жау,
Оқ құйылды жаңбырдай.
Бекініп-ақ қалған екен,
Аңдысуға алдырмай.
Төкті оқты автоматтан
Біздің қайсар батыр да.
Қызды дене, жалын кернеп,
Жауға қалды жақындап.
Әлсін-әлсін бір пулемет,
Өлім күйін сарнады
Сол пулемет тұрған жерді
Батыр аңдып барлады.
Соқты желдер, азынады,
Дала боран ойнағы...
Гранатты қолына ала
Батыр ұлан ойлады.
Елестеді көзіне оның
Сәнді әсем мектебі.
Бұлбұл сайрап, тамылжыған
Колхозды ауыл көктемі.
Түсті есіне сол мезгілде
Қазақ елі,
ен дала,
Жалындады отты көзі,
Жолбарыстай толғана,

Қызып дене. Қайнады кек,
Гранатын лақтыра,
Ерлік шамын жүрегіне
Мәңгі өшпестей жақты да,
Төсін төсеп, пулеметтің
Аузын келіп жапты да.
— Тұншықтырдым ажалды мен
Деп, бір иек қақты да;—
Уа, дариға!

Есіл батыр!
Көзін жұмды ел үшін!
Дүркірете құды жауды,
Жауынгерлер кек үшін!
«Әуликөл» дейді кейде,
Жеті көлді тұрғын ел.
Алапты алқап, қалың тоғай,
Қарсақ асу, алтын бел.
«Қояндыағаш» колхозында,
Батыр аты жатталған.
Батыр ұлан мақтан етер
Сұрай қалсаң қарттардан:
— Ер бейнелі, сұңғақ дене,
Отты көзді, келбетті.
«Қояндыағаш» қолтығында
Батыр Сұлтан ержетті...
Атасы оның Баймағамбет,
Байғұлақтың нәсілі,
Алтыншы ата арғы тектен,
Арылмаған асылы.
Сағынады Сұлтан ерді,
«Қояндыағаш» ормандары.
Шық бөленіп, сағым құшқан,
Қалың тоғай, қою талы.
Сағынады ер тұлғасын,
Апа-сіңлі, қарындасы.

Сағынады аға-інісі,
Бал ұсынған бауырласы.
Сағынады...

Бірақ, олар,
Сарғаймайды болып шерлі.
Ардақтайды, мақтан ете
Елі үшін туған ерді.
Сағынады...

Бірақ, олар
Күрсінбейді болып күпті
Алыбының әңгімесін,
Дастан етер қызғылықты.
Сағынады...

Бірақ, олар
Ер тұлғасын аңыз етер.
Ел аңызы — жылдар бойлап,
Жас ұрпаққа келіп жетер!...

МАЗМҰНЫ

Дәуіріне дабылшы болған	5
Трибунадан сөз	9
Жарқайың	12
Есіңде ме?	13
Шалкөде суреті	15
Бас көрікті!	17
Бір ауылнайдың баяндамасы	18
Би-ағама	21
Шүү, қарагер, жануар	24
Інім едің	26
Өмір тойы	30
Алатаудың бауыры	31
Колхоз күні	32
Кавказ	35
Қазбек	36
Еділ бойлап	37
Қазақ университеті	39
Маяковский келеді	42
Шырқай түс, шұрқырай түс алабымнан	44
Ұмытылмайтын тұлға	47
Долорес	48
Жұлдызды Москва	49
Туған күн	51
Пушкин жасайды	53
Гүл қададым	54
Саяндағы қалашық	56
Иса ағаға	58
Самолеттегі ағатай	59
Жыл құсы	60
Қыс жұлдызы	63
Москва	65
Той тарқар	66
Сенің тұлғаң	68
Көкшенің күмбезі	70
Таң бұлбұлы	72
Әлі талай ұшармын	75
Жауынгер жолдас	78
Ана аттанды	79
«Дала аруы»	80
Қаһарман тұлға — батыр ұлға	83
Құрбан қыз	84
«Берші маған жұлдызыңды»	86

Тобыл	88
Келдің бе, достым	91
«Аралайық арқаны»	92
Абайға	93
«Килікпе Кубаға»	97
Феликс	99
Жырлап сізді нәсіліңіз	101
Ақын суретіне қарап	103
Жүз жасаған домбыра	105
Жамбылға	110
Ленин өзі сөйлеп тұр	111
Еділ-Дон	113
Украина	115
Гүлденді Қарақұм	118
Бағанаға сүйенгендер	120
Телегей теңіз дария	123
Қарт жырынан	125
Күріш алқабында	126
Қанаттанды жаңа жыл	128
Қалам сырынан	130
Түркия түнегінде	132
Көкшедегі көк шатыр	136
Үндістанда бір ағаш	138
Соқ өлеңнің асылын	140
Байтоушан биігінен	141
Аласыңдар ма?	145
Лақтырылған бөбек	147
«Қарағашқа хат»	149
№ 46 үй	155
Төккен қан босқа кеткен жоқ	157
«Ел бар сонау алыста»	159
Ленинград	163
Жұлдыз жыры	164
Отан аясында	166
Достық лентасы	168
Сузц суретінен	169
Жоңғар қақпасы	174
Шырқалды «Интернационал»	175
Жаңа үйде	177
Алтын аймақ	179
Миллиардтан сөз	182
Гоби сахарасына	183
Тілшімін	184
Отыз беске толыпсың	185

Астана көктемi	188
«Кашира» нұры	190
Мәншүк мектебiнде	192
Жел туралы жыр	194
Ұлы жолда	196
Атбасар	199
Немерем келгенде	202
Революция жүрегі жатыр соғып	204
Алатау әлі жас	205
Медеу	208
Айбынды үндер ұласты	211
Жұмақ деген болады осы	212
Ахал-теке зуласын	214
Өмірімнің өзегі	216
Тыңдаймыз Кремльден ғажап үнді	217
Өмір жырын тыңдаңыз	218
Жыр кітабы жазылар	219
Ұрпағымыз — Маркстың	221
Тоқсан тарау тоғысқан	224
Жамбылға	227
Президент Сәтбаев	228
Қарқара-Шәлкөде	230
Татар қызы Рашида	234
Тоқай — Қарабалықта	235
Біздің Мұқаң	237
Дабыл қақты далада	238
Саған берген сәукелем	240
Саңғыл ата сөйлейді	241
Чувашия	243
Иптәшләр	245
Личжи	247
Өнегең ортақ	248
Ақ қанат	250
«Ашылды көзім»	251
Еседі көктем желiндеi	254
Ғабдолла Тоқайға	255
«Қылыштан қиғыр, найзадан өткір»	256
Сәлем, саған	258
Ашылды Ташкент қақпасы	260
Москва жырынан	263
Москваға жүремiн	265
«Абай» жүздi Ертісте	267
Ер жасы	269
Жалынды ақын	271

Данышпан ақын	272
Мырзашөлден келемін	274
Жыл құшағы	276
Домбыраңыз сыңғырласын	277
Пернелер	278
Гүлдене бер, көктемім!	279
Немеремді жетелеп	280
Облысым — Алматы	282
Сүйінді елің, сүйінді	285
Мәпелеген партиясы Лениннің	287
Құрдасыма	291
Қазақстан мейманы	293
Қынапқа сал қылышты!	294
Нұр шашырап	296
Ғашық жар	298
Сәлем саған!	299
Шынайы, нәзік шеберлер	300
«Жамбыл» гүлі	302
Досыма	304
Балам партбилет аларда	306
Өтейік өрден, белестен	309
Сақталған хаттардан	312
Орман елдің сәулеті	314
Салқын көл	316
Шилі өзен	317
Төгілген күй, толқып ән	318
Тайынша	320
Ар мен аран	322
Толстой теңізінде	325
Ашамыз айдың қақпасын	327
Тың толғауы	328
Ұлы бастама	332
Сәкен келгенде	333
Бурабай жолында	337
Туысқан өзбек халқына	340
Тәжік туысыма	341
Жолдамасы Ильичтің	344
Жаңа ырысым	346
Өркенің өссін, өрендер	347
Күлші, күлші бөбегім	349
Қарындасым Күлімжан	350
Маған ұстаз үйретті	352
Туған жер	354
Балалар кегі алынар	356

Африка сілкінді	359
Сентябрь серуені	361

Поэмалар

Майкөл тамы	364
Арыс тарихынан	380
Меруерт тас	390
Алмас	424
Патрис Лумумба	442
Маймыл ертегісі	451
Қос қыран	457

Жақан Сыздықов

Избранное

на казахском языке

Редактор Шона Смаханулы. Художник Т. Мукатов. Худ редактор А. Смагулов. Техн. редактор С. Лелесова. Корректор К. Абдиқаримова.

ИБ 826

Сдано в набор 04.01.78. Подписано к печати 18.07.78. Формат 70X108/32. Бум. тип. 1, журнально рубленая офсетная печать печ. л. 14,75 усл. п. л. 20,65. Уч.-изд. 17,56. Тираж 6000 экз. Заказ № 171.

Цена 2 р. 10 коп.

Издательство «Жазушы» Государственного комитета Казахской ССР по делам издательства, полиграфии и книжной торговли, 480091, г. Алма-Ата, пр. Коммунистический, 105.

Фабрика книги производственного объединения полиграфических предприятий «Кітап» Государственного комитета Казахской ССР по делам издательства, полиграфии и книжной торговли, 480046, г. Алма-Ата, пр. Гагарина, 93.

Набрано фотонабором